

Tiesības atcerēties

Rokasgrāmata jauniešu
izglītošanai par romu
genocīdu

Otrais izdevums
2017

Tiesības atcerēties

Rokasgrāmata jauniešu
izglītošanai par
romu genocīdu

Otrais izdevums, 2017

Autore Elija Kina (*Ellie Keen*),
redaktors Rujs Gomess (*Rui Gomes*)

www.coe.int/youth/roma

TIESĪBAS ATCERĒTIES

Rokasgrāmata jauniešu izglītošanai par romu genocīdu (otrais izdevums)

Rokasgrāmatā paustie viedokļi ne vienmēr sakrīt ar Eiropas Padomes viedokli.

Publikācijas autortiesības pieder Eiropas Padomei. Nevienam šīs publikācijas daļu nedrīkst reproducēt vai pārsūtīt izmantošanai komerciālos nolūkos jebkādā formā vai ar jebkādiem līdzekļiem, elektroniski (uz CD-ROM, internetā utt.) vai mehāniski, tostarp kopējot, ierakstot vai izmantojot jebkādu informācijas glabāšanas vai izguves sistēmu bez Eiropas Padomes Komunikācijas direktorāta Izdevējdarbības nodaļas (publishing@coe.int) rakstiskas atļaujas.

Publikācijas materiālu atļauts pavairot tikai nekomerciālos izglītības nolūkos un ar nosacījumu, ka avots ir pienācīgi citēts.

Jautājumi saistībā ar šo dokumentu adresējami Eiropas Padomes Jaunatnes departamentam:

Eiropas Jaunatnes centrs Strasbūra
30, rue Pierre de Coubertin
F- 67075 Strasbourg Cedex – Francija
E-pasts: youth@coe.int

© Eiropas Padome, 2017. gads

Pateicības

Vēlamies izteikt pateicību ikvienam, kas pielika roku šīs publikācijas tapšanā, sniedzot ieteikumus un atsauksmes, jo īpaši:

- 2013. gada decembrī Strasbūrā notikušās konsultatīvās sanāksmes dalībniekiem par viņu nenovērtējamo ieguldījumu, lai padarītu šo publikāciju par noderīgu instrumentu pedagogiem un jaunatnes organizācijām: Gerhardam Baumgartneram (*Gerhard Baumgartner*) (Austrijas iniciatīva mācību materiāliem par romu genocīdu); Natanam Čičportičam (*Nathan Chicheportiche*) (Eiropas Ebreju studentu savienība); Marjanai Borisovai (*Maryana Borisova*), Vičentem Rodrígesam Fernandesam (*Vicente Rodríguez Fernández*), Aleksandrai Jahai (*Alexandra Jach*), Rebekai Vardai (*Rebekah Ward*) (TernŸpe, Starptautiskais romu jauniešu tīkls); Angelam Ivanovam (*Angel Ivanov*) (Eiropas romu jaunatnes forums); Zuzanai Brodilovai (*Zuzana Brodilová*) (Konexe); Robertam Sigelam (*Robert Sigel*) (Bavārijas Valsts pilsoniskās izglītības centrs); Simonai Vannini (*Simona Vannini*) (Pestalozzi programma); Dzaferam Buzoli (*Dzafer Buzoli*) (*Docba*); Nikolai Raditai (*Nicolae Radița*) (Eiropas Padomes Speciālās ekspertu komitejas romu jautājumu darba grupa /CAHROM); Pjotram Trojanskim (*Piotr Trojanski*) (Krakovas Pedagoģiskā universitāte); Felīcijai Valdmanai (*Felicia Waldman*) (Starptautiskās holokausta piemiņas alianses Rumānijas delegācija, Romu genocīda komitejas locekle); Alīnai Ončīсай (*Alina Onchis*) (Ruhama fonds).
- Zārai Lavčjanai (*Zara Lavchyan*), kas darbojās kā konsultante, vācot informāciju rokasgrāmatai no dažādām organizācijām un iestādēm.
- Aurorai Ailincai (*Aurora Ailincăi*), Anai Rozanovai (*Ana Rozanova*), Mišelam Getam (*Michael Guet*) (Eiropas Padomes ģenerālsēkretāra īpašā pārstāvja romu jautājumos atbalsta grupa).
- Klementīnei Trolonbelī (*Clémentine Trolong-Bailly*), Robertam Rustemam (*Robert Rustem*) (Eiropas Romu un ceļotāju forums).
- Pirmā izdevuma lietotājiem par atsauksmēm un ieteikumiem
- Ninai Kapūrai (*Nina Kapoor*) (Jaunatnes departaments, Eiropas Padome), kas palīdzēja noformulēt šīs rokasgrāmatas nosaukumu.
- Marai Georgesku (*Mara Georgescu*) (Jaunatnes departaments, Eiropas Padome) par projekta koordinēšanu.

Mēs esam rūpīgi strādājuši, lai pienācīgi atsauktos uz atbilstošajiem tekstu un pasākumu autoriem. Mēs atvainojamies, ja kāda informācija nav attiecīgi norādīta, un ar prieku labosim kļūdas nākamajā rokasgrāmatas izdevumā.

Vairāk nekā tiesības

Eiropas Padomes jaunatnes politikas mērķis ir nodrošināt jauniešiem – meitenēm un zēniem, jauniešiem un jauniešiem – vienlīdzīgas iespējas un pieredzi, kas viņiem ļautu iegūt nepieciešamās zināšanas, attīstīt iemaņas un prasmes, lai pilnvērtīgi iesaistītos visās sabiedrības dzīves jomās. Šī definīcija atzīst, ka šobrīd visiem nav pieejamas vienādas iespējas – jo īpaši tiem jauniešiem, kas ir pakļauti diskriminācijai. Tādēļ starp Eiropas Padomes jaunatnes politikas prioritātēm ir pasākumi, kuru mērķis ir “novērst un apkarot visa un jebkāda veida rasismu un diskrimināciju”, nodrošinot jauniešiem iespēju pilnībā izbaudīt cilvēktiesības un cilvēka cieņas neaizskaramību, kā arī veicinot viņu apņēmību šīs tiesības ievērot. Romu jaunatnes rīcības plāns Eiropas Padomes darbības programmā ir pieņemts kā politiskas un praktiskas sekas nepieciešamībai nodrošināt vienlīdzīgas iespējas sabiedrības dzīvē iesaistīties visiem jauniešiem – tostarp arī romiem.

Romu jaunieši, kas piedalījās Romu jaunatnes rīcības plāna izstrādē, kā pirmo plāna prioritāti noteica romu jauniešu identitātes stiprināšanu. Viņi pauda pārliecību, ka identitātes stiprināšana radītu pamatu videi, kurā “romu jaunieši var augt bez diskriminācijas un pārliecināti par savu identitāti un nākotnes perspektīvām, vienlaikus apzinoties savu vēsturi, daudzveidīgo kultūras izcelsmi un savu lomu kā jauniešiem, kā romiem, kā savas valsts pilsoņiem un kā aktīviem eiropiešiem”.

Personiskā nepieciešamība izprast savu pagātņi un vēsturi ir īpaši būtiska romu kopienai, kura vispārējās vēstures kontekstā lielā mērā tiek ignorēta un marginalizēta. Tas, ka romu jaunieši atzīst, cik būtiski ir izziņāt savu vēsturi, lai spētu izaugt par pārliecinātiem eiropiešiem, liecina, ka viņi neizjūt vajadzību savu identitāti veidot paš aizsardzības nolūkos vai pretstatā citām identitātēm. Kopiena, kas apzinās savu vēsturi, ir spējīga raudzīties nākotnē ar lielāku pārliecību. Vēl svarīgāk ir tas, ka izpratne par vēstures notikumiem ir nepieciešama, lai atjaunotu cieņu pret masveida cilvēktiesību pārkāpumus izcietušajiem, kā arī dotu viņiem iespēju iesaistīties cīņā par tiesību un cieņas nodrošināšanu ikvienam sabiedrības loceklim.

Romu jauniešu organizācijas un kustības ir aktīvi strādājušas pie romu genocīda piemiņas, jo īpaši rīkojot pasākumus, kas atzīmē 2. augustu kā romu holokausta upuru piemiņas dienu. Nav iespējams atstāt bez ievēribas romu un citu tautību jauniešu aicinājumus izglītoties par genocīdu, tādēļ arī šis mērķis tika iekļauts Romu jaunatnes rīcības plānā.¹

Piemiņas izglītība kalpo gan kā līdzeklis romu jauniešu identitātes stiprināšanai, gan kā instruments, kas turpina cīņu par cilvēktiesībām un pret diskrimināciju. Turklāt nepieciešamību pēc šāda veida izglītības skaidri pierāda arī augošais pret romiem vērstās naida runas apjoms, kas daudzos gadījumos atsaucas arī uz genocīdu. Naida runa un vardarbība ir tiešs drauds demokrātijas un cilvēktiesību pamatvērtībām un pamatprincipiem, un tā ir nepiedodama. Eiropas Padomes jauniešu kampaņa “Kustība pret naida runu” (*No Hate Speech Movement*) ir apkopojusi ļoti daudzus pret romiem vērstas naida runas piemērus. Pastāvošās rasistiskās vardarbības un diskriminācijas kontekstā, kas dažkārt pat pieļauj nesodāmību, tie sniedz pietiekamus pierādījumus, kāpēc romu genocīda piemiņa šodienas Eiropā ir svarīgāka nekā jebkad.

Šis uzdevums Eiropas Padomes jaunatnes sektoram ir īpaši sarežģīts, jo tā neformālās izglītības ievirze nav radījusi iespēju gūt pieredzi darbā ar vēstures jautājumiem. Šajā jomā ievērojami lielāka pieredze un uzticamība ir citiem Eiropas Padomes sektoriem, par ko liecina nesen izdotā grāmata "Kopīga vēsture Eiropai bez robežām". Tomēr darbs ar piemiņu prasa vairāk nekā tikai vēstures faktu iegaumēšanu. Piemiņa, kā to praktizē cilvēktiesību izglītībā un holokausta izglītībā, ietver pagātnes izziņāšanu, lai nepieļautu tās atkārtošanos. Turklāt tas ir veids, kā atjaunot cieņu un taisnīguma izjūtu upuriem, viņu ģimenēm un kopienām.

Tādēļ piemiņas izglītība ir tieši saistīta ar jauniešu iespēju palielināšanu, padarot tiesības arvien pieejamākas neaizsargāto jauniešu grupām. Jauniešu, tostarp romu jauniešu, iesaistīšana romu genocīda nozīmes izpētē, apspriešanā un atklāšanā ir veids, kā aicināt viņus iesaistīties diskusijā par viņu pašu cilvēktiesībām un vēsturi – gan pirms 1945. gada, gan mūsdienās.

Šī rokasgrāmata ir veidota kā izglītojošs resurss, un tā nekādā ziņā neaizstāj vēsturnieku darbu; tās mērķis ir padarīt vēsturi pieejamu, atklāt tās sarežģītību un sasaistīt to ar šodienas situāciju, lai sasniegtu ilgtermiņa mērķi – cilvēktiesības, kas tiek nodrošinātas visiem. Šī rokasgrāmata ir paredzēta gan skolotājiem, gan NVO un jaunatnes organizācijām, lai nodrošinātu izglītību romu genocīda piemiņas jomā.

Tā ir balstīta uz cilvēktiesību izglītības principiem un tā pozicionē piemiņu kā cilvēktiesību izziņas, apguves un īstenošanas aspektu. Rokasgrāmatā ir iekļautas izglītojošas aktivitātes, detalizēti skaidrojumi par to, kā tās sagatavot un vadīt, informācija par piemiņas pasākumiem, kā arī par genocīdu un tā nozīmi romu tautai mūsdienās.

Šī rokasgrāmata ieņem stingru nostāju pret rasismu un pauž nepieciešamību izziņāt pagātni, lai Otrā pasaules kara notikumi vairs nekad neatkārtotos. Ja tā ir taisnība, ka "semantiski rases problēma ir uzvarēta, taču tā ir dziļi iesakņojusies politiskajās iztēlēs, struktūrās un praksēs"², tad jauniešiem būtu jānodod iespēja izprast rasisma sekas un to izplatību mūsdienās, lai rasismu beidzot varētu izskaust uz visiem laikiem. Tas, protams, ir uzdevums, ko var panākt ar izglītību: gan formālā, gan neformālā vidē, kā arī papildus izmantojot neformālās izglītības priekšrocības.

Šis ir vien neliels ieguldījums procesā, taču mēs ceram, ka tas iedvesmos arī citus darīt visu iespējamo, lai cilvēktiesības tagadnes un nākotnes sabiedrībā zeltu un plauktu.

¹ Romu jaunatnes rīcības plāns, Eiropas Padome, 2013. gads

² Alana Lentina un Gevans Titlijs, "Multikulturālisma krīze – Rasisms neoliberalā laikmetā", Zed Books, Londona, 2011. gads

Saturs

1. Ievads	11
1.1. Aizmirstais genocīds	11
1.2. Par rokasgrāmatu	13
1.3. Terminoloģija	15
2. Romu genocīds	18
2.1. Eiropiešu īstenots genocīds	20
2.2. Galvenie fakti	25
2.3. Pretestība	35
2.4. Vēsturiskais fons	38
2.5. Pēc genocīda	44
3. Nepieciešamība atcerēties	47
3.1. Kas ir piemiņa?	47
3.2. Kādēļ mums ir nepieciešama piemiņa?	47
3.3. Kā pieminēt?	50
4. Cilvēktiesību jautājums	53
4.1. Kas ir cilvēktiesības?	53
4.2. Cilvēktiesības un holokausts	53
4.3. Cilvēktiesības un likums	59
4.4. Genocīds	61
5. Ieteikumi pedagogiem	63
5.1. Ko būtu nepieciešams paturēt prātā, pirms sākt	64
5.2. Aktivitāšu plānošana	66
5.3. Visupirms – orientācija	67
5.4. Rīcības veicināšana	70
5.5. Uz izglītojamiem vērsta pieeja	71
6. Izglītojošas aktivitātes	74
6.1. Kas notika?	74
6.2. Kāpēc tas notika?	83
6.3. Kāpēc tas bija nepareizi?	88
6.4. Kā tas attiecas uz mūsdienām?	91
6.5. Ko mēs varam darīt?	97
7. Eiropas Padome, izglītība par romu genocīdu un tā piemiņa	104
1. pielikums: Cilvēktiesību dokumenti	106
Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (saīsinātā versija)	106
Eiropas Cilvēktiesību konvencija (saīsinātā versija)	107

2. pielikums: Liecības	110
Ilona Lendvaja – kopā ar ģimeni deportēta uz Čilagerodas nometni	110
Aņuta Branzana – kopā ar ģimeni deportēta uz Piedņestru	112
Marija Pētera – deportēta uz Aušvicu	113
3. pielikums: Genocīda atzišana un piemiņas pasākumi Eiropas valstīs	116
4. pielikums: Saites uz tiešsaistes resursiem	124
Vispārīgi resursi par romu genocīdu	124
Vispārīgi resursi par romu vēsturi / kultūru / valodu, utt.	125
Cilvēktiesības	126

Piezīme par terminoloģiju

Šajā publikācijā termins “romi” tiek lietots, lai apzīmētu romus, sintus, kalus un radniecīgās grupas Eiropā, tostarp klejotājus (*travellers*) un austrumu grupas (domus un lomus). Tas, tāpat, aptver plašu attiecīgo grupu daudzveidību, tostarp personas, kas sevi identificē kā čigānus.

Terminu “roms” lieto arī, lai apzīmētu romu izcelsmes personu.

“Roms” tiek lietots kā īpašības vārds: “romu sievietē”, “romu kopienas”.

Piezīme par otro izdevumu

Rokasgrāmatas “Tiesības atcerēties” otrajā izdevumā ir iekļauti daži nelieli sākotnējā izdevuma labojumi. Kopš tā pirmās publikācijas (2014. gadā) “Tiesības atcerēties” plaši izmantojušas gan romu, gan citu tautību jauniešu grupas. Lai arī atsauksmes bijušas pārsvarā pozitīvas, daži ierosinājumi par precizējumiem, grozījumiem vai papildu materiālu iekļaušanu ir bijuši neizbēgami. Turklāt atsevišķas grupas un personas, kas strādā ar romu genocīda jautājumiem, atsaucās uz aicinājumu sniegt atsauksmes par šo izdevumu.

Mēs darījām visu, lai atbildētu uz pēc iespējas vairāk ierosinājumiem, nemainot publikācijas vispārējos mērķus un saturu, kā arī pārāk nepalielinot tās apjomu. Mēs apzināmies, ka kodolīga publikācija par tik sarežģītu tematu vienmēr būs saistīta ar zināmu kompromisu un kādā aspektā būs nepilnīga. Tā var būt arī pretrunīga. Tomēr mūsu sākotnējais mērķis bija ar šo tematu iepazīstināt auditoriju, kas lielākoties nav informēta par genocīda smagākajiem aspektiem, rosināt diskusiju un mudināt jauniešus padziļināti pētīt šo jautājumu. Jauniešu grupu atsauksmes apstiprināja, ka šajos aspektos publikācija ir izpildījusi savu mērķi. Mēs ceram, ka otrs izdevums būs tikpat veiksmīgs.

Galvenās izmaiņas otrajā izdevumā attiecas uz ievadnodaļām, kurās ir pievienota plašāka informācija par genocīdu. Ciktāl tas bija iespējams, precizētajā redakcijā arī atjaunināta informācija par genocīda atzišanu un piemiņas pasākumiem.

1. Ievads

1942. gada novembrī tika uzsākts *pogroms*, kura laikā masveidā tika nošauti ebreji un čigāni [...]. Bija auksts, un ielas piepildīja čigānu sieviešu vaimanas. Viņu muguras lika zem nešļavu svara – viņas nesa visas savas mantas, tostarp dūnu pēļus, – mantas, kas vēlāk tāpat viņām tika atņemtas... Viņas aizveda uz staciju un sadzina preču vagonos, kas tika aizslēgti un izsūtīti ārpus Helmas uz Sobiboru, kur visi šie cilvēki tika sadedzināti krāsnīs.

Koncentrācijas nometnes izdzīvojuši B. Stavska stāsta par romu transportēšanu uz Sobiboru (Fickovskis, "Polijas čigāni. Vēsture un paražas").

1.1. Aizmirstais genocīds

Par to, cik nozīmīga ir izglītība par holokaustu, runāts ir daudz. Darbam šajā jomā izstrādātas dažādas rokasgrāmatas un citi izglītības resursi. Tomēr no visiem resursiem tikai ļoti neliela daļa specifiski pievēršas sistemātiskajai romu tautības iedzīvotāju slepkavošanai. Materiālos, kuros ir minēti romu upuri, parasti tiem veltīti vien pāris vārdu, tos pieminot kā vienu no "papildu grupām", kas cietusi šajā laikā.

Sintu un romu genocīda pamatā bija tie paši rasu politikas motīvi, tā pati premediācija, tā pati vēlme pēc sistemātiskas un totālas iznīcināšanas kā ebreju genocīda kontekstā. Visā nacionālsociālistu ietekmes sfērā sistemātiski tika slepkavotas ģimenes, sākot no visjaunākajiem līdz pašiem vecākajiem sabiedrības locekļiem.

Romāns Hercogs, Vācijas prezidents, 1997. gada 16. marts.

Taču romi nebija "papildu grupa". Tā bija viena no galvenajām grupām, ko nacisti bija paredzējuši pilnībā iznīcināt. Par nogalināto skaitu iespējams vien veikt aplēses. Kara sākumā romu iedzīvotāju skaits Eiropā varēja sasniegt aptuveni 1 miljonu cilvēku. Tiek uzskatīts, ka kara beigās romu iedzīvotāju skaits bija tikai 20 – 30% no šī sākotnējā skaita. Tas nozīmē, ka nogalināti tika līdz pat 80% iedzīvotāju – vismaz pusmiljons cilvēku.

[Lodžas] geto romi tika ieslēgti atsevišķās nometnēs, ko dēvēja par *zigeunerlager*, un no pārējā geto tās nodalīja ar dzeloņstieplu žogu. Dzīves apstākļi tur bija vēl briesmīgāki nekā pārējā geto. 1941. gada beigās Lodžā dažu nedēļu laikā no infekcijas slimības epidēmijas nomira aptuveni 700 romu – galvenokārt bērni.

www.romasinti.eu

Genocīds dažādās valstīs tika īstenots ar atšķirīgu rūpības līmeni, un dažās valstīs pirms kara beigām romu iedzīvotāji bija gandrīz pilnībā iznīcināti. Citās valstīs, kur daļa romu sabiedrības izdzīvoja, vairums kara gadus bija pavadījuši darba nometnēs, piespiedu izsūtījumā vai slēpjoties pagrīdē. Lielākā daļa no viņiem bija kļuvuši par lieciniekiem masveida slepkavībām, kuras bieži tika vērstas arī pret tuvākajiem ģimenes locekļiem.

Kara gados romu tautības cilvēkiem "izdzīvot" nozīmēja eksistēt kā tukšai čaulai, uz bada vai slimību robežas, pastāvīgās bailēs par savu dzīvību.

Romu genocīdu pilnībā īstenoja eiropieši. Otrā pasaules kara laikā romi visā kontinentā tika masveidā nomelnoti, pakļauti teroram un nogalināti tikai tādēļ, ka viņi piederēja šai kultūrai. Viņu ģimeņu locekļi tika savākti vienkopus, izrauti no mājām, sadzīti nometnēs vai geto, pakļauti draudiem, fiziskai vardarbībai, sakropļošanai, badam, līdz visbeidzot – apzināti noslepkavoti. Starp upuriem bija vecāki, vecvecāki, tantes, onkuļi, brālēni, zīdaiņi, mazi bērni un pusaudži – vecumam nebija nekādas nozīmes.

Kad es iegāju [nometnes slimnīcā], bērni raudāja un lūdza: "Tēvoci, iedodiet maizi, iedodiet cukuru..." Man tie bija visgrūtākie brīži, ko nometnē piedzīvoju. Nevis sišana, nevis pratināšana, bet šie bērni.

Dr. Františeks Januks, čehu ieslodzītais, kurš strādāja par ārstu Aušvicas koncentrācijas nometnes "čigānu" nometnē.

Šodien, neraugoties uz biežajiem aicinājumiem "atcerēties" holokaustu, romu nožēlojamais liktenis ir gandrīz pilnībā aizmirsts. Patiesību sakot, tas tā arī nav ticis pilnībā atzīts. Par to liecina gandrīz absolūtais informācijas vakuums: teju lielākā daļa Eiropas jauniešu nav dzirdējusi par šiem zvērīgajiem noziegumiem un ciešanām, kas bija jāpiedzīvo romu tautai.

Pastāv vairāki būtiski iemesli, kādēļ šo uzmanības un līdzsvara trūkumu ir nepieciešams novērst. Daži iemesli ir saistīti ar vēsturisko uzskaiti un pret romu tautu pastrādāto noziegumu ārkārtējo raksturu, daži ir saistīti ar to, ka ikvienam pagātnes noziegumu upurim ir nepieciešams sajūst, ka pret viņu pastrādātie noziegumi ir atzīti – un atdarīti –, bet citi iemesli saistās ar to, kā lielākā daļa neromu iedzīvotāju izturas pret šīs kopienas pārstāvjiem vēl šodien.

Pret romu tautu pastrādāto noziegumu kontekstā taisnīgums nav panākts. Tie tikpat kā nav atzīti, un to radīto ietekmi uz romu tautības iedzīvotājiem neviens nav mēģinājis kompensēt, nemaz nerunājot par jebkādiem pasākumiem, kas būtu vērsti uz to, lai sabiedrība pārskatītu savu izturēšanos pret šo minoritāti. Patiesībā daudzējādā ziņā neromu iedzīvotāju uzvedība mūsdienās atgādina un atkārto dažus no modeļiem, kas pieļāva minēto noziegumu notikšanu.

Rokasgrāmata ir mēģinājums atjaunot šo līdzsvaru.

Es staigāju pa nometni un centos atrast, ar ko aizņemt rokas. Tāpēc es piegāju pie dzeloņstieplēm krematorijas pusē. Es tur ieraudzīju garu rindu cilvēku, kas virzījās uz krematoriju [...]. Sākumā es nevarēju saprast, ko redzu: tur bija liķi, apkaisīti ar baltu sārmu, viņi bija samesti nekārtīgā čupā. Kā bērns es nevarēju iedomāties, kas viņi varētu būt. Vēlāk, kad man bija ap divdesmit gadu, šī aina sāka atgriezties manos murgos [...]. Kā bērns es nespēju izprast tās briesmu lietas, kurām es nometnē kļuju par liecinieci.

*Elze Bakera, kura 1944. gada maijā kā bērns tika deportēta uz Aušvicu.
Viņas māte daļēji bija romu izcelsmes.*

1.2. Par rokasgrāmatu

Rokasgrāmata ir iecerēta kā patstāvīgs resurss tiem, kas vēlas veicināt dziļāku izpratni un informētību par romu genocīdu. Tā galvenokārt ir paredzēta jaunatnes darbiniekiem lietošanai neformālā vidē, taču tā būs noderīga ikvienam, kas darbojas izglītības – tostarp formālās izglītības – jomā. Noslēdzošajā daļā sniegtās aktivitātes ir paredzētas mērķauditorijai vecumā no 15 līdz 30 gadiem.

Platforma mācībām un rīcībai

Rokasgrāmata nav paredzēta kā pilnīgs vēsturisks pārskats par romu tautas genocīdu. Publikācijā ietvertā informācija ir balstīta uz vispārpieņemtiem vēstures avotiem un pētījumiem, taču tie joprojām ir nepietiekami, un daži no tiem var būt apstrīdami vai interpretējami. Strādājot pie šīs tēmas, jāatceras, ka romu genocīds ir joma, kas joprojām nav tik labi izpētīta kā ebreju holokausts: daži fakti vai jautājumi joprojām ir strīdīgi, un visi jautājumi ir ārkārtīgi sensitīvi.

Iespējams, vēl svarīgāk ir tas, ka grāmatas apjoma ierobežojuma dēļ, lai tā būtu viegli lietojama un saprotama, sniegtā informācija ir vienkāršota. Daudzus faktus ir nācies izlaist – jo īpaši tos, kas attiecas uz atšķirīgām praksēm vai apstākļiem dažādās vietās.

Rokasgrāmata būtu jāuztver kā vispārējs ieskats, kura mērķis ir rosināt idejas un jautājumus, kā arī stimulēt pētniecību un rīcību atsevišķās jauniešu grupās. Mēs ceram, ka jūs mudināsiet savus izglītojamos turpināt pētīt šo jomu, papildinot to ar informāciju par jūsu valsti vai reģionu. To var darīt dažādos veidos: daži no tiem ir izklāstīti 6. nodaļā. Pielikumā jūs atradīsiet arī sarakstu ar saitēm un resursiem.

Atcerieties, ka šīs rokasgrāmatas galvenais mērķis ir panākt izmaiņas uzvedībā un attieksmē. Izmantojiet to kā sākumpunktu rīcībai: atbalstiet apmācāmās grupas, lai tās varētu ne tikai izziņāt vēsturi, bet arī izmantot savas zināšanas, lai veidotu labāku nākotni.

Nodaļu pārskats

- **Pirmā nodaļa, Ievads**
- **Otrā nodaļa “Romu genocīds”** sniedz pamatinformāciju par genocīdu tiem, kas nav informēti par tā detaļām. Ņemot vērā šāda veida publikācijas apjomu, tajā iekļautā informācija neizbēgami ir selektīva, un tajā nav aplūkoti visi noziegumi, kā arī visi to ietekmes aspekti uz cietušajām personām. Dažas trūkstošās ziņas papildina tekstā iekļautie citāti un personīgās liecības grāmatas beigās (112. lpp.).
- **Trešajā nodaļā “Nepieciešamība atcerēties”** aplūkots romu genocīda piemiņas mērķis un nozīme – ne tikai romu tautai, bet arī sabiedrībai kopumā. Šajā nodaļā izvirzītie jautājumi ir vismaz tikpat svarīgi kā paši “fakti” par genocīdu: efektīvam darbam pie šīs tēmas ir jābūt kam vairāk nekā tikai vēstures mācību stundai.
- **Ceturtajā nodaļā “Cilvēktiesību perspektīva”** ir sniegta informācija par cilvēktiesībām, saistot tās gan ar genocīdu, gan ar to, kāda attieksme pret romu kopienu prevalē Eiropas kontinentā. Cilvēktiesības ir svarīgas, jo tās sabiedrībai nodrošina kopīgu standartu ietvaru. To iekļaušana jauniešiem paredzētos pasākumos palīdzēs viņiem novērtēt traģiskos holokausta notikumus saskaņā ar vispārpieņemtajiem universālajiem standartiem, sniedzot svarīgus atskaites punktus attiecībā uz to, kas notiek šodien.

Mācīšanas un mācību praksē un pasākumos būtu jāievēro un jāveicina demokrātiskās un cilvēktiesību vērtības un principi.

Eiropas Padomes harta par izglītību demokrātiska pilsoniskuma un cilvēktiesību jomā

- **Piektajā nodaļā “Ieteikumi pedagogiem”** sniegtas dažas praktiskas vadlīnijas izglītības darbam šajā jomā. Tajā izklāstīta pieeja darbam ar jauniešiem, kas palīdzēs ne tikai veicināt izpratni par genocīdu, bet arī ļaus saskatīt tā vēsturisko nozīmi sev un mūsdienās. Ideālā gadījumā šāds darbs mudinās dalībniekus nest pasaulē gūtās atziņas.
- **Sestajā nodaļā “Izglītojošas aktivitātes”** ir iekļauti dažādi pasākumi, ko var izmantot, lai kopā ar jauniešiem iedziļinātos jautājumos par genocīdu. Tās ir sniegtas izklāsta veidā un to vērtību var ievērojami uzlabot, papildinot tās ar iepriekšējo nodaļu materiāliem.
- **Septītajā nodaļā un pielikumos** ir ietverti papildu resursi, papildu materiāli aktivitātēm, arī dažas personiskas liecības no holokausta izdzīvojušiem romu tautības cilvēkiem, saistītas galveno cilvēktiesību dokumentu versijas un vairākas saites uz noderīgiem tiešsaistes resursiem.

Lai gan pedagogi var izjust kārdinājumu uzreiz pāriet pie aktivitāšu sadaļas, sirsnīgi aicinām jūs iepazīties arī ar publikācijas pārējām sadaļām! Tajās ir apkopota informācija un idejas, kas jums palīdzēs izvēlēties jūsu grupai vispiemērotāko pieeju. Ar lielāko daļu ideju ir vērts padalīties arī ar dalībniekiem.

1.3. Terminoloģija

Romi / čigāni / klejotāji

Iedzīvotāji, kas nav čigāni, terminu “čigāns” tradicionāli lieto, lai apzīmētu vairākas atšķirīgas kopienas, tostarp romus, sintus, kalus un tiem radniecīgas grupas Eiropā, piemēram, klejotājus. Lai gan dažas “čigānu” kopienas izmanto šo terminu, lai identificētu sevi, kopumā šī vārda nozīme ir aizskaroša un gandrīz vienmēr izsauc negatīvas asociācijas.

Mūsdienās čigānu jautājums galvenokārt ir saistīts ar rasi. Tādējādi nacionālsociālistiskai valstij čigānu jautājums būtībā būs jāatrisina tāpat kā ebreju jautājums. Mēs jau esam sākuši [...].

Ādams Vurts, nacistu Veselības departamenta Rasu higiēnas pētniecības nodaļa.

Šā iemesla dēļ Eiropas Padome izvairās lietot terminu “čigāns” un visas šīs grupas dēvē par “romiem”. Šāda terminoloģija tiek ievērota visā rokasgrāmatā. Tomēr atsauces uz “čigāniem” oficiālos dokumentos vai citātos ir saglabātas, lai nemainītu šo citātu autoru iecerēto (bieži vien negatīvo) nozīmi.

Termins “antičigānisms” attiecas uz rasismu pret romiem (iepriekš minētajā nozīmē). Šis termins ir vērstis nevis pret romiem, bet gan pret iedzīvotāju vairākumu, kas nav romi. Tas ir iekļauts ECRI 2011. gada Vispārējā politikas ieteikumā (Nr. 13) par cīņu pret antičigānismu un romu diskriminēšanu.

Antičigānisms ir īpašs rasisma veids, rasu pārkuma ideoloģija, dehumanizācijas un institucionālā rasisma forma [...], ko veicina vēsturiskā diskriminācija.

Valerī Nikolā, Eiropas Padomes ģenerālsēkretāra īpašais pārstāvis romu jautājumos.

Romu genocīds / romu holokausts

Kopš šīs rokasgrāmatas pirmā izdevuma Eiropas Padome ir mainījusi šīs terminoloģijas lietojumu. Pašlaik Eiropas Padomē termins “romi un klejotāji” tiek lietots, lai aptvertu daudzveidīgās grupas, uz kurām attiecas Eiropas Padomes darbs šajā jomā: no vienas puses, a) romi, sinti/manuši, kali, romaničāli, bojaši/rudari; b) Balkānu ēģiptieši (ēģiptieši un aškāli); c) austrumu grupas (domi, lomi un abdali); un, no otras puses, tādas grupas kā klejotāji, jeniši un iedzīvotāji, kas apzīmēti ar administratīvo terminu *Gens du voyage* (ceļotāji), kā arī personas, kuras sevi identificē kā čigānus.

Vārds “holokausts” ir atvasināts no grieķu valodas vārdiem *holos* (vesels) un (sadedzināts), un to jau daudzus gadsimtus lieto, lai apzīmētu plaša mēroga iedzīvotāju masveida slepkavības. Kopš 20. gadsimta 60. gadiem vārds “holokausts” tiek lietots, lai apzīmētu nacistu laikā pastrādātās masu slepkavības – bieži vien tas tika attiecināts tikai uz ebreju slepkavībām. Rokasgrāmatā šis termins attiecināts uz visiem upuriem, tostarp romiem, kuru iznīcināšanu nacistu režīms un nacistu kolaboranti veica apzināti.

Termins "genocīds" ir salīdzinoši jauns, un šajā rokasgrāmatā tas tiek lietots gandrīz savstarpēji aizstājami ar terminu "holokausts". Šā termina vispārējā nozīme ir sniegta 1946. gada ANO Ģenerālās asamblejas Rezolūcijā 96 (1): "Genocīds noliedz veselu cilvēku grupu tiesības uz eksistenci, tāpat kā slepkavība noliedz atsevišķu cilvēku tiesības uz dzīvību".

[Apsūdzētie] veica apzinātu un sistemātisku genocīdu [...] pret noteiktu okupēto teritoriju civiliedzīvotājiem, lai iznīcinātu noteiktas rases un šķiras cilvēkus, kā arī nacionālās, rasu vai reliģiskās grupas, jo īpaši ebrejus, poļus, čigānus un citus.

Nirnbergas procesā pret nacistu vadītājiem izvirzītās apsūdzības 3. punkts

Genocīda noziedzuma juridiskā definīcija ir atrodamā 1948. gada Konvencijas par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to II pantā (šo definīciju sk. 61. lpp.).

Dažas personas, kuras sniegušas komentārus, nacistu mēģinājumus iznīcināt romu iedzīvotājus apzīmē, lietojot citus romu terminus, jo īpaši *porrajmos* vai *pharrajimos* (aprīšana vai iznīcināšana), *samudaripen* (masu slepkavības) un *kalí traš* (melnās bailes). Runājot par Otrā pasaules kara laikā notikušo, daudzas romu grupas izvēlas lietot kādu no šiem terminiem. Tomēr romu kopienu vidū nav vispārējas vienprātības par vienu vispiemērotāko terminu. Jums vajadzētu noskaidrot, kuram terminam priekšroku dod jūsu valstī dzīvojošās romu grupas vai jūsu grupas dalībnieki.

Meitenes, kas vērmahta dienestā strādāja par stenogrāfistēm, rūpnīcu darbinieces, konservatoriju studentes un daudzas citas sievietes, kuras ilgus gadus bija godprātīgi dzīvojušas un strādājušas, pēkšņi attapās koncentrācijas nometnē ar nogrieztiem matiem, uztetovētiem ieslodzīto numuriem, tērptas zili-balti svītrainās uniformās. Bet tas nebija viss – šis neprāts izplatījās arvien plašākos lokos. Tūlīt no frontes tika atvesti simtiem karavīru, kuri pat nenojauta, ka viņos plūst daļēji čigānu asinis. Viņiem lika novilkt formas tērpus un viņi tika nosūtīti uz koncentrācijas nometnēm tikai tāpēc, ka viņiem bija 12% vai pat mazāk čigānu asiņu [...].

No Aušvicas nometnes Gestapo funkcionāra, SS rotenfirera Perija Broda memuāriem.

2. Romu genocīds

*Attiecībā uz antisociālu dzīves formu
iznīcināšanu Dr. Gēbelss uzskata, ka
ebreji un čigāni ir vienkārši jāiznīcina.*

*Otto Tiraks,
Reiha tieslietu ministrs*

*Visvarenā reihsfirera Ādolfa Hitlera
vēlme bija panākt, lai čigāni pazustu
no zemes virsas.*

*SS virsnieks Perijs Brods,
Aušvicas Politiskā nodaļa*

Mēs esam identificējuši čigānus kā pilnīgi primitīvas etniskās izcelsmes cilvēkus, kuru garīgā atpalicība padara viņus nespējīgus reāli sociāli adaptēties [..]. Čigānu jautājums tiks atrisināts tikai tad, kad [..] reizi par visām reizēm tiks pārtraukta šīs jauktās tautas vairošanās.

*Dr. Ritters,
Rasu higiēnas pētniecības institūts*

Visi čigāni jāuzskata par ģenētiski slimiem; vienīgais risinājums ir iznīcināšana. Tāpēc mērķis ir bez vilcināšanās likvidēt šo defektīvo iedzīvotāju daļu.

*Johannes Bērents,
Rasu higiēnas birojs*

[..] papildus ebrejiem, Eiropā pie nešķīstām rasēm pieder tikai čigāni [..].

Nirnbergas likumi, 1935. gads

Galīgais lēmums, ko Hitlers formulēja 1938. gada 8. decembra "Dekrētā par pamatnoteikumiem čigānu jautājuma risināšanai, kā to prasa rasu daba", nozīmēja, ka vācieši sāk gatavoties pilnīgai sintu un romu iznīcināšanai.

Aušvicas memoriālā grāmata

2.1. Eiropiešu īstenots genocīds

Vēsturē ir bijuši genocīdi, un starp tiem ir tādi, ko pastrādājuši eiropieši. Gan Amerikas un Āfrikas kontinentu, gan arī citu pasaules daļu kolonizāciju bieži vien pavadīja Eiropas lielvaru īstenota vietējo iedzīvotāju masveida iznīcināšana. Genocīdi turpināja notikt pat pēc holokausta, kad pasaule it kā bija “guvusi mācību” – bieži vien aktīvā sadarbībā ar Eiropas valstu valdībām.

Tomēr atsevišķas nacistu veiktā genocīda iezīmes to atšķīra no citiem Eiropas valstu īstenotajiem genocīdiem. Pirmkārt, nacisti izmantoja progresīvākas tehnoloģijas un sistemātisku pieeju mērķa iedzīvotāju grupu sapulcēšanai un iznīcināšanai. Iespējams, uzskatāmākais piemērs ir gāzes kameras, lai gan gāzi kā slepkavības ieroci izmantoja jau pirms Otrā pasaules kara.

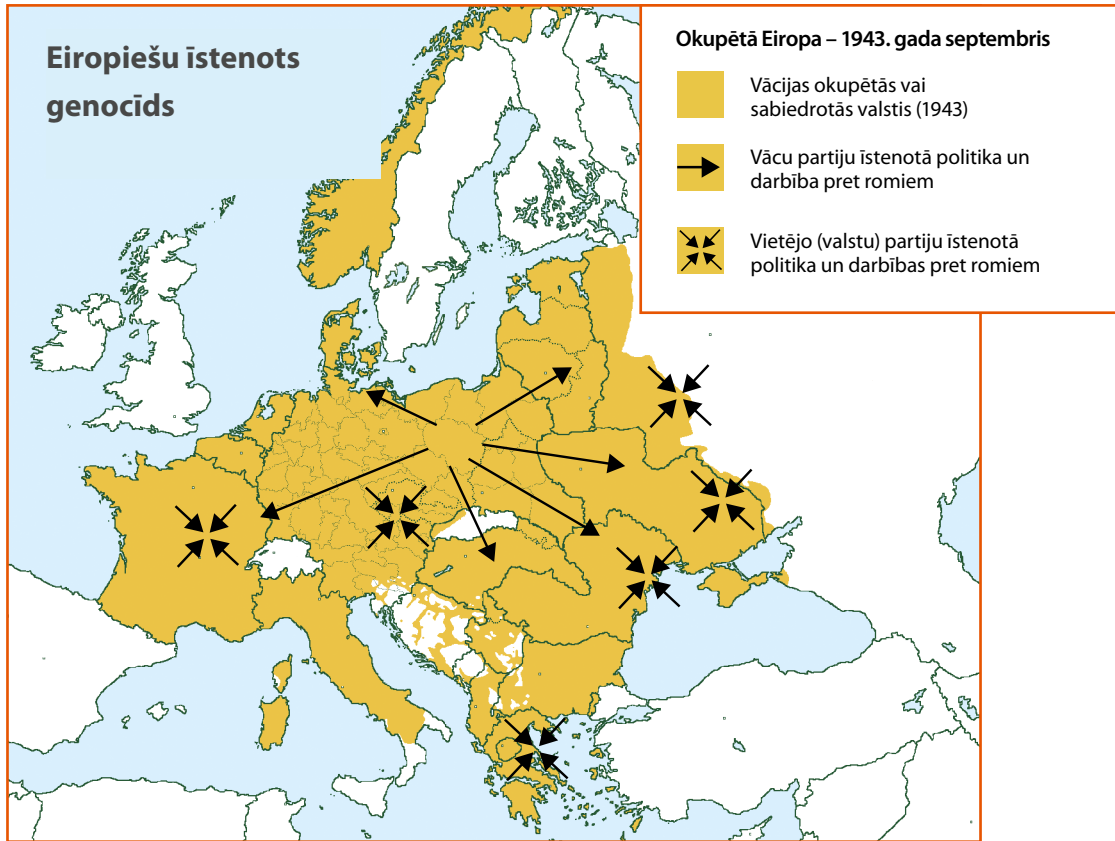
Otrkārt, ka šis bija pirmais masveida genocīds, ko Eiropas robežās vienlaicīgi īstenoja dažādas Eiropas lielvalstis, turklāt visās valstīs, kas piedalījās šajā genocīdā, mērķauditorija bija viena un tā pati vai tika uzskatīta par vienu un to pašu. Tas bija genocīds, kas norisinājās gan visā Eiropā kopā, gan daudzos gadījumos arī katrā atsevišķajā valstī, kas tajā piedalījās.

Neliels paskaidrojums – holokaustu bieži vien uzskata par vienu vienotu genocīdu, ko nacisti īstenoja lielākajā daļā Eiropas kontinenta. Citas valstis nereti mēģina visu atbildību par attiecīgajā reģionā pastrādātajiem noziegumiem novelt uz nacistu pleciem. Taču, lai gan sākotnējo politisko direktīvu izdeva Vācijas valdība, pilnīgi visas valstis, kas piedalījās genocīdā, lielākā vai mazākā mērā sadarbojās ar šo politiku. Bez valstu sadarbības genocīdu īstenot būtu bijis ļoti grūti vai pat neiespējami.

Ceļā uz Piedņestru mūs sita, [bet] Rumānijas policisti mūs sita mazāk. No otras puses, kad mēs braucām cauri Besarābijai, tur visi mūs sita. Antonesku ienīda čigānus. Viņš bija tas, kurš mūs ienīda un darīja mums pāri. Kad mēs tur ieradāmies, viņi mūs izsmēja un lika smagi strādāt, nostrādināja mūs kā lopus. Tur viņi mūs turēja divus gadus, un mums netika dots ne brīdis atelpas no ciešanām.

Vasils Jonita, Rumānijas roms

Šī ir shematiska karte, kas mums atgādina, ka valstīs visā reģionā genocīdu veicināja gan iekšējie, gan ārējie spēki. Norādiet reģioni ir tikai ilustratīvi.

Dažādās valstīs izmantotās pieejas

Daļā no okupētajām teritorijām un Vācijas sabiedrotajām valstīm faktiskās slepkavības galvenokārt veica Vācijas amatpersonas. Tas jo īpaši attiecas, piemēram, uz Poliju, kur nacistu vadītajās nāves nometnēs bojā gāja ļoti liels skaits romu. Tā tas norisinājās arī citur, piemēram, Baltijas valstīs un bijušajā Padomju Savienībā, kur vācu specvienības – SS einzacgrupas – klejoja pa valsti, savācot ebrejus un romus un nošaujot tos uz vietas vai nogalinot ar gāzi furgonos.

Tomēr pat šajos gadījumos, kā norādīts citātā par Krimu (zemāk), upuru identificēšanā un apkopošanā lielu nozīmi spēlēja vietējo amatpersonu sadarbība. Šis process varēja būt ļoti nežēlīgs, kur vietējie spēki upurus turēja gūstā, gaidot nacistu virsniekus, kas tad veica nogalināšanu.

Romu upuri Krimā

Romu iedzīvotāju identifikācija un reģistrācija [Krimā] tika veikta pēc lauka komandantūru iniciatīvas un rīkojumiem, kas deva rīkojumus rajonu priekšniekiem, kuri savukārt tos nodeva ciematu priekšniekiem. [Arhīva] dokumenti liecina par plašu vietējās administrācijas līdzdalību [...] romu reģistrēšanā un pulcēšanā. Reāli par romu iznīcināšanu atbildīgas bija einzacgrupas D vienības un lauka žandarmērijas apakšvienības [...].

1942. gada martā vācu militāristi Džankojas rajona Abaklitomas ciemā pavēlēja lauku padomes priekšniekam, viņa vietniekam un lauku padomes sekretāram sastādīt sarakstu ar sešdesmit ciemā dzīvojošo romu vārdiem. Kad 28. martā ciemā ieradās gāzes furgons, šie vietējie ierēdņi palīdzēja savākt romus un iekraut tos kravas automašīnā. Vēlāk izmeklētāji noskaidroja, ka romi tika nogalināti un viņu līķi izmesti brīvā dabā Džankojas ziemeļaustrumu daļā.

Mihails Tjaļijs, "Ukrainas vietējo iedzīvotāju loma un attieksme pret nacistu īstenoto pret romiem vērsto genocīda politiku 1941.–1944. gadā (Krimas gadījums)"

1944. gada maijā izrakumos pie Džankojas tika atklātas aptuveni 200 romu upuru mirstīgās atliekas, kuri 1942. gadā tika noslepkavoti gāzes furgonos.

Mēs varam paši sev uzdot jautājumu – vai pastāv būtiska atšķirība starp faktisku slepkavības izdarīšanu un kāda cilvēka nodošanu noslepkavošanai? Daudzās aizturēšanas un darba nometnēs apstākļi bija tik necilvēcīgi, ka liels skaits apcietināto romu saslīma, izvārga no bada vai viņi tika pakļauti tādai fiziskai vardarbībai, kas bieži noveda pie nāves. Dažāda veida nometnes bija izvietotas gandrīz visās okupētajās un sabiedroto valstīs, un noteiktas funkcijas vienmēr pildīja vietējās amatpersonas.

Dažās valstīs, kuru režīms simpatizēja nacistiem, genocīda politiku tiešāk īstenoja vietējie karaspēki vai militārās vienības. Īpaši tas attiecās uz Ungāriju pēc 1944. gada un Čehiju. Tā tas bija arī Horvātijā un Rumānijā, kur genocīds gandrīz pilnībā tika īstenots valsts līmenī. Šajā periodā valstis un robežas strauji mainījās, un dažkārt valstis, kas bija nacistiskās Vācijas sabiedrotās, pat iesaistījās upuru meklēšanā ārpus to oficiālās teritorijas, kā tas notika, piemēram, Rumānijai vērstoties pret Ukrainas romiem tās okupētajā Piedņestras reģionā.

Pašu Piedņestru Rumānijas iestādes izmantoja kā vietu, kurp deportēt lielu skaitu Rumānijas romu. Rumānijas diktators Jons Antonesku 1942. gadā izdeva rīkojumu "visus klejojošos čigānus" no nometnēm visā valstī deportēt uz Piedņestru. Vēlāk šis rīkojums tika attiecināts arī uz romiem, kas dzīvo vietsēžu dzīvesveidū. Kopumā uz Piedņestru tika deportēti vairāk nekā 25 000 romu, kur viņi dzīvoja ārkārtīgi grūtos apstākļos, bieži iztiekot bez regulārām ēdienreizēm. Nometnēs plosījās slimības, un tiek lēsts, ka aptuveni 11 000 romu savas dzīvības zaudēja bada, aukstuma vai slimību dēļ.

Daži rumāņu “pētnieki” atsaucās uz Roberta Ritera izteiktajiem argumentiem, kas intelektuālā ziņā ir atbildīgs par romu traģisko likteni nacistiskajā Vācijā. Viens no šādiem pētniekiem rakstīja:

“Nomadu un pusnomadu čigāni tiks izvietoti piespiedu darba nometnēs. Tur viņiem nomainīs drēbes, nogriezīs bārdas un matus, sterilizēs viņu ķermeņus [...]. Viņu uzturēšanās izdevumus sedz no viņu pašu darba. Pēc vienas paaudzes mēs varēsim no viņiem atbrīvoties. Viņu vietā mēs varam izvietot etniskos rumāņus no Rumānijas vai ārzemēm, kas spēj izpildīt uzdoto un veikt radošo darbu. Vietsēžu čigāni tiks sterilizēti mājās [...]. Šādā veidā mūsu ciemu un pilsētu nomales vairs nebūs slimību pārņemtas vietas, bet gan mūsu tautai kalpojošs etniskis mūris.”

III. 3 (tulkojums no Făcăoaru, Gheorghe (1941) Câteva date în jurul familiei si statului biopolitic, București). Citēts “Datu apkopojumā par romu deportācijām”, pieejams romafacts.uni-graz.at

Arī Horvātijā genocīdu organizēja valsts valdība, un to īstenoja vietējie iedzīvotāji, vāciešiem aktīvi neiesaistoties. Fašistiskais Ustaša režīms pieņēma virkni rasistisku, pret ebrejiem un romiem vērstu likumu, un Ustaša vienības īstenoja brutālas kampaņas, sadzenot upurus vienkopus. To vidū bija serbi, katolī, musulmaņi un režīma politiskie pretinieki, kā arī ebreji un romi.

Ustaši izveidoja arī vairākas koncentrācijas nometnes, no kurām lielākā atradās Jasenovacā, kur, visticamāk, tika nogalināti aptuveni 26 000 romu.

Jasenovacas nometne (Horvātija)

Atsevišķu romu grupu aresti sākās 1941. gada jūlijā, bet masveidā visā Horvātijas Neatkarīgās valsts teritorijā tika īstenoti no 1942. gada 20. maija. Šie iedzīvotāji grupās kopā ar mantām, ko viņi varēja panest, tika deportēti uz Jasenovacas nometni. Pavad-dokumentos netika minēti viņu vārdi, tikai cilvēku skaits vai kravas vagoni, ar kuriem viņi tika pārvadāti.

1942. gada jūlijā, kad nometnē ieradās vislielākais romu skaits, viņus sadalīja divās grupās. Vecākos vīriešus, sievietes un bērnus atdalīja no jaunākiem vīriešiem un nekavējoties nosūtīja uz likvidāciju Donja Gradinā. Jaunākos vīriešus izmitināja III C nometnē, kas bija ierīkota atklātā laukā III nometnes (ķieģeļnīcas) teritorijā. Daudzi no viņiem nomira no bada, slāpēm, noguruma un nežēlīgās izturēšanās. Daži romi tika izmitināti tā sauktajā čigānu nometnē Ušticas ciematā, pamestās nogalināto serbu ģimeņu mājās [...].

Gandrīz neviens roms, kas nokļuva šajā nometnē, to neatstāja dzīvs – neatkarīgi no dzimuma vai vecuma.

Jasenovacas piemiņas vieta (www.jusp-jasenovac.hr)

Veidi, kādos vietējā vara sadarbojās, lai veiktu genocīdu, bija ļoti daudzveidīgi un dažās valstīs kara gadu laikā pat mainījās. Daži no piemēriem jau tika minēti, taču nebija nevienas pašas valsts, kurā pret romiem vērstās darbības varētu uzskatīt tikai par ārējās varas atbildību.

Tauta pret sevi

Jāatceras, ka līdzās dažādu valstu vietējo amatpersonu aktīvajai lomai romu genocīdā, būtiska nozīme bija arī vietējo iedzīvotāju negatīvajai attieksmei pret romiem. Pat tur, kur iedzīvotāji slepkavībās nepiedalījās tieši, salīdzinoši maz bija tādu, kas iebilstu pret notiekošo (šis jautājums sīkāk tiek aplūkots 5. aktivitātē "Kas deva savu ieguldījumu?").

Vācijas sinti un romi ir vācieši, un viņu dzimtene ir Vācija. Itālijas romi un sinti ir itāļi, un viņu dzimtene ir Itālija. Spāņu romu dzimtene ir Spānija, Austrijas romu un sintu dzimtene ir Austrija, Ungārijas romu dzimtene ir Ungārija utt.

Romani Roze, romu aktīvis

Neviena tauta nespētu tik viegli pavērsties pret saviem tautiešiem, ja vien tajā jau izsenis nebūtu kūruses naida liesma. Turpmākās nodaļas īsumā izklāsta dažus no smagākajiem romu genocīda laikā pastrādātajiem noziegumiem, atspoguļojot tos vairākus gadsimtus ilgušas diskriminācijas kontekstā.

Protams, jāatzīmē, ka vārds "tauta" nekad neietver pilnīgi visus iedzīvotājus, un daudzviet Eiropā citi iedzīvotāji iebilda pret vardarbīgo izturēšanos pret romu tautības iedzīvotājiem. Daudzi pat uzdrīkstējās romiem sniegt aizsardzību un atbalstu. Daži no šiem centieniem un atsevišķas ievērojamākās personas ir minētas grāmatas 2.3. nodaļā.

Svarīgi ir atzīmēt, ka arī paši romi visu kara laiku drosmīgi un neatlaidīgi pretojās šīm zvēribām. Romu organizācijas un cilvēki regulāri centās pasargāt sevi un citus, kā arī turpināja pretoties milzīgajam pārspēkam, kas tika vērstas pret viņiem, neraugoties uz letālajām sekām. Daži no šiem centieniem ir aprakstīti 2.3. nodaļā, tomēr bija arī daudzi citi.

Lai gan esmu čigānu izcelsmes, es visu mūžu esmu dzīvojis kā rumānis, un mēs identificējamies ar rumāņu tautas panākumiem un cerībām. Neviens pārmetums, ko varētu izteikt pret kādu no šiem izsūtītajiem no ... viņu mīļās valsts, nevar attaisnot viņu deportāciju uz svešu zemi. Es ar cieņu un no visas sirds lūdzu jūs atcerēties, ka Lielajā karā piedalījās čigānu izcelsmes karavīri, un jūs redzējāt, ar kādu dāsnumu viņi atdeva savas asinis par mūsu valsti – jo citas viņiem nav.

Rumānijas romu tautības iedzīvotāja Dumitru Marina vēstule Rumānijas varas iestādēm. Marins kara laikā uzrakstīja daudzas vēstules, lūdzot Rumānijas valdību atgriezt viņa saimes locekļus, kas tika deportēti uz Piedņestru.

2.2. Galvenie fakti

“Pilnīga iznīcināšana”

- Nacistu režīms pret romiem vērsās tāpat kā pret ebreju tautības iedzīvotājiem: tā mērķis bija pilnībā iznīcināt šo tautu.
- Sākotnēji kā oficiālais iemesls tika minēts romu “noziedzīgais” vai “antisociālais raksturs”, taču zināmu lomu vienmēr spēlēja arī rasu elements, kas kļuva acīmredzams, holokaustam sasniedzot kulminācijas punktu. Līdz 1938. gadam publiskajā telpā bija nostiprinājies “ģenētiskā pamata” iegansts: cilvēku varēja arestēt un deportēt vai nogalināt pat tad, ja tikai viens no viņa vecvecvecākiem bija roms.

Vecākais SS virsnieks un Austrumu policijas priekšnieks Dr. Landgrāfs Rīgā informēja [Hinriku] Lozi – Rozenberga reihskomisāru austrumu apgabalos – par romu iekļaušanu “galīgajā risinājumā”. 1941. gada 24. decembrī Loze izdeva rīkojumu, ka pret romu tautības iedzīvotājiem “jānodrošina tāda pati attieksme kā pret ebrejiem”.

Benno Millers-Hils, 1988. gads, no grāmatas “Slepkavīgā zinātne: ebreju, čigānu un citu kopienu iznīcināšana, veicot zinātnisku atlasī, Vācija, 1933.–1945. gads”

- Sistemātiskas programmas romu pārvietošanai uz nometnēm vai nošķirtām teritorijām pastāvēja visās valstīs, kas atradās nacistu okupācijas vai kontroles zonā. Veselas romu ģimenes tika padzītas no mājām un masveidā nosūtītas teju drošā nāvē.
- Nacistu programmas ietvaros tika nogalināti simtiem tūkstošu Eiropas romu. Precīzs upuru skaits nav zināms, jo nāves gadījumi bieži vien netika reģistrēti vispār vai netika reģistrēti kā romu nāves gadījumi. Vairums dokumentācijas ir pazudusi vai iznīcināta.
- Neraugoties uz informācijas trūkumu, tiek lēsts, ka genocīdā nogalināts aptuveni pusmiljons romu. Daži eksperti uzskata, ka šis skaitlis ir lielāks – iespējams, upuru skaits varētu pārsniegt vienu miljonu.
- Pat zemākās aplēses apgalvo, ka genocīdā bojā varētu būt gājusi aptuveni puse pirmskara romu izcelsmes populācijas. Citi uzskata, ka skaitļi varētu būt lielāki un ka iznīcināti pat 80% romu. Tomēr noteikt to, cik daudz romu Eiropā dzīvoja pirms genocīda, ir ārkārtīgi grūti.
- Noziegumus pret romiem veica ne tikai nacisti vai vācieši. Nacistu sabiedrotajās valstīs, okupētajās teritorijās un valstīs, kas atradās nacistu kontrolē, genocīda organizēšanu, deportācijas un bieži vien arī pašu nogalināšanu veica vietējās amatpersonas valsts valdības pakļautībā. Dažās valstīs tika nogalināti gandrīz visi romu iedzīvotāji (sk. 21. lpp. par dažādās valstīs izmantotajām pieejām un 29.–34. lpp., kur sniegta statistika par iespējamo upuru skaitu).

Apstākļi Francijas nometnēs

Nereti nometnes bija uzbūvētas līdzenumā vai kalna nogāzē un pakļautas dabas stihiju nežēlastībai, kā tas bija Lanmezā nometnē. Nometnes bija slikti aprīkotas, apstākļi mēdza būt nesanitāri. Tā kā telpas nebija paredzētas šādam nolūkam, tās ātri kļuva nepiemērotas dzīvošanai. Gultās vairs nebija ne matraču, ne segu. Barakas bija apsēdušas blusas un utis. Augšmarnā klejotāji tika izmitināti neizmantotā cietoksnī, kurā nebija ne durvju, ne logu, ne tekoša ūdens. Milsanas nometnē barakas bija segtas ar gofrēta dzelzs jumtu, kas ziemā laida cauri salu, bet vasarā uzkarša, padarot telpu smacīgu [..].

Romi cieta no aukstuma, jo viņiem nebija drēbju [..]. Tā kā Muazo la Rivjērā internētajiem romiem nebija kurināmā, lai izdzīvotu, viņi bija spiesti kurināt savu baraku grīdas dēļus.

“Datu apkopojums par romu vēsturi” (Eiropas Padome). Aptuveni puse no pirmskara Francijas romu kopienas iedzīvotājiem – aptuveni 13 000 cilvēku – tika izvietoti īpašās nometnēs.

Nāves cēloņi

- Daudz romu savas dzīvības zaudēja gāzes kamerās. Bēdīgi slavenākais gadījums bija “čigānu nometnes” (Zigeunerlager) likvidācija Aušvicas koncentrācijas nometnē. Naktī uz 1944. gada 2. augustu pilnīgi visi nometnē dzīvojošie romi tika sadzīti gāzes kamerās un brutāli noslepkavoti. Reģistrētais upuru skaits bija aptuveni 2900 cilvēku, tostarp vīrieši, sievietes, bērni un cilvēki gados.

Pirmais mēģinājums likvidēt Aušvicas čigānu nometni saskārās ar negaidītu pretestību – romi stājās pretī saviem sagūstītājiem ar dažādiem primitīviem ieročiem, piespiežot varmākas atkāpties. Dažus mēnešus vēlāk esesieši mēģinājumu atkārtoja un nogalināja visus nometnē izmitinātos romus.

- Arī citās nacistu nometnēs liels skaits romu tika nogalināti ar gāzi. 1940. gada janvārī romu bērni tika izmantoti kā “izmēģinājuma trusiši” cianīda gāzei, ko vēlāk ieviesa lietošanā gāzes kamerās. Šajā gadījumā tika nogalināti 250 romu bērnu.
- Desmitiem tūkstošu koncentrācijas nometnēs, geto, darba nometnēs un citās vietās mītošo romu gāja bojā bada, spēku izsīkuma vai slimību dēļ. Koncentrācijas nometņu iemītnieku maltītes un drēbes bija ārkārtīgi nabadzīgas, viņi pastāvīgi cieta no bada, slāpēm un aukstuma. Nometnēs valdīja drausmīgi sanitārie apstākļi, tādēļ tajās strauji uzliesmoja slimības, bet medicīniskā aprūpe ieslodzītajiem netika sniegta. Turklāt viņi bija spiesti strādāt smagu darbu.
- Iespējams, ka lielākā daļa romu upuru tika nogalināti masveida nāvessodu izpildē, ko ārpus nometnēm veica īpašas SS slepkavu grupas, kuras pazīstamas kā einzacgrupas. Dažreiz slepkavu vienības iznīcināja veselus ciemus, līķus apglabāja masu kapos. Šādu slepkavību uzskaitē bieži vien bija neprecīza, bet dažkārt tā netika veikta vispār, līdz ar to aplēses par upuru skaitu var būt tikai aptuvenas. Līdz šim ir apzinātas apmēram 180 vietas, kur tika veiktas masveida romu slepkavības.

Vissmagākais bija bads. Neapraktāmi sanitārie apstākļi. Mums nebija ziepju un nebija iespējas nomazgāties. Kad sākās tīfa epidēmija, slimos aprūpēt nebija iespējams, jo mums nebija zāļu. Tā bija elle. Grūti iedomāties kaut ko sliktāku.

Bērni mira pirmie. Dienu un nakti viņi raudāja un lūdza maizi [...], lielākā daļa no viņiem nomira dažas dienas pēc piedzimšanas. Par viņiem parūpēties nebija iespējams, nebija ne piena, ne karstā ūdens, nemaz nerunājot par pulveri vai autiņbiksītēm. Lielākiem bērniem, vecākiem par 10 gadiem, bija jānēsā akmeņi Lāgerštrases celtniecībai. Bada dēļ ik dienas nomira simtiem bērnu [...].

Elizabete Gūtenbergere, 1943. gadā uz Aušvicu deportēta romu tautības sieviete.

- Tūkstošiem cilvēku gāja bojā vilcienos, braucot uz deportācijas vietām, kā arī t.s. "nāves gājienos". To laikā ieslodzītie tika spiesti veikt garus pārgājienus, parasti ar kājām, bez pārtikas un ūdens, bez veselības aprūpes un bez jebkādas higiēnas. Tos, kuri atpalika, bet nebija nomiruši no noguruma vai bada, parasti nošāva, pirms viņi sasniedza galamērķi.
- Romi arī tika pakļauti īpašiem pētījumiem un brutāliem eksperimentiem Rasu higiēnas pētniecības institūtā, kuru vadīja Roberts Ritors, un Aušvicā – bēdīgi slavenā Jozefa Mengeles vadībā. Daži no "pētījumiem" ietvēra, piemēram, pētījumus par to, cik ilgi romi var izdzīvot, dzerot jūras ūdeni, viņu sasaldēšanu, jaunu zāļu testēšanu uz viņiem, ķīmisku vielu injicēšanu viņu acīs. Šo eksperimentu laikā vai tūlīt pēc tiem mira nezināms romu skaits, turklāt parasti nogalināti tika arī tie, kas eksperimentos izdzīvoja.

Man īpaši palicis atmiņā viens dvīņu pāris: Gvido un Ina, apmēram četrus gadus veci. Kādu dienu Mengele viņus aizveda prom. Kad viņi atgriezās, viņi bija briesmīgā stāvoklī: viņi bija sašūti kopā, muguru pret muguru, kā Siāmiešu dvīņi. Viņu brūces bija inficētas un no tām tecēja strutas. Viņi kļiedza dienu un nakti. Tad viņu vecākiem – atceros, ka mātes vārds bija Stella, – izdevās dabūt morfiju, un viņi bērnus nogalināja, lai izbeigtu viņu ciešanas.

Vera Aleksandra, ebreju izcelsmes ieslodzītā Aušvicā, kura rūpējās par 50 romu dvīņu ģimenēm.

- Jāatceras, ka tie romi, kuriem paveicies izvairīties no nāves kara gados, bija piedzīvojuši ko tādu, ko mūsdienu pēckara paaudze nespētu iedomāties pat ļaunākajos sapņos. Visticamāk, viņu fiziskā veselība neatgriezēniski cietusi no nepietiekama uztura gada garumā, slimībām un izciestajām grūtībām. Turklāt aizspriedumu un naida kurinātās vardarbības programmas sekas bija ne tikai fiziskas: pieredze, kas gūta, redzot masveida ciešanas un mocības, tostarp draugu un ģimenes locekļu ciešanas, cilvēkos atstāja dziļas un neizdzēšamas psihotraumas.

Katru vakaru tika nolasīti mirušo vārdi [..]. Birkenavas nometnes iela bija pilna ar liķu kaudzēm. Tā ir realitāte, kuru grūti aprakstīt. Naktī, kad viss bija sasalis, sasalušos liķus sakrāva kravas automašīnās un aizveda prom. Droši vien es to visu nebūtu pārdzīvojusi, ja mana māsa nebūtu piegādājusi pārtiku.

Francs Rezenbahs, dzimis asimilētu romu ģimenē Austrijā, 1943. gadā deportēts uz Aušvicu.

Statistika

“Saskaņā ar aplēsēm Otrā pasaules kara laikā nacistu un citi režīmi un to sabiedrotie iznīcināja **vismaz 500 000 romu**, un [...] dažās valstīs tika iznīcināti vairāk nekā 80% romu tautības iedzīvotāju [...].

Eiropas Parlamenta rezolūcija par godu Starptautiskajai romu dienai (2015/2615(RSP))

“[M]ēs uzskatām, ka laika posmā no 1939. līdz 1945. gadam nacistiskajā Vācijā un okupētajā Eiropā tika noslepkavoti **aptuveni pusmiljons līdz pusotram miljonam** romu”.

*Sibila Miltone,
Amerikas Savienoto Valstu Holokausta memoriālā muzeja vecākā vēsturniece.*

“Joprojām nav zināms, tieši cik daudz romu kļuva par nacistu vajāšanas upuriem... Pētījumi ir spiesti balstīties uz aplēsēm; lai kādas būtu viņu liecības, ļoti ticams, ka vismaz upuru skaits sasniedz **vismaz 250 000.**”

*Datu apkopojums par romiem,
Eiropas Padome*

“Publiskajā telpā bieži atkārtotais porajmos bojā gājušo romu skaits – 500 000 – pakāpeniski kļūst par vispārpieņemto kopējo skaitli. **Taču mēs par to nevaram būt droši.** Dokumentācija nav nedz pilnībā atrasta, nedz analizēta. Mums jābūt piesardzīgiem, lai šis skaitlis nekļūtu par pieņemto kopējo skaitli... šis skaitlis patiesībā bija daudz lielāks.”

Iens Henkoks, romu aktivists un pētnieks

Pētījumi par romu holokaustu ir salīdzinoši neseni, un tos nevar salīdzināt ar daudzajiem un nozīmīgajiem pētījumiem, kas veikti par ebreju populācijas briesmīgo pieredzi. Daļēji šī iemesla dēļ un daļēji tādēļ, ka ar romu upuriem saistītie dati ir ļoti nepilnīgi, precīzi novērtēt cietušo romu skaitu ir ārkārtīgi grūti. Kā liecina iepriekš minētie citāti, par to vienoties nespēj pat eksperti!

Kaut gan šādas domstarpības ir būtiski atzīt, mēs nedrīkstam pieļaut, lai diskusijas par upuru skaitu aizēnotu patieso romu genocīda vēstījumu: simtiem tūkstošu nevainīgu romu tika brutāli nogalināti, un nodoms bija iznīcināt visu romu populāciju. Šis nodoms ir labi dokumentēts, un tas ir viens no galvenajiem kritērijiem, lai masu slepkavības aktu varētu kvalificēt kā genocīdu (sk. 61. lpp.).

Vai ebreju un romu, un sintu liktenis bija identisks? Kaut arī aplēses par precīzo skaitu ir aptuvenas, noslepkavoti tika vairāk nekā miljons romu un sintu. Bet ne par to ir runa. **Manuprāt, izšķirošā nozīme ir vēlmei iznīcināt**, kas tika īstenota dažādos veidos.

Ginters Grass (izcēlums pievienots)

No intervijas ar Ginteru Grasu romu valodā: “Eiropas minoritāte. Daudzveidības izaicinājums”, red. Monika Flašíkova-Benova, Hanness Svoboda un Jans Marinuss Virsma.

Tabulas un attēli 32.–34. lpp.

32. lappusē redzamā tabula ir sastādīta 2000. gadā. Dažās valstīs ir veikti arī jaunāki pētījumi, kas sniedz precīzāku priekšstatu par notikušo, tādēļ daži tabulā norādītie skaitļi šobrīd tiek apšaubīti. Tomēr šī tabula ir vienīgais reālais mēģinājums parādīt, cik lielā mērā dažādas Eiropas valstis iesaistījās nacistu genocīda politikā, kas tika vērsta pret romu tautības iedzīvotājiem. Jūs varat to izmantot, lai sniegtu jauniešiem vispārēju priekšstatu un rosinātu diskusiju, kā arī, iespējams, motivētu dalībniekus pašiem veikt pētījumus.

1. Mudiniet jauniešus, ar kuriem strādājat, uzmeklēt jaunākus pētījumus.

- Pārbaudiet, vai (viņu valstī vai citās valstīs) ir veikti jaunāki pētījumi par romu genocīdu. Piemēram, viņi varētu sazināties ar organizācijām vai pētniekiem, kas pēta šo jautājumu. Noderīgs resursu un organizāciju saraksts (angļu valodā), sakārtots pa valstīm, ir atrodamas vietnē www.roma-genocide.org/en/map.
- Pārbaudiet, vai jūsu valstī ir veikti kādi oficiāli valdības vai parlamenta deputātu paziņojumi par romu genocīdu: uz kādu skaitli tie atsaucas?

Jaunākie pētījumi Nīderlandē

Tabulā norādīts, ka pirms kara valstī dzīvojuši aptuveni 500 romu, un tiek uzskatīts, ka visi viņi ir gājuši bojā. Jaunākos pētījumos ir atklāti sīkāki dati par 1944. gada maijā veikto reidu. Reida laikā tika arestēti 578 cilvēki, kas, domājams, bija romi. No šiem 578 cilvēkiem 245 tika deportēti uz Aušvicu, un tikai 30 izdzīvoja karā. Lielākā daļa pārējo arestēto gandrīz nekavējoties tika atbrīvoti, jo viņus uzskatīja par klejotājiem, bet ne romiem.

Pētījumi arī liecina, ka Nīderlandē dzīvoja vairāk romu nekā tabulā minētie 500 cilvēki: tagad tiek uzskatīts, ka pirms kara valstī dzīvojošo romu skaits bija robežās no 2000 līdz 2500.

2. Apspriediet pretrunas

- Ja par kādiem statistikas datiem ir diskusijas, izpētiet abu pušu argumentus
 - » *Kādēļ domstarpības ir radušās?*
 - » *Kādi iemesli liek domāt, ka skaitļi varētu būt lielāki vai mazāki?*
 - » *Kādēļ noteikt patieso upuru skaitu varētu būt sarežģīti?*

[..] tikai retos gadījumos [“čigāni”] tika iekļauti valsts tautas skaitīšanas datos. Tāpēc **noskaidrot faktisko čigānu upuru skaitu Polijā, Dienvidslāvijā, Baltkrievijā un Ukrainā** – zemēs, kurās upuru skaits varēja būt vislielākais – ir neiespējami.

Aušvicas koncentrācijas nometnē bojā gājušo čigānu piemiņas grāmata

3. Uzmeklējiet trūkstošo informāciju

Dažas valstis tabulā nav minētas. Tās ir valstis, kas cīnījās pret Trešo reihu un netika okupētas, bet to skaitā ir arī valstis, kas bija Vācijas sabiedrotās vai okupētās valstis, piemēram, Norvēģija, Bulgārija un Somija.

- Attiecībā uz valstīm, kas nav Ass lielvalstis, vai okupētajām valstīm mēģiniet uzmeklēt kādus jaunākos pētījumus vai iniciatīvas – kā piemēru skatiet informāciju par Norvēģiju zemāk redzamajā lodziņā.
- Attiecībā uz visām valstīm lietderīgi būs pārbaudīt romu diskriminācijas vēsturi pirms kara (un pēc tā). Skaidrs, ka Apvienotā Karaliste, Spānija un Zviedrija nesūtīja savus romu un ebreju izcelsmes iedzīvotājus uz nacistu nāves nometnēm, taču nav nekādu pierādījumu par to, ka attieksme pret šīm minoritātēm šajās valstīs būtu bijusi pozitīvāka. Ja strādājat ar jauniešiem no šīm valstīm, mudiniet viņus padomāt par to, vai viņu valstīs citu kopienu pārstāvji būtu aizstāvējuši romu tautības iedzīvotājus vairāk nekā tas notika citviet.

Trūkstošās informācijas uzmeklēšana Norvēģijā

Informācija par Norvēģiju tabulā nav iekļauta – līdz pat 2000. gadam Norvēģija oficiāli nebija atzinusi, ka tā ir piedalījusies romu genocīdā. Tomēr valsts nelielā romu minoritāte īstenoja ilgstošu kampaņu par nacisma laikā pastrādāto noziegumu atzīšanu un kompensēšanu. Viņu darba rezultātā 2015. gada februārī tika publicēts oficiāls valdības ziņojums.

Ziņojums vēstīja par Norvēģijas pirmskara politiku neatzīt romus par Norvēģijas pilsoņiem un izraidīt viņus no valsts. Sākoties karam un izplatoties nacistu politikai par romu iznīcināšanu, varas iestādes atteicās izraidīt romus ielaist atpakaļ Norvēģijā. No 68 romiem, kuriem ieceļošana tika atteikta, 62 romi 1944. gadā tika deportēti tieši no okupētās Beļģijas uz Aušvicas “čigānu nometni”. Tikai četri no viņiem izdzīvoja.

2015. gadā Norvēģijas premjerministre Erna Solberga paziņoja: “Ir pienācis laiks atzīt šo tumšo mūsu vēstures daļu. Valsts atzīst savu atbildību par pieļautajām kļūdām un Norvēģijas romiem nodarīto netaisnību.”

Romu genocīds: upuri visā Eiropā

Jūs varat izmantot šo tabulu un 33.–34. lappusē redzamos skaitļus, lai sniegtu vispārēju pārskatu par situāciju Eiropas kontinentā. Mēģiniet uzmeklēt jaunākos pētījumus par jūsu valsti – iespējams, jūs varat ierosināt šo uzdevumu veikt jūsu grupas dalībniekiem.

Valsts	Romu iedzīvotāju skaits pirms genocīda (aplēses)	Holokausta upuru skaits (aplēses)	% no iedzīvotāju skaita nogalināti (aplēses)
Austrija	11 200	8 250	73,7 %
Beļģija	600	500	83,3 %
Čehijas Republika ³	13 000	6 500	50,0 %
Igaunija	1 000	1 000	100 %
Francija	40 000	15 150	37,9 %
Vācija	20 000	15 000	75,0 %
Grieķija	?	50	?
Ungārija	100 000	28 000	28,0 %
Itālija	25 000	1 000	4,0 %
Latvija	5 000	2 500	50,0 %
Lietuva	1 000	1 000	100 %
Luksemburga	200	200	100 %
Nīderlande	500	500	100 %
Polija	50 000	35 000	70,0 %
Rumānija	300 000	36 000	12,0 %
Slovākija	80 000	10 000	12,5 %
Padomju Savienība ⁴	200 000	35 000	17,5 %
Dienvidslāvija	100 000	90 000	90,0 %
Kopā	947 500	285 650	30,1 %

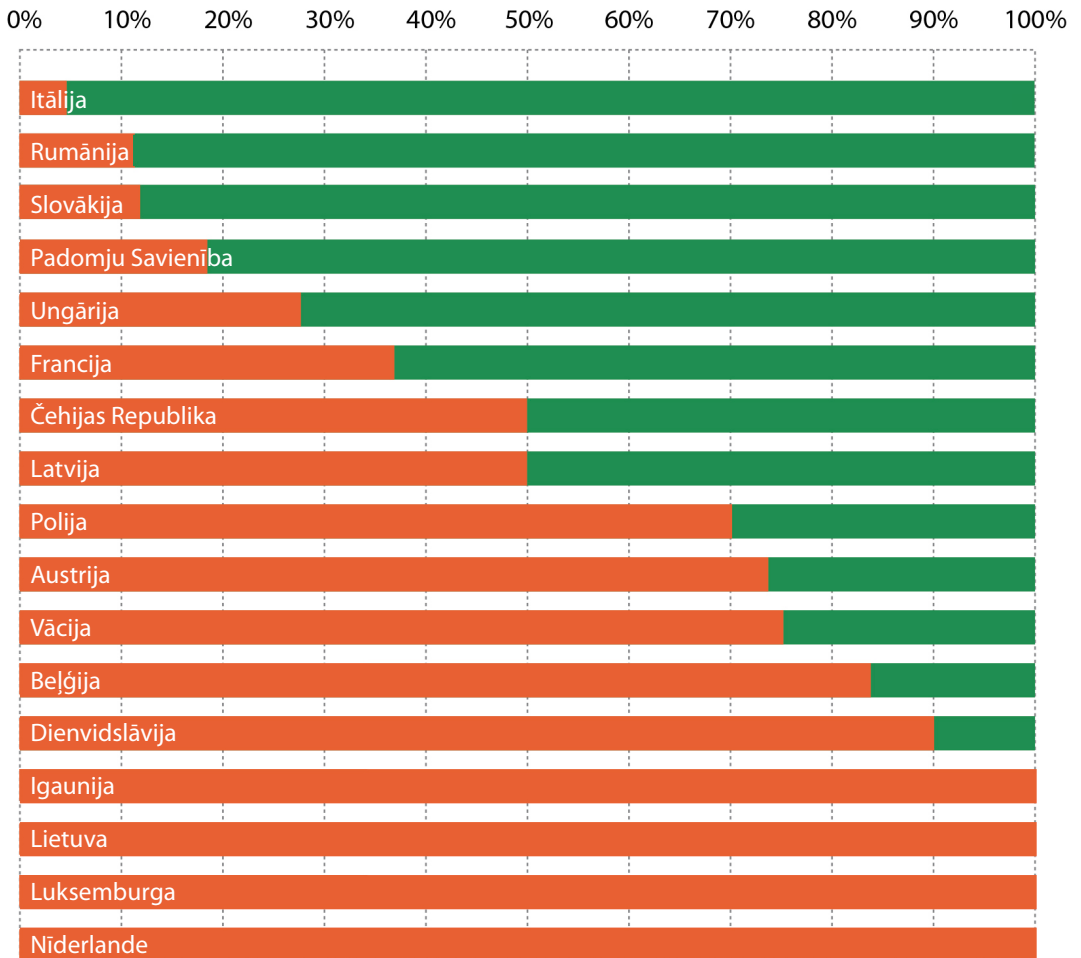
Neviks, Donalds L., Nikosija, Franciss R., "Kolumbijas Universitātes rokasgrāmata par holokaustu", Columbia University Press, 2000. gads.

Piezīme: Nākamajā lappusē sniegtās diagrammas ir veidotas, pamatojoties uz augstāk esošajā tabulā redzamajiem skaitļiem. Tie sniedz tikai salīdzinošu priekšstatu par romu tautības iedzīvotāju likteni dažādās valstīs: diezgan droši var apgalvot, ka patiesais romu upuru skaits bija lielāks par diagrammās norādīto.

³ Bohēmijas un Morāvijas protektorāts

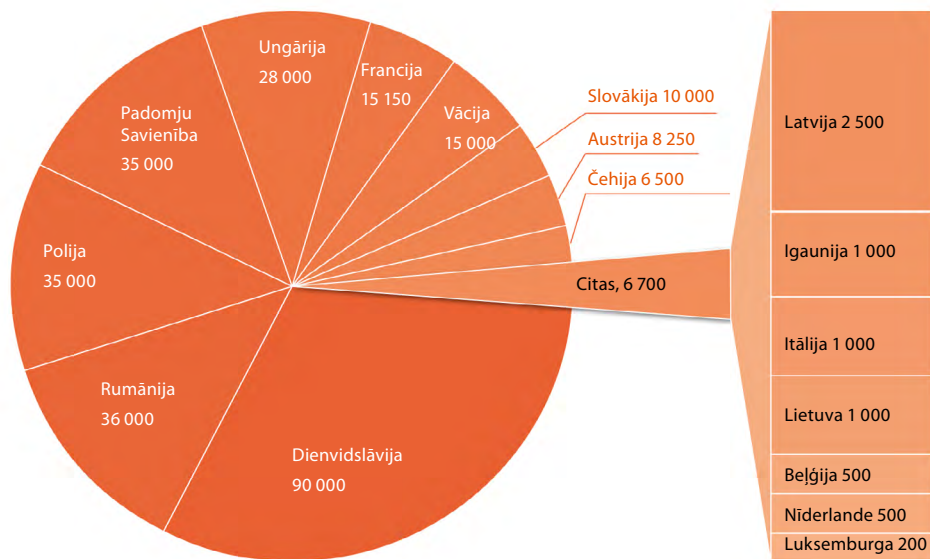
⁴ 1939. gada robežas

Romu upuru skaits – procentos no kopējā romu iedzīvotāju skaita

- iespējamais mirušo skaits, % no pirmskara iedzīvotāju skaita
- iespējamais izdzīvojušo skaits, % no pirmskara iedzīvotāju skaita

Romu nāves gadījumi: skaits

2.3. Pretestība

Pretoties genocīdam nebija viegli – ne tikai romiem, bet pilnīgi visiem, kas iebilda pret oficiālo politiku.

Romu pretošanās centieni turpinājās visā kara laikā. Tie ietvēra neskaitāmus mēģinājumus izvairīties no sagūstīšanas vai izbēgt no gūsta pēc aizturēšanas; arī centienus atbalstīt vai glābt citus no nāves vai gūsta, bieži vien izmantojot organizētu pretošanos. Ievērojamākais no pretošanās gadījumiem notika 1944. gada 16. maijā Aušvicas “čigānu nometnē”. Kad nacistu SS darbinieki veica pirmo mēģinājumu likvidēt nometni, romu ieslodzītie apbruņojās ar akmeņiem un darbarīkiem un iekarādējās barakās. SS bija spiesti atlikt mēģinājumu uz vairākiem mēnešiem. 16. maiju vairākas romu organizācijas un kustības atzīmē kā **romu pretošanās dienu**.

Kāds SS apsargs man pastāstīja, ka šī speciālā operācija izrādījās daudz grūtāka nekā jebkura cita, kas jebkad tika veikta Aušvicā.

Čigāni, kuri zināja, kas viņus sagaida, skaļi kļiedza, izcēlās vairāki kautiņi, atskanēja šāvieni un daudzi cilvēki tika ievainoti. SS papildspēki ieradās, kad kravas automašīnas bija pilnas tikai līdz pusei. Čigāni nacistiem pat meta ar maizes klaipiem. Taču nacistu virsnieki bija pārāk spēcīgi, pārāk pieredzējuši, viņu bija pārāk daudz.

Dzalo Tilani stāsta par “čigānu nometnes” galīgo “likvidāciju”.

Deportētie čigāni veica arī lielāka mēroga organizētas bēgšanas mēģinājumus, no kuriem daži bija veiksmīgi. Francijā 1943. gada septembrī nācās slēgt nometni Arkesenā, jo no tās bija izbēdzis liels romu skaits.

Josifs Teifels [bija] Čehoslovākijā dzimis roms, kurš slepeni strādāja Mukačevas geto. Sadarbojoties ar partizāniem, viņam izdevās slēpt cilvēkus, nodrošināt pārtikas piegādes un kara laikā veikt pretošanās aktivitātes gan geto iekšienē, gan ārpus tā.

“USC Shoah Foundation” (2013)

Bēgšanas gadījumi bija bieža parādība arī Piedņestras reģionā, tāpat kā mēģinājumi veikt apelāciju uz deportācijas pamata. Šī perioda arhīvi liecina, ka daudzi no deportētajiem cilvēkiem sūtīja vēstules varas iestādēm, lūdzot pārskatīt viņu pašu vai viņu ģimenes lietu. Šajās vēstulēs bieži vien tika izklāstīts šo cilvēku nozīmīgais ieguldījums Rumānijas sabiedrībā vai karadarbībā, ko viņi veikuši laikā pirms deportācijas.

Alfrēda Markovska

Alfrēda Markovska bija poļu romu tautības sieviete, kuras vecākus, brāļus un māsas, kā arī kopienas locekļus 1941. gadā nogalināja nacisti. Viņa bija vienīgā, kura izdzīvoja šajā masu slepkavībā. Viņai izdevās izvairīties no aresta, un viņa sāka glābt ebreju un romu bērnus. Uzzinot par nacistu īstenotajiem slaktiņiem, viņa devās uz noziegumu vietām, lai meklētu izdzīvojušos. Izdzīvojušos viņa noslēpa, sagādāja tiem viltotus dokumentus un atrada ģimenes vai aizbildņus, kas par viņiem varēja uzņemt rūpes. Dažus bērnus viņa audzināja pati.

Tiek uzskatīts, ka Alfrēda šādā veidā izglāba vismaz 50 bērnus, un 2005. gadā viņai tika piešķirts *Polonia Restituta* (Polijas atdzimšanas) ordeņa komandiera krusts ar zvaigzni par varonību un izcilu drosmi.

Atbalsts no citām kopienām

Liecības vēsta arī par dažādiem gadījumiem, kad atbalstu sniedza arī citu kopienu pārstāvji, un nav šaubu, ka lielākā daļa šāda veida atbalsta tā arī nekad netika dokumentēta. Dažreiz šis atbalsts izpaudās kā “pasīva” pretestība: kavēšanās ar rīkojuma izpildi vai tā nepilnīga izpilde. Tā rīkojās daži žandarmi Rumānijā, kuri bieži vien nevēlējās klausīt pavēlēm par romu iedzīvotāju apcietināšanu. Vairāki vietējie biroji atbildēja: “Mums nav šādu čigānu”.

Pauls Krēbers strādāja Vupertāles policijā. Viņš atteicās izpildīt deportācijas rīkojumus un bieži palīdzēja romiem izvairīties no notveršanas, bēgot pagrīdē. Pēc Vācijas Sintu un romu centrālās padomes ierosinājuma 1988. gadā viņš tika apbalvots ar Vācijas Federālo ordeni par nopelniem.

Citas personas izmantoja tiem pieejamās iespējas, lai palīdzētu romiem izdzīvot no dienas uz dienu. Pat dažu nometņu vai ieslodzījuma vietu apsargi un darbinieki sniedza atbalstu ar savu rīcību (sk. Antoņina Absolona citātu zemāk).

Marija Maksimova (dzimusi Belusa) piedzima 1935. gada 1. decembrī Ņedrā, Kijivas apgabala Barišivkas rajonā, bijušajā Padomju Savienībā (tagadējā Ukrainā) [..]. Ņedras okupācijas laikā vācu karavīri arestēja Marijas vectēvu Stepanu un aizveda viņu uz slepkavošanas vietu. Viņš savu dzīvību spēja nosargāt tikai pateicoties vietējo ciema iedzīvotāju palīdzībai un viņa kalēja prasmēm.

“*USC Shoah Foundation*” (2013)

Vislielāko ievēribu izpelnījās tie neromu izcelsmes iedzīvotāji, kuri drosmīgi un aktīvi sniedza atbalstu romiem – pat tad, kad šāda rīcība radīja draudus viņu pašu drošībai. Tāds bija poļu izcelsmes kravas automašīnas šoferis, kurš palīdzēja Vincencam Rozem izbēgt no Nekarelcas noietnes (sk. 38.–39. lpp.), un policists, kurš palīdzēja Zoni Veisam izvairīties no deportācijas. Tomēr tas attiecas arī uz neskaitāmiem labdariem un ģimenēm, kas slēpa romu tautības pārstāvjus vai palīdzēja viņiem, kad viņi bija spiesti doties pagrīdē.

Saistībā ar varas iestāžu plānoto “Čigānu ģimenes nometnes” likvidāciju Tadeušs Joahimovskis (Nr. 3720), kas strādāja par sekretāru arhīvā, kopā ar Irenušu Pjotžiku (Nr. 1761) un Henriku Porebski (Nr. 5805) no nometnes kancelejas iznesa “Čigānu uzskaites grāmatas”. Ieslodzītie tās ietina drēbēs un ievietoja spainī, ko no augšas aizzīmogoja ar koka vāku. Spaini ar dokumentiem 1944. gada jūlijā viņi apraka čigānu nometnē pie 31. barakas, kas atradās blakus BIIId nometnei, kurā tika turēti vīrieši. 1949. gada 13. janvārī Joahimovskis kopā ar muzeja darbiniekiem spaini ar Grāmatām izraka no zemes.

No auschwitz.org/en/museum/about-the-avaiiemade-data/sinti-and-roma (angļu valodā)

Brutālajā gaisotnē, kas valdīja genocīda gados, šāda rīcība ir gan neticami drosmīga, gan ticību atjaunojoša. Tās rezultātā tika glābtas vairāku romu dzīvības – un ar to ir pietiekami. Tas, ka cilvēciskā solidaritāte turpinājās pat šajos nežēlīgajos laikos, dod cerību nākotnei.

Es paliku [nometnes slimnīcā] līdz aizbraukšanai no Birkenavas. Es saslimu ar divu veidu tīfu [..]. Galvenā māsa bija poļu sieviete vārdā Janka no Katovices, kurai bija ap trīsdesmit vai trīsdesmit pieciem gadiem. Viņa bija pievilcīga, tumšiem matiem un vienmēr bija tērpusies tīrās drēbēs. Viņa par mani rūpējās kā māte. Viņa man deva vairāk ēdiena un arī lietas, ko viņai atnesa viņas poļu draugi. Pateicoties viņas aprūpei, es slimnīcā izdzīvoju – viņa izglāba manu dzīvību.

Antoņins Absolons, roms, kurš kopā ar visu ģimeni tika deportēts uz Aušvicas koncentrācijas nometni.

Rozu ģimene: romu aktivisti

Antons un Lizeta Rozi

Antons un Lizeta bija Vācijas romi (sinti). Viņi bija Oskara un Vincenca vecāki, un viņiem arī bija meitiņa, kura gāja bojā Bergenes-Belzenes koncentrācijas nometnē. Pirms kara Antons vadīja kinoteātri Darmštatē. Viņš tika noslepkavots Aušvicā, bet Lizeta nomira no spēku izsīkuma Rāvensbriķas koncentrācijas nometnē. Kopumā holokaustā tika noslepkavoti 13 Rozu ģimenes locekļi.

Oskars Roze

Oskaram izdevās izvairīties no nacistu aresta. Būdams pagrīdē, viņš vāca papildu pārtikas talonus saviem deportētajiem ģimenes locekļiem un palīdzēja Vincencam aizbēgt no Neckarelcas.

Vincencs Roze

Vincencs tika nosūtīts uz Aušvicu un pēc tam uz Neckarelcu. Viņam izbēgt palīdzēja brālis Oskars un kāds poļu kra-vas automašīnas šoferis. Viņam izdevās izdzīvot pagrīdē līdz kara beigām.

Romani Roze

Romani Roze ir Oskara dēls, kurš jau kopš agras bērnības aktīvi darbojies romu tiesību aizsardzības jomā. Viņš ir kļuvis par Vācijas Sintu un romu centrālās padomes priekšsēdētāju un Starptautiskās kustības pret diskrimināciju un rasismu izpildkomitejas locekli. Viņš bija viens no aktivistiem, kas panāca romu genocīda atzīšanu, kā arī Vācijas sintu un romu atzīšanu par nacionālo minoritāti saskaņā ar Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību noteikumiem.

2.4. Vēsturiskais fons

Ir zināms, ka romi Eiropā ir ieceljojuši vismaz pirms 900 gadiem un, iespējams, vēl agrāk. Pierādījumi par to, ka viņi ir cietuši no nopietniem aizspriedumiem, diskriminācijas un viņu tiesību ierobežojumiem, ko ir pieļāvuši dažādu Eiropas valstu pamatiedzīvotāji, ir pieejami vismaz kopš 14. gadsimta. Aizspriedumi un diskriminācija izpaudusies gan oficiālajā politikā, gan iesakņojusies sabiedrībā kopumā.

1956. gadā Oskars un Vincencs nodibināja “Rasistisku motīvu dēļ vajāto neebreju asociāciju”. Vēlāk tā kļuva par Vācijas Sintu apvienību – pirmo sintu un romu pilsonisko tiesību kustību Vācijā.

Pēc Oskara nāves Vincencs turpināja viņu kopīgo darbu, sniedzot atbalstu romu genocīda upuriem. 1974. gadā viņš par saviem līdzekļiem apmaksāja piemiņas memoriāla izveidi nogalinātajiem sintiem un romiem Aušvicas-Birkenavas nometnes vietā.

1978. gada 4. decembrī par savu darbu Vincencs tika apbalvots ar Vācijas Federālo ordeni par nopelniem. Viņš bija pirmais romu tautības pārstāvis, kas jebkad saņēmis tik augstu apbalvojumu.

Romani bija viens no aktīvākajiem dalībniekiem cīņā par to, lai noziegumi, kas holokausta laikā tika pastrādāti pret romiem, tiktu atzīti. 1980. gadā 30 gadu vecumā viņš kopā ar Vincencu un vēl 10 citiem Vācijas romiem piedalījās bada streikā pie Dahavas nometnes memoriāla. Viņi pieprasīja pilnīgu “morālo rehabilitāciju”.

Nedēļu ilga bada streiks bijušajā koncentrācijas nometnē pievērsa sabiedrības uzmanību romu genocīdam. Vispirms Bavārijas valdība un drīz pēc tam arī pats Vācijas kanclers atzina, ka noziegumi pret romiem holokausta laikā bija rasistiski pamatoti un ir uzskatāmi par genocīdu.

Šādas gadsimtu gaitā nostiprinātas negatīvas attieksmes kontekstā nacistiem un citām personām, bez šaubām, bija daudz vieglāk īstenot masveida vardarbības un slepkavību programmu, nesaņemot nosodījumu no lielākās sabiedrības daļas. Piemēram, iedomājieties, vai šādu masu slepkavību programmu varētu izsludināt un īstenot šodien, ja mērķauditorija būtu

cilvēki, kurus sabiedrība kopumā vērtē pozitīvi vai pat neitrāli. Iedomājieties, ja par genocīda mērķiem būtu pasludināti mazi bērni ar zilām acīm vai pieaugušie ar rudiem matiem, vai komiķi, vai jauniešu aktivisti. Šķiet skaidrs, ka šādu programmu īstenot nebūtu iespējams.

Vēsturiskā informācija par diskrimināciju pret romiem tātad ir svarīga nevis tādēļ, ka tā ir vēl viena netaisnība, ko būtu nepieciešams atzīt, bet arī tādēļ, ka tā palīdz izskaidrot, kā šāda rasisma, stigmatizācijas un aizspriedumu atmosfēra var novest pie tik šausmīga notikuma kā holokausta.

Jauniešiem ir jāapzinās, ka rasistiska attieksme var pāraugt naidā un vardarbībā. Tieši šāda attieksme dod iespēju valdībām īstenot politiku, kas normālos apstākļos būtu nepieņemama.

Romu diskriminācija Eiropā: īsa vēsture

PIEZĪME: pret čigāniem vērsti likumi ir tikuši pieņemti gandrīz visās Eiropas valstīs, jau kopš laikiem, kad romu iedzīvotāji sāka migrēt uz Eiropu. Turpmāk sniegtā informācija sniedz pārskatu vien par nelielu daļu šādu likumu. Ar lielu pārliecību var apgalvot, ka diskriminējoši likumi, visticamāk, ir bijuši pieņemti arī tajās Eiropas valstīs, kas šeit nav pieminētas. Dalībnieki būtu jā mudina izpētīt savas valsts vēsturi.

- No 14. gadsimta otrās puses romi, kas ieradās Valahijā un Moldāvijā (tagad lielākoties Rumānijas teritorijā), ar varu nonāca dzimtbūšanas vai verdzības jūgā. Tas ilga piecu gadsimtu garumā. Romu vergi piederēja gan princim, gan klosteriem, gan privātpersonām. Vergi netika uzskatīti par personām, un tos klasificēja kā viņu saimnieku īpašumu.

Čigāni piedzimst kā vergi; par vergu kļūst arī ikviens, kura māte ir verdzene.

No Valahijas kodeksa, 19. gadsimta sākums.

- Svētās Romas impērijas imperators Maksimiliāns I (pazīstams arī kā **Vācu karalis**) izsludināja pavēli visiem "čigāniem" līdz 1501. gada Lieldienām pamest impērijas teritoriju. Romus, kas pēc šī termiņa palika impērijas teritorijā, viņš pasludināja par noziedzniekiem, un ikvienam bija atļauts viņus noķert un nogalināt.
- **Francijā** Luijs XII (1504. gadā), Fransuā I (1539. gadā) un Kārlis IX (1561. gadā) "čigānus" izraidīja no karalistes. 1666. gadā Luijs XIV izdeva dekrētu, ka visi vīriešu dzimuma "čigāni" ir arestējami un bez tiesas jānosūta uz karātavām.
- **Zviedrijā** 17. gadsimtā tika veikta romu iedzīvotāju piespiedu sterilizācija un deportācija. Saskaņā ar 1637. gada "pakāršanas likumu" jebkuru karalistē atrasto romu bija atļauts nogalināt.
- **Nīderlandē** 18. gadsimtā policija un militārie spēki regulāri organizēja pret romiem vērstas akcijas. Tās dēvēja par *heidenjachten* jeb pagānu medībām. Pēdējās šāda veida medības tika īstenotas 1728. gadā. Kad tās tika pārtrauktas, vairums upuru jau bija nogalināti, aizbēguši no valsts vai labprātīgi bija padevušies varas iestādēm.
- **Anglijā** Henrija VIII valdīšanas laikā "čigāniem" bija liegts iebraukt valstī. Ikvienu valstī atrasto romu deportēja. Karaliene Marija 1554. gadā pieņēma "Ēģiptiešu likumu", saskaņā ar kuru "par piederību čigānu kopienai" draudēja nāvessods. 1714. gadā Lielbritānijas čigānus kā vergus nosūtīja uz Karību jūras reģionu.
- 1747. gadā Oviedo bīskaps **Spānijā** karalim Ferdinandam VI iesniedza priekšlikumu atrisināt "čigānu problēmu", izsūtīt viņus no karalistes uz visiem laikiem vai arī savācot visus "čigānus" vienviet un ieslēdzot viņus cietumā. Šis priekšlikums visā valstī tika īstenots vienas dienas laikā, un tā rezultātā internēti tika 10–12 tūkstoši cilvēku.

Tad Viņa Majestāte pavēlēja ar jebkādiem līdzekļiem visās vietās valstī uzmeklēt un ieslodzīt arī tos [“čigāniem”], kas bija palikuši brīvībā, neatstājot tiem nekādu patvērumu. Tiesneši [...] veiks visu, kā tas ir izteikts, precīzi un pilnīgi, kā tas būtu pienācīgi attiecībā uz tik svarīgu jautājumu.

No Ensenadas marķīza rīkojuma (Spānija, 1749. gads).

- 1773. gadā **Austroungārijas** impērijas ķeizariene Marija Terēza izdeva dekrētu, kas aizliedza romu laulības. Ķeizariene arī pavēlēja visus bērnus, kas vecāki par 5 gadiem, atņemt viņu vecākiem un nodot ungāru zemnieku ģimenēm.

Kādā dienā [...] parādījās karavīri ar ratiem un atņēma čigāniem visus bērnus, sākot no tikko piedzimušiem zīdaiņiem līdz jaunlaulātajiem, kas vēl bija tērpušies laulību tērpos. Šo nabaga cilvēku izmisumu nav iespējams aprakstīt. Vecāki krita ceļos karavīru priekšā un turējās pie vagoniem, kas aizveda viņu bērnus. Viņus atgrūda ar nūjām un šautenēm, un, tā kā viņi nevarēja sekot vagoniem, kuros atradās viņu dārgākā manta – viņu mazie bērniņi, daudzi vecāki drīz vien izdarīja pašnāvību.

Avots: Datu apkopojums par romu vēsturi

- 19. gadsimtā pie apvāršņa sāka attīstīties eigēnikas un rasisma teorijas, kuras ietekmīgi rakstnieki un valdības sāka pieņemt kā “zinātniskus faktus”. Daudzi uzskatīja, ka tās sniedz attaisnojumu atšķirīgai attieksmei pret cilvēkiem, kuri izskatās citādi vai kurus neuzskata par “vietējiem” kādā konkrētā valstī vai reģionā.

Šādas teorijas šobrīd ir pilnībā diskreditētas, taču tās ļoti lielā mērā noteica valdošo attieksmi un politiku pret romu populāciju (un arī citām grupām). Viena no ietekmīgām publikācijām bija itāļu rakstnieka Čezāres Lombrozo darbs “Noziedzīgais cilvēks”, kas tika publicēts 1876. gadā. Lombrozo uzskatīja, ka “čigānu” iespējami noziedzīgās uzvedības pamatā ir “ģenētiska predispozīcija”.

- Pirmā **Čehijas Republika** 1927. gadā pieņēma “Likumu par klejojošajiem čigāniem”. Tas ierobežoja čigānu pārvietošanos, liekot viņiem uzrādīt personu apliecinošu dokumentu un saņemt atļauju nakšņošanai.
- 1926. gadā visiem Burgenlandē (Austrijā) dzīvojošajiem romiem, kas vecāki par 14 gadiem, tika noņemti pirkstu nospiedumi. No 1928. gada Eizenštates (Burgenlandes jaunā galvaspilsēta) policijā tika uzturēta tā sauktā *Zigeunerkartothek* (“Čigānu kartotēka”), kurā bija ieraksti par aptuveni 8000 romu.

1. Seksuālie sakari starp čigāniem un vāciešiem tika uzskatīti par noziegumu, kas saistīts ar rasu apkaunošanu.
2. Čigāniem nebija atļauts apmeklēt vispārējo pamatskolu.
3. Čigānu sterilizācijai būtu jāpārtrauc viņu vairošanās.
4. Regulāri jāveic mājas un personu kratīšanas.
5. Čigānu būdas (kultūras apkaunojums) ir jānojauc, un čigāni jāizmitina barakās darba nometnēs.
6. Darba nometnēs čigāni strādā kā slēgta grupa.
7. Privāto profesiju veikšana ārpus darba nometnes ir aizliegta.
8. Čigāniem nav atļauts nēsāt ieročus.
9. Tiek veicināta brīvprātīga emigrācija.

No grāmatas "Čigānu jautājums. Burgenlandes federālās zemes valdības vadītāja memorands" (1938. gads)

Pret čigāniem vērstie likumi un politika Vācijā: īsa vēsture (1890.–1992. gads)

Piezīme: šī tabula ir paredzēta izmantošanai aktivitātē "Dosta!", kas atrodama 100. lpp. Šajā aktivitātē visas atsauces uz romiem jeb "čigāniem" ir aizstātas ar "X".

1890	Vācijā tiek organizēta konference par "X-salašņām". Militāristiem tiek uzdots kontrolēt visu "X" pārvietošanos.
1909	Notiek politiska konference par "X jautājumu". Tiek ieteikts visus X marķēt ar viegli identificējamu zīmi.
1920	Divi akadēmiķi ievieš jēdzienu "dzīvības, kas nav dzīvības cienīgas", ierosinot X tautu sterilizēt un pilnībā likvidēt.
1922	Visi Vācijas teritorijās mītošie X (bet ne citas grupas) ir spiestas nofotografēties un nodot pirkstu nospiedumus identifikācijai.
1926	Tiek pieņemts likums par "X mēra" apkaršanu.
1927	Bavārijā tiek uzceltas īpašas nometnes, lai ieslodzītu X izcelsmes iedzīvotājus. Šajās nometnēs ievieto 8000 X.
1928	Visi X tiek pakļauti pastāvīgai policijas uzraudzībai. Kāds profesors publicē dokumentu, kurā izteikts pieņēmums, ka "tieši X ir tie, kas Eiropā ieviesuši svešas asinis". Tiek uzceltas vēl citas nometnes, kurās izvietot X.
1934	X tiek nodoti piespiedu sterilizācijai, izmantojot injekcijas un kastrāciju, un nosūtīti uz Dahavas un citām nometnēm. Šajā gadā izdoti divi likumi, kas aizliedz vāciešiem precēties ar "ebrejiem, X un nēģeriem".
1938	No 12. līdz 18. jūnijam simtiem X visā Vācijā un Austrijā tiek arestēti, piekauti un apcietināti. X ir pirmie mērķa grupas iedzīvotāji, kuriem aizliedz apmeklēt skolu.
1939	Rasu higiēnas birojs izdod paziņojumu, kurā teikts: "Visi X ir jāuzskata par iedzimtiem slimniekiem; vienīgais risinājums ir iznīcināšana. Tāpēc mērķis ir bez vilcināšanās likvidēt šo defektīvo iedzīvotāju daļu".
1940	Pirmā masu genocīda akcija holokausta laikā: Būhenvaldes koncentrācijas nometnē 250 X izcelsmes bērnus izmanto par izmēģinājuma trusiņiem eksperimentos ar cianīda gāzes kristāliem. Tajā pašā gadā X tiek aizliegts veikt jebkāda veida darbu.
1941	Jūlijā tiek ieviests nacistu galīgais risinājums "nogalināt visus ebrejus, X un garīgi slimos". Sākas holokausts. Vienā no akcijām 24. decembra naktī Krimā tiek nogalināti 800 X.
1944	2. augustā Aušvicā-Birkenavā vienā masveida akcijā, ko izdzīvojušie atceras kā "X nakti", ar gāzi un iznīcina aptuveni 2900 X.
1945	Līdz kara beigām nacisti bija iznīcinājuši 70–80% X populācijas. Nevienš X nav uzaicināts sniegt liecību Nirnbergas prāvā; nevienš tā arī nesniedza liecības X vārdā. Kara noziegumos cietušajiem X kā tautai nav izmaksāta neviena kompensācija.

1950	Vācijas valdība nāk klajā ar paziņojumu, kurā sacīts, ka tā X tautai nav parādā nekādas kara noziegumu reparācijas. Tā turpināja noliegt X genocīda pastāvēšanu līdz pat 1982. gadam.
1992	Vācija "pārdod" X patvēruma meklētājus atpakaļ Rumānijai par 21 miljonu ASV dolāru un 1. novembrī tos sāk atgriezt saslēgtus rokudzelžos. Daži X izvēlas izdarīt pašnāvību tā vietā, lai dotos prom. Vācijas preses aģentūra lūdz Rietumu žurnālistus nelietot vārdu "deportācija", jo šim vārdam ir "nepatīkamas vēsturiskas asociācijas".

Īens Henkoks, "Saīsinātā čigānu holokausta vēsture", (grāmatas pilnā versija pieejama: www.osi.hu/rpp/holocaust.html)

Vizuāli pievilcīga hronoloģija ir pieejama arī vietnē www.2august.ertf.org

2.5 Pēc genocīda

- Pagāja diezgan ilgs laiks, līdz holokaustā izdzīvojušie romi tika atzīti un saņēma kompensāciju par briesmīgajiem pārdzīvojumiem, ko viņi bija spiesti izciest. Nirnbergas prāvā liecinieka statusā nepiedalījās neviens romu tautības pārstāvis, un pagāja vairāk nekā 30 gadi, līdz 1979. gadā Rietumvācijas valdība atzina, ka nacistiskais režīms bija vērsies pret romiem. Lielā mērā to panāca romu pilsoniskās sabiedrības neatlaidīgie centieni. Lai uzzinātu vairāk par vienu no svarīgākajām ietekmēm, sk. informāciju par Romani Rozi 38.–39. lpp.
- 1979. gadā Vācijas valdība beidzot atzina, ka romu genocīds tikai veikts uz rasistiska pamata, kā arī to, ka romu sterilizācija bija daļa no "galīgā risinājuma". Atsevišķi izdzīvojušie romi ieguva tiesības saņemt kompensāciju.
- Bijušajiem Aušvicas ieslodzītajiem piešķirtā kompensācija bija tikai 2,50 EUR par dienu. Turklāt pat tie, kas kompensāciju bija tiesīgi pieprasīt, faktiski to saņēma teju 35 gadus pēc genocīda beigām. Lielākā daļa romu, kas būtu varējuši pretendēt uz kompensāciju, jau bija miruši. Viņi bija pārdzīvojuši holokaustu un dzīvojuši līdzās paaudzei, kas "atceras" holokaustu. Taču viņu ciešanas bija aizmirstas.
- 2012. gadā, gandrīz 70 gadus pēc kara beigām, Berlīnē beidzot tika atklāts memoriāls romu holokausta upuriem.

2005. gadā Ungārijas parlaments pasludināja 2. augustu par romu un sintu genocīda upuru piemiņas dienu. 2011. gadā tam pievienojās Polijas parlaments.

Šis datums atgādina par Aušvicas-Birkenavas *Zigeunerlager* ("čigānu nometnes") likvidāciju 1944. gadā. Dažas citas valstis šo datumu atzīmē neoficiāli, un daudzas nevalstiskās organizācijas šajā datumā rīko dažādus piemiņas pasākumus.

- Citas valstis, kas piedalījās romu genocīdā, savus noziegumus ir atzinušas tikpat lēni. 1997. gadā, vairāk nekā 50 gadus pēc notikušā, Ungārija kļuva par pirmo valsti Centrāleiropā un Austrumeiropā, kas piedāvāja vispārēju kompensāciju izdzīvojušajiem romiem. Līdz tam laikam izdzīvojuši bija vien atsevišķi cilvēki.
- Fakts, ka Eiropas valstīs joprojām valda vispārīga neziņa un informācijas vakuums par romu pārciesto holokausta laikā, skaidri norāda uz to, ka atzišana ir bijusi nepietiekama. Šāda veida noziegumus nav iespējams pienācīgi "kompensēt", nodarīto kaitējumu nekad nevarēs novērst. Tomēr romu "aizmiršana" – kamēr citi upuri tiek pieminēti un kamēr aizspriedumi un vainas novelšana turpinās – noziegumu padara arvien smagāku.

Skolā mēs mācījāmies par karu, bet ne par holokaustu – un kurš gan justu līdzī tam, kas notika ar čigānu? Esmu dzimis Slovākijā un 8 mēnešu vecumā pārcēlos uz Olomoucu. Es uzaugu atšķirīgā pasaulē nekā citi čehi. Skolā neviens negribēja mūs iepazīt. Es ar prieku gāju uz skolu, bet bērni mani sauca par "smirdīgo čigānu", un neviens negribēja sēdēt man blakus.

Valērija Bokova, kuras vīrs bija Aušvicu izdzīvojušas sievietes bērns.

Eiropas Romu un klejotāju forums (ERTF) ir lielākā romu un klejotāju organizācija Eiropā, un tai ir īpašs statuss Eiropas Padomē. Forums apvieno Eiropas galvenās starptautiskās romu NVO un vairāk nekā 1500 nacionālās romu un klejotāju organizācijas no lielākās daļas Eiropas Padomes dalībvalstu.

ERTF aktīvi iesaistās cīņā pret čigānu diskrimināciju un ir apņēmies veicināt romu genocīda oficiālu atzišanu. Tā tīmekļa vietnē ir pieejams tiešsaistes kalendārs ar starptautiskām, valsts un vietējām iniciatīvām, kas tiek organizētas, lai pieminētu romu genocīda 70. gadadienu. Tajā ir atrodamas saites un video resursi par genocīdu. www.2august.ertf.org

3. Nepieciešamība atcerēties

[.] izglītības jomā jādara viss iespējamais, lai postošie notikumi, kas iezīmējuši šo gadsimtu, proti, holokausts, genocīds un citi noziegumi pret cilvēci, etniskā tīrīšana un Eiropai tik būtisko cilvēktiesību un pamatvērtību masveida pārkāpumi, netiktu atkārtoti vai noliegti.

Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums Rec(2001)15 par vēstures mācīšanu divdesmit pirmā gadsimta Eiropā.

3.1. Kas ir piemiņa?

Atcerēties nav tas pats, kas pieminēt. Lai gan atcere vienmēr būs daļa no piemiņas, tā galvenokārt ir personiska, un bieži vien mēs no tās nevaram izvairīties, pat ja vēlamies. Turpretī piemiņa ir strukturēts notikums ar noteiktu mērķi: tā pievēršas ne tikai atsevišķām personām, bet arī kopienām un grupām, un pat sabiedrībai kopumā.

Piemiņas pasākumi mums sniedz iespēju uz brīdi apstāties un pievērsties pagātnes notikumiem.

3.2. Kādēļ mums ir nepieciešama piemiņa?

Diemžēl mūsdienās vardarbība nekur nav pazudusi, un jaunākajai paaudzei to nepieciešams pienācīgi izprast, lai novērstu. Turpmāk tiks sniegti daži galvenie iemesli, kādēļ ir tik būtiski veicināt sabiedrības un jo īpaši jauniešu izpratni par romu genocīdu.

Nepieciešamība atzīt pagātnes upurus

Lai labāk izprastu iemeslus, kādēļ nepieciešams veicināt izpratni par genocīdu, mēs varam apsvērt noziegumu raksturu un mērogu un iedomāties sevi upuru vietā. Nākamajā lappusē sniegtais "domu eksperiments" lasītājam liek iedomāties, ka viņa vai viņas ģimene ir pārdzīvojusi brutālu vardarbību un rupju netaisnību. Tā nolūks ir atgādināt, ka mūsu vecāku traumas bieži vien turpina nest arī nākamās paaudzes. Tas uzsver cilvēcisko vajadzību pēc pagātnes noziegumu atzīšanas ne tikai tādēļ, ka netaisnība sāp pati par sevi, bet arī tādēļ, ka pagātnes netaisnība nereti ietekmēt tagadnē pieejamās iespējas.

Domu eksperiments

Ko maina vārds?

Iedomājieties, kā jūs justos, ja kaut kad pavisam netālā pagātnē visa jūsu ģimene būtu tikusi pakļauta zvērigai vardarbībai un lielākā daļa no tās būtu nogalināta. Iedomājieties, ka vardarbība būtu bijusi ne tikai nepamatota – jūs neko sliktu neesat izdarījuši –, bet arī pastrādāta tieši un ar nodomu izdarīt tā, lai jums sāp. Iedomājieties, ka tas viss būtu noticis... jūsu vārda dēļ.

Turklāt pārestība nebija viena cilvēka rīcības rezultāts – to vienmēr veica daudzi. Kāds izpildīja pašu noziegumu: nospieda gaili vai turēja ieroci, kādi citi jūs sagrāba un turēja ciet, neļaujot aizbēgt. Un vēl daudzi, daudzi citi skatījās otrā virzienā, neko nedarot un pieļaujot, ka tas notiek. Galu galā jūsu ģimenei bija Vārds. Šis vārds bija slikts: ikviens, kuru sauca šajā vārdā, bija slikts.

Iedomājieties, ka vienam ģimenes loceklim izdevās izdzīvot: meitenītei, kura bija spiesta noskaidroties, kā viņas brāļi un māšas, vecāki, vecvecāki un visi pārējie radnieki tiek noslepkavoti. Viņa vēroja, kā viņas mazā māsiņa, tantes un tēvoči lēnām mirst badā, jo viņiem netiek dots ēdiens; kā vīri uniformās nosit viņas brālēnus un māsiņas līdz nāvei; kā vecākos brāļus, māti, tēvu un vecvecākus aizved prom, un viņa vairs nekad tos nesatika.

14 gadu vecumā izdzīvojušajai meitenītei jāva atgriezties “mājās”, no kurām viņa un viņas ģimene pavisam nesen tika izraidīta, taču mājas bija izpostītas un manta – izlaupīta. Meitene bija bez izglītības, traumēta, un viņai nebija pieejams nekāds atbalsts.

Tā vietā, lai atzītu, ko bērns bija izcietis, atdotu viņai viņas ģimenes mantas un nosodītu tos, kas nebija spējuši noziegumu novērst, bērns turpināja izciest pāridarījumus. Viņai taču joprojām bija tas vārds.

Tas Vārds: vārds, kurš citiem lika automātiski pieņemt, ka tā īpašnieks ir netīrs noziedznieks. Nevienam nekad vēl nebija sev uzdevis elementāro jautājumu – kādēļ? Gadsimtiem ilgi tas bija “vispārzināms” fakts, ka cilvēks ar šo vārdu nevar būt labs. Arī šī pusaudze bija lemta šādam liktenim. Viņas sāpīgās atmiņas nepazuda. Meitene izauga par sievieti un laida pasaulē savus bērnus.

Kā gan viņa varēja pildīt mātes lomu un no jauna veidot dzīvi, kamēr viņu turpināja vajāt atmiņas un joprojām ieskāva apkārtējo naids un nicinājums? Kādas rūpes šī sievietei spēš sniegt saviem bērniem, ja viss, ko viņa dzīvē ir zinājusi, ir ciešanas un pāridarījumi? Kā viņas bērni dzīvos pasaulē, kur vēl līdz pat šai dienai citi viņos saskata tikai viņu vārdu?

Šo vārdu. Jūsu vārdu.

Kā jūs justos, ja tā būtu bijusi jūsu vecmāmiņa? Vai jūs spētu atstāt šos notikumus pagātnē, vai jūs vēlētos, lai šie noziegumi tiktu atzīti tagadnē?

Šis teksts tiek izmantots 87. lappusē sniegtajā aktivitātē.

Domu eksperiments ir daļēji balstīts uz patiesiem notikumiem. Tieši šādā situācijā šobrīd atrodas vairums Eiropā dzīvojošo romu ģimeņu, jo īpaši tajās valstīs, kuras bija okupētas vai atradās nacistu kontrolē. Diez vai šajās valstīs ir kāda romu ģimene, kuras vecāki vai vecvecāki nebūtu izjūtoši tiešu holokausta ietekmi. Savukārt tie, kuriem paveicās izvairīties no sagūstīšanas, ikdienas dzīvi vadīja apzinoties, ka lielākā daļa sagūstīto un nogalināto šādu attieksmi saņēma tikai sava vārda dēļ. Iedomājieties tās bailes, ka nākamajā sarakstā varētu būt jūsu vārds.

... bailes, vienmēr bailes. Šie bērni uzauga kopā ar tām. Tāpēc viņi vēl šodien, ejot pa ielām, ik pa brīdim atskatās. Saprotiet? Viņi atskatās. Atskatās tikai tas, kuram ir bail!

Ceija Stojka, romu gleznotāja, mūziķe, izdzīvojusi holokaustu.

Fašisti iznīcināja mūsu dzīvi, un mēs vēl šodien to nespējam aizmirst. Šodien mēs klistam pa visu Eiropu, meklējot to, ko fašisti mums atņēma. Starp mums ir bērni, kuru mātes ir romu tautības sievietes, bet viņu tēvi ir vācieši, bērni, kuru mātes tika izvarotas un šādā veidā viņi nāca pasaulē, tādi bērni kā J. S. un A., kuri ceļo ar mums kā romi, nevis kā vācieši. Arī viņi meklē vietu, kur varētu palikt un dzīvot jēgpilnu, cilvēka cienīgu dzīvi.

Sefedins Jonuzs, roms, kurš kā bērns Skopjē pārdzīvoja karu.

Vārds “čigāns”

Protams, šajā gadījumā šis vārds ir nevis reālas ģimenes, bet gan daudzveidīgas etniskās identitātes vārds. Tomēr tas nepadara rupju izturēšanos nedz par pieņemamu, nedz attaisnojamu, nedz mazāk biedējošu. Patiešām, romu identifikācija nacistu programmas ietvaros bieži vien tika veikta, vadoties pēc uzvārdiem: ja kādam bija “čigānu” uzvārds, viņš tūlīt kļuva par mērķi.

Sabiedrībai ir nepieciešama piemiņa

Čehijas Republika, Ungārija, Rumānija un Slovākija nekad nav pilnībā atzinušas savu līdzatbildību par noziegumiem, kas tika pastrādāti pret ebrejiem un romiem.

Romani Roze, romu aktīvists un Vācijas Sintu un romu centrālās padomes priekšsēdētājs (2011. gads).

Sabiedrībai ir bez pēdīnām sava vēsture, lai mācītos no pagātnes un neatkārtotu pieļautās kļūdas un noziegumus. Piemiņa var kalpot kā brīdinājuma signāls – kā skaidra liecība tam, kādu lomu spēlē cilvēka darbība vai bezdarbība, ka fanātisms, rasisms, neiecietība un citas relatīvi izplatītas attieksmes ir nepieņemamas pašas par sevi un ka noteiktos apstākļos tās var novest pie patiesi traģiskiem notikumiem.

Šis uzdevums ir vēl jo svarīgāks, ja holokausta mēroga traģēdija ir radusies tādēļ, ka viena sabiedrības daļa ir vērsusies pret citu sabiedrības daļu. Sabiedrības daļai, kas daļēji vainojama pie noziegumiem, ir jāieskatās sevi: tai ir jāizprot traģēdijas cēloņi, pēc iespējas jānovērš nodarītais kaitējums un jāpārskata veidi, kā tā pašreiz mijiedarbojas ar cilvēku grupām, kas iepriekš tikušas viktimizētas. Mums ir jābūt pārliecinātiem, ka nekas no šobrīd notiekošā neatgādina rīcību, kas noveda pie pagātnes kļūdām.

Tomēr sabiedrība, protams, ietver arī romu kopienas: nespēja atpazīt šo faktu bija viens no iemesliem, kas noveda pie genocīda. Tas izvirza vēl vienu svarīgu piemiņas mērķi, kas šoreiz tiek saprasts kā visas sabiedrības piemiņa. Citās sabiedrībās, kur kopienas kāda iemesla dēļ ir tikušas apspiestas, gan apspiedējiem, gan apspiestajiem samierināties ar notikušo ir palīdzējis izlīgums. Iespējams, atzīstot gadsimtiem ilgušo romu apspiešanu, kuras absolūtā kulminācija bija genocīds, Eiropas valstis varētu sadziedēt pagātnes brūces un veidot labāku nākotni kopā.

2015. gada 15. aprīlī Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju, kurā atzīts “Otrā pasaules kara laikā notikušā romu genocīda vēsturiskais fakts”, oficiāli atzīstot 2. augustu par Romu genocīda upuru piemiņas dienu. Parlaments arī atzina, ka pret romiem vērsto rasismu ir nepieciešams apkarot visos līmeņos un ar visiem līdzekļiem, norādot, “ka šī parādība ir īpaši noturīga, vardarbīga, atkārtota un izplatīta rasisma forma”.

Eiropas Parlamenta 2015. gada 15. aprīļa rezolūcija par starptautisko romu dienu – tā sauktais antiģigānisms Eiropā un Otrā pasaules kara laikā pret romiem vērstā genocīda atceres dienas atzīšana ES līmenī (2015/2615(RSP))

3.3. Kā “pieminēt”?

Visiem, kas ir nopietni apsvēruši pamudinājumu “nepieļaut, lai vēsture atkārtojas”, vērojot pasaulē valdošās šausmas, ir jāpajautā sev – vai šī frāze ir kalpojusi kā sākums vai kā beigas mūsu morālajai atbildībai?

Harolds Cinns, vēsturnieks

Oficiālie piemiņas pasākumi, ko organizē valdības, mēdz būt diezgan tukši. Dažkārt ir pat sliktāk, un šādi pasākumi tiek organizēti tikai ar vienu mērķi – lai stiprinātu viltus labestības un solidaritātes sajūtu to cilvēku vidū, kuri nevienā citā dienā neizrāda nekādu solidaritāti pret attiecīgajām grupām. Ja romu genocīda atceres diena varētu sniegt tikai vienu vēstījumu, tam būtu jābūt atgādinājumam par to, ka genocīda laikā romiem netika izrādīta līdzjūtība un solidaritāte; un, lai gan mūsdienās solidaritātes trūkums ir mazāk ekstrēms, tas joprojām pastāv.

Ja katru gadu 2. augustā tiek pieminētas romu ciešanas, taču nākamajā dienā šīs tautības pārstāvji atkal saņem nievājošu attieksmi, no atceres labumu negūst neviens. Romu genocīda piemiņai ir jāklūst par ko vairāk nekā tikai vienu simbolisku notikumu gadā.

Atzīt pieļautās kļūdas

Cilvēciska reakcija uz citu cilvēku sāpēm vai ciešanām ir atzīt otra ciešanas un mēģināt kaitējumu novērst. Šāda rīcība raksturo humānu sabiedrību. Mazākais, kā sabiedrība var atbalstīt holokaustā izdzīvojušos un viņu ģimenes, kā arī upuru ģimenes, ir viņus neaizmirst. Īpaši svarīgi tas ir gadījumā, ja par nodarīto kaitējumu daļēji atbildīga ir arī pati sabiedrība.

Ar cieņu un izpratni rīkots oficiāls piemiņas pasākums var sniegt atbalstu tiem, kurus šis pagātnes noziegums ir skāris. Saprotams, ka romu cilvēkiem un tautai nodarīto kaitējumu atdarīt nevarēs nekad, tomēr, atzīstot sāpes un nosodot darbības, kas to izraisījušas, sabiedrība var sniegt zināmu mierinājumu un pārliecību, ka tas vairs neatkārtosies. Piemiņa var palīdzēt cietušajiem rast mieru un tikt pāri pagātnes traumām.

Pēc kara neviens par to nerunāja. Nebija nekādu piemiņas vietu. Par notikušo es zināju tikai no sava tēva. Ja tēvs man nebūtu pastāstījis, es nekad nebūtu uzzinājis – visi turpināja dzīvot kā parasti. Tētis mums stāstīja par savu ģimeni, par to, cik ļoti viņi viens otru mīlēja. Viņš vēlējās, lai mēs, astoņi bērni, mīlētu viens otru tikpat ļoti, kā viņi.

Vilems Boks, roms, kura tēvs izdzīvoja Aušvicā.

Romu kopienu iesaistīšana un iekļaušana

Lai gan romu genocīda piemiņa nes svarīgus vēstījumus citām kopienām, publisku piemiņas pasākumu rīkošanā ir ārkārtīgi būtiski iesaistīt romu kopienas. “Sabiedrība” nedrīkst uzņemties atbildību par piemiņas pasākumu rīkošanu, un ideālā gadījumā to nedrīkstētu darīt arī citu kopienu jauniešu grupas, lai cik labvēlīgi arī nebūtu to nolūki. Ja vien iespējams, šādi pasākumi būtu jāvada traģēdijas mantiniekiem – romiem.

Četri vēstījumi piemiņai

Atceres pasākumos ideālā gadījumā būtu jāiekļauj šādi elementi:

- **Notikušā atzīšana:** pārliecinieties, ka ir veikts skaidrs paziņojums par nozieguma mērogu un tā ietekmi uz cilvēkiem.
- **Notikumu un atbildīgo personu nosodījums,** tostarp atzīstot to, ka savu lomu šajos notikumos spēlēja arī tie, kas stāvēja malā un noskatījās.
- **Nodoms novērst jebkādu atlikušo kaitējumu.** Ideālā gadījumā tam būtu jāietver konkrēti priekšlikumi gan no oficiālajām struktūrām, gan no privātpersonām, gan citu kopienu pārstāvjiem.
- **Vēlme pāršķirt jaunu lappusi.** Tas nozīmē atzīt netaisnību, ar ko romu kopienas saskaras šodien. Kamēr Eiropas sabiedrībā netiks izskausts rasisms un diskriminācija, kas to caurvij vēl šobaltdien – turklāt pat visaugstākajos pārvaldes līmeņos –, romi nevarēs pamatoti uzskatīt, ka viņu traģēdija patiešām tiek pieminēta.

Ikviens zina, ka karā tika nogalināti ebreji un poļi, bet neviens nekad nerunā par nogalinātajiem romiem [...]. Plašovā ir novietota piemiņas plāksne tur bojā gājušajiem ebrejiem un poļiem, bet tā nepiemin romus!

Kristina, poļu romu sieviete. Kristina un viņas vecmāmiņa bija vienīgās no viņu ģimenes, kas izdzīvoja nacistu slaktiņā viņu ciematā. Viņa vairākus gadus dzīvoja slēpjoties, bet pēc tam nonāca Plašovas koncentrācijas nometnē Krakovā. Neraugoties uz viņas pārdzīvotajām ciešanām, Kristina kompensāciju saņēma tikai pirms diviem gadiem.

No www.annakari.com/portfolio/holocaust.html (angļu valodā)

4. Cilvēktiesību jautājums

Holokausts tiek uzskatīts par visu cilvēktiesību pārkāpumu un pret cilvēci vērstu noziegumu paradigmu, un vērā tiek ņemti visi upuri.

Eiropas Padome "Starptautiskā holokausta upuru piemiņas un pret cilvēci vērstu noziegumu novēršanas diena"

4.1. Kas ir cilvēktiesības?

- Cilvēktiesības ir starptautiski saskaņoti standarti, kuru pamatā ir universālu vērtību kopums, par ko vienojušās visu pasaules valstu valdības.
- Cilvēktiesības balstās uz ideju, ka visi cilvēki ir cieņas vērti un ka nevienam cilvēkam nevajadzētu ciest tādā mērā, lai viņš justos mazvērtīgāks. Šajā ziņā visi cilvēki ir vienlīdzīgi. Ikvienu cilvēka cieņa ir jāuzskata par pamatvērtību.
- Cilvēktiesības paredz starptautiskie tiesību akti, kas nosaka pienākumus valdībām visā pasaulē. Valdībām ir pienākums nodrošināt, lai tiktu ievērotas katra indivīda pamatvajadzības, tostarp vajadzība pēc personas cieņas.
- Starptautisko cilvēktiesību sistēma tika izveidota uzreiz pēc Otrā pasaules kara, daļēji – kā reakcija uz holokausta noziegumiem. Pirmos cilvēktiesību dokumentus izstrādāja Apvienoto Nāciju Organizācija. Tam sekoja reģionālie līgumi, tostarp Eiropas līmeņa līgumi.
- Cilvēktiesības nenodrošina dzīvi greznībā, kas ir brīva no jebkāda veida kaitējuma un sāpēm. Tās veido pamata, minimālo standartu kopumu, kas nosaka, kas nepieciešams, lai cilvēki varētu dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi.
- Lielāko daļu cilvēktiesību noteiktos apstākļos var ierobežot, ja tas ir nepieciešams, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, vai ja tas kalpo sabiedrībai kopumā. Dažas cilvēktiesības, piemēram, tiesības uz dzīvību un tiesības netikt pakļautam necilvēcīgai un pazemojošai attieksmei, nedrīkst ierobežot nekad.

4.2. Cilvēktiesības un holokausts

Runājot par cilvēktiesību pārkāpumiem saistībā ar holokaustu, dažkārt šķiet, ka šī notikuma briesmīgais raksturs un apmēri netiek atbilstoši novērtēti. Galu galā, atšķirībā no cilvēktiesību pārkāpumiem, holokausts nenotiek katru dienu.

Patiesībā cilvēktiesību elements piemiņas izglītībā var pievienot vairākas noderīgas dimensijas, un tas noteikti nemazina noziegumu svaru. Holokausts bija prātam neaptverams cilvēktiesību pārkāpums pret milzīgu skaitu patvaļīgi izvēlētu un pilnīgi nevainīgu cilvēku.

1. Cilvēktiesības palīdz identificēt un klasificēt dažādus pārkāpumus.

Cilvēktiesības aptver virkni dažādu cilvēcisko pamatvajadzību, piemēram, privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību, nepieciešamību pēc fiziskas drošības un labas veselības, nepieciešamību pēc taisnīgas un cieņpilnas attieksmes, personiskās autonomijas utt. Dažādu tiesību sastatīšana pret genocīda laikā pastrādātajiem noziegumiem palīdz ilustrēt piedzīvotās netaisnības mērogu.

Pārkāpumu veido ne tikai pats nonāvēšanas akts – prātam neiedomājami noziegumi aptver gandrīz visus upuru dzīves aspektus.

Tātad, jā, tā ir taisnība, ka cilvēktiesību pārkāpumi notiek katru dienu, bet ne katru dienu pilnīgi visi konkrētas minoritātes pārstāvji tiek pakļauti visaptverošiem teju visu cilvēktiesību pārkāpumiem, tai skaitā tiesībām uz dzīvību.

Daži holokausta laikā īstenoto cilvēktiesību pārkāpumu piemēri:

Tiesību uz dzīvību aizskārums: nāve gāzes kamerās, bads un slimības izsūtījuma vietās (tostarp koncentrācijas nometnēs), SS einzacgrupu organizētās nošaušanas, slepkavība un jebkura cita veida nāve, ko būtu bijis iespējams novērst.

Spīdzināšana, necilvēcīga un pazemojoša izturēšanās: sišana, nežēlīgi medicīniskie eksperimenti, piespiedu sterilizācija, smagi pazemojumi un degradācija – tostarp apstākļi darba nometnēs –, nepietiekama pārtika un ūdens, nepienācīgi sanitārie apstākļi.

Verdzības un piespiedu darba aizliegums: visi romu tautības ieslodzītie, sākot no maziem bērniem līdz veciem pensionāriem, bija spiesti strādāt garas stundas neveselīgos un pazemojošos apstākļos, nesaņemot atalgojumu. Netika ievērotas arī citas darba tiesības, piemēram, tiesības uz apvienošanās organizācijās un kolektīvo līgumu slēgšanu.

Diskriminācija: viens no diskriminācijas piemēriem bija atšķirīgā (un necilvēcīgā) attieksme pret cilvēkiem tikai tādēļ, ka viņi bija romi. Bērniem, sievietēm, cilvēkiem ar invaliditāti, slimniekiem un vecāka gadagājuma cilvēkiem netika nodrošināts atbalsts viņu īpašajām vajadzībām.

Tiesību uz brīvību pārkāpumi: ieslodzījums nometnēs, cietumos, geto, nošķirtos reģionos utt.

Tiesības uz taisnīgu tiesu un nevainīguma prezumpcija: tiesas procesi, kuros tiku izvērtēta romu tautības iedzīvotāju "vainā", netika organizēti; "vainīgi" bija visi romi – vienkārši tādēļ, ka viņi bija romi.

Tiesības uz privāto dzīvi, ģimenes dzīvi un mājokli: ģimenes tika sadalītas, cilvēki tika aizvesti no savām mājām, klaji tika pārkāptas tiesības uz privāto dzīvi un cieņu.

Tiesības uz pienācīgu veselības aprūpi: slimības, saslimšanas un nepietiekams uzturs – šādos apstākļos dzīvoja ārkārtīgi liels skaits romu. Medicīniskā aprūpe vairumā gadījumu netika nodrošināta.

Tiesības uz īpašumu: viss romiem piederošais īpašums tika konfiscēts – un tā arī nekad netika atgriezts. Lielākajā daļā gadījumu, kad romi pēc kara mēģināja atgriezties savās mājās, viņi atklāja, ka viņu mājas ir sagrautas un īpašums izlaupīts. Netika veikti nekādi mēģinājumi šo īpašumu atgriezt.

Tiesības uz efektīvu tiesisko aizsardzību: pat pēc kara beigām romi nesaņēma nekādu kompensāciju par noziegumiem, kas pret viņiem tika pastrādāti. Šie noziegumi ilgstoši pat netika atzīti.

2. Cilvēktiesības nosaka objektīvu standartu

Visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās. Viņiem ir dots saprāts un sirdsapziņa, un viņiem citam pret citu jāizturas brālības garā.

Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 1. pants

Cilvēktiesības veido starptautiski saskaņotu standartu, kas ļauj novērtēt pret romiem pastrādātos noziegumus. Tā kā šie standarti parasti netiek apstrīdēti, tie nodrošina objektīvu pamatu vērtējumam par to, kādi pārkāpumi tika veikti un kādēļ tie uzskatāmi par pārkāpumiem. Mūsdienās, kad cilvēktiesību aizsardzību nodrošina starptautiskie likumi, vismaz teorētiski šāda izturēšanās būtu uzskatāma par prettiesisku.

3. Cilvēktiesības nodrošina vienotu morālo vērtību kopumu

Cilvēktiesības *de facto* ir pieņēmušas visu pasaules valstu valdības. Tās iemieso noteiktas vērtības, kas ir tik vispārēji pieņemtas, ka neviena valdība nav gatava tās publiski noliegt. Atsauksšanās uz tādām vērtībām kā godīgums, taisnīgums, brīvība, autonomija, neatkarība, cieņa un vienlīdzība (vai nediskriminācija) ir spēcīgs veids, kā morāli argumentēt netaisnību, no kuras ir cietuši un joprojām cieš romi. Dažu morālo noziegumu atmaskošana, piemērojot šos standartus, var palīdzēt pierādīt, ka tas, ko romi bija spiesti izdzīvot, bija ārpus morāles skalas galējās robežas.

Morālo noziegumu atmakošana

Apsveriet šādus slepkavības aktus: neviens no tiem nav attaisnojams, un neviena sabiedrība tos nedrīkstētu pieļaut. Holokausts bija laiks, kad pilnīgi visas šīs darbības tika veiktas pret ikvienu, kas tika uzskatīts par romu kopienas locekli.

- Slepkavība – apzināta dzīvības atņemšana.
- Slepkavība, kas tiek veikta lēni un nežēlīgi, ļaujot upuriem saprast, ka mirs gan viņi, gan arī visi viņu ģimenes locekļi.
- Pilnīgi nevainīgu cilvēku slepkavības, kas izdarītas, pamatojoties tikai uz patvaļīgu atlasu (pēc etniskās piederības).
- Plaša, masveida slepkavība, liekot ikvienam, kas pieder šai etniskajai grupai, dzīvot bailēs no identificēšanas un nāves.
- Šāda veida slepkavību ir oficiāli sankcionējusi valsts un to veic cilvēki, kuri ieņem varas pozīcijas.
- Slepkavība, uz kuru noskatās un kuru pat veicina lielākā daļa iedzīvotāju: gandrīz neviens neiebilst pret tām un tikai retais iejaucas, lai sniegtu palīdzību.
- Slepkavība, kas paliek nesodīta, pat neatzīta, un par to netiek piedāvāta nekāda kompensācija.
- Slepkavība, kas netiek atzīta (un netiek kompensēta), pat ja tiek atzīti citi teju identiski noziegumi, piemēram, pret ebrejiem.
- Turpmāka vainas novelšana un aizspriedumi pret tās pašas minoritātes pārstāvjiem, pamatojoties uz tiem pašiem patvaļīgajiem iemesliem, arī pēc tam, kad šādi noziegumi ir atklāti.

4. Cilvēktiesības sasaista genocīdu ar agrākiem pārkāpumiem

Daži pret romiem vērstās vēsturiskās diskriminācijas piemēri Eiropā minēti 2.4. nodaļā.

Cilvēktiesības mums var palīdzēt identificēt pret romiem vērstos domāšanas un uzvedības modeļus, kurus lielākā daļa sabiedrības praktizēja jau ilgi pirms holokausta un kuri noveda pie tā laika traģiskajiem noziegumiem. Tās var atklāt, ka gadsimtiem eksistējušie aizspriedumi pret romiem bija ne tikai netaisnīgi paši par sevi, bet arī noveda pie tā, ka nekrietna izturēšanās pret romiem viņu tautības dēļ kļuva par normālu un pieņemamu.

Cilvēktiesību pārkāpumi nav "melns un balts", kur noteikta uzvedība ir un tad pēkšņi vairs nav uzskatāma par pārkāpumu – pat tad, ja strikti juridiskā nozīmē tas tā varētu izpausties. Šie pārkāpumi mērāmi spektrā, kur daži var būt smagāki par citiem, jo to ietekme uz individu un smagāka un ciešanas ir radītas apzināti, nevis neuzmanības dēļ.

Gandrīz vienmēr ir tā, ka smagākie cilvēktiesību pārkāpumi rodas pakāpeniski, ļaunprātīgai vai necienīgai attieksmei vai uzvedībai pieņemoties spēkā. Holokausts neradās no “zila gaisa”, un tie, kas pastrādāja noziegumus pret romiem, vairumā gadījumu bija “normāli” cilvēki. Galu galā – noziegumiem līdzās stāvēja pārāk daudz cilvēku, lai viņus visus klasificētu kā ļaunus. Holokausta laikā pieredzēto nenormālo uzvedību var izskaidrot (bet nekādā gadījumā ne attaisnot), ja mēs aplūkojam attieksmi, kas pakāpeniski normalizējās gados pirms holokausta.

Negatīvas attieksmes normalizēšana

Ja valsts pieņemtu likumu, kas paredzētu iznīcināt visus mūziķus, gleznotājus, žurnālistus, ikvienu, kam ir brūnas acis, vai visus, kam ir liekais svars, sabiedrībā sāktos protesti. Taču, ja vairākus gadu desmitus pirms tam vai pat ilgāk ziņās būtu stāstīts par to, cik šīs grupas ir ļaunas un tām pamazām tiktu atņemtas arvien vairāk tiesību, iespējams, šī pārlicība iesakņotos.

- Kāpēc Eiropas sabiedrības vēl šodien pieļauj romu sieviešu sterilizāciju?
- Kāpēc tās pieļauj romu imigrantu deportācijas?
- Kāpēc tās izslēdz romu bērņus no valsts skolām?
- Kāpēc romu māju un romu kopienu iznīcināšana tiek uzskatīta par pieņemamu?
- Vai pret citām minoritātēm izturas tāpat kā pret romiem?

Kā, jūsuprāt, sabiedrība jūsu valstī reaģētu, ja valsts pieņemtu likumus, kas liktu romu tautības cilvēkiem uzturēties konkrētos reģionos vai aizliegtu viņiem pārvietoties un darboties, kā tas notika gan pirms romu genocīda, gan tā laikā? Kā cilvēki šodien reaģētu uz romu ievietošanu nometnēs?

5. Cilvēktiesības sasaista genocīdu ar mūsdienu notikumiem

Salīdzinājums starp cilvēktiesību jautājumiem, kas bija aktuāli pirms holokausta smagākajiem gadiem, un problēmām, kuras izvirzījušās priekšplānā mūsdienās, mēs varam novērot dažādas likumsakarības un līdzības ar pagātņi. Piemiņas izglītībā tas ir būtiski ne tikai tādēļ, ka jebkādas šādas līdzības attieksmē pret romiem norāda uz pārkāpumiem un ļaunprātīgu izturēšanos šobrīd, bet arī tāpēc, ka tās var būt priekšvēstnesis vēl sliktākai attieksmei nākotnē.

Mūsdienās diskriminācija un aizspriedumi pret romiem visā Eiropā pieaug. Attieksmi kopumā iezīmē vispārējs negatīvs vērtējums, rasisms un vainas novelšana – gan no politiķu, gan citu sabiedrībā pazīstamu personu un plašsaziņas līdzekļu puses. Turklāt šī negatīvā attieksme un aizspriedumi sabiedrībā tiek nostiprināti, sankcionēti un normalizēti ar katru reizi, kad tie netiek nosodīti.

Nākamajā tabulā sniegtā informācija ilustrē to, cik lielā mērā romu kopienas tiek diskriminētas arī mūsdienās. Šī informācija gan sniedz tikai vispārēju priekšstatu – dažās valstīs situācija ir vēl sliktāka. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir izskatījusi vairākas lietas, kurās ir konstatēti citi, tabulā neminētu tiesību ekstremāli pārkāpumi.

Šī stigmatizējošā retorika ir jāpārtrauc. Ir nepieciešams veikt nopietnus pasākumus, lai cīnītos pret romu diskrimināciju, turklāt arī viņu izcelsmes valstīs.

Tomass Hammarbergs, bijušais Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs

Diskriminācija: romu situācija 11 ES dalībvalstīs

Šī informācija ir ņemta no Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (FRA) romu pilotapsekojuma un ANO Attīstības programmas, Pasaules Bankas, Eiropas Komisijas 2011. gada reģionālā romu apsekojuma. Apsekojums tika veikts šādās valstīs: Bulgārija, Čehijas Republika, Francija, Grieķija, Itālija, Polija, Portugāle, Rumānija, Slovākija, Spānija un Ungārija.

Izglītība:

- Vidēji tikai viens no diviem aptaujātajiem romu bērniem apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi vai bērnudārzu.
- Obligātajā skolas vecumā, izņemot Bulgāriju, Grieķiju un Rumāniju, skolu apmeklē 9 no 10 romu bērniem vecumā no 7 līdz 15 gadiem.
- Līdzdalība izglītībā ievērojami samazinās pēc obligātās izglītības iegūšanas: tikai 15% aptaujāto romu jauniešu iegūst vispārējo vai profesionālo vidējo izglītību.

Veselība:

- Katrs trešais romu tautības respondents vecumā no 35 līdz 54 gadiem ziņo par veselības problēmām, kas ierobežo viņu ikdienas aktivitātes.
- Vidēji aptuveni 20% romu respondentu nav medicīniskās apdrošināšanas vai nezina, vai viņiem ir apdrošināšana.

Nodarbinātība:

- Vidēji mazāk nekā katrs trešais roms ziņo, ka strādā algotu darbu.
- Katrs trešais romu tautības respondents norādīja, ka ir bezdarbnieks.
- Pārējie norādīja, ka viņi ir māsaimnieki, pensionāri, nespēj strādāt vai ir pašnodarbinātie.

Mājoklis:

- Aptaujātajās romu māsaimniecībās vienā istabā dzīvo vidēji vairāk nekā divi cilvēki.
- Aptuveni 45% romu dzīvo māsaimniecībās, kurās trūkst vismaz viens no šāda veida mājokļa pamataprīkojumiem: iekštelpu virtuve, iekštelpu tualete, iekštelpu duša vai vanna un elektrība.

Nabadzība:

- Vidēji aptuveni 90% aptaujāto romu dzīvo mājsaimniecībās, kuru ienākumu ekvivalents ir zemāks par valstī noteikto nabadzības sliekšni.
- Vidēji aptuveni 40% romu dzīvo mājsaimniecībās, kurās kādam pēdējā mēneša laikā vismaz reizi bija jācieš bads, jo viņi nevarēja atļauties nopirkt pārtiku.

Diskriminācija un izpratne par tiesībām:

- Aptuveni puse aptaujāto romu norādīja, ka pēdējo 12 mēnešu laikā ir saskārušies ar diskrimināciju savas etniskās izcelsmes dēļ.
- Aptuveni 40 % aptaujāto romu ir informēti par likumiem, kas aizliedz etnisko minoritāšu pārstāvju diskrimināciju, piesakoties darbā.

Avots (angļu valodā): fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf

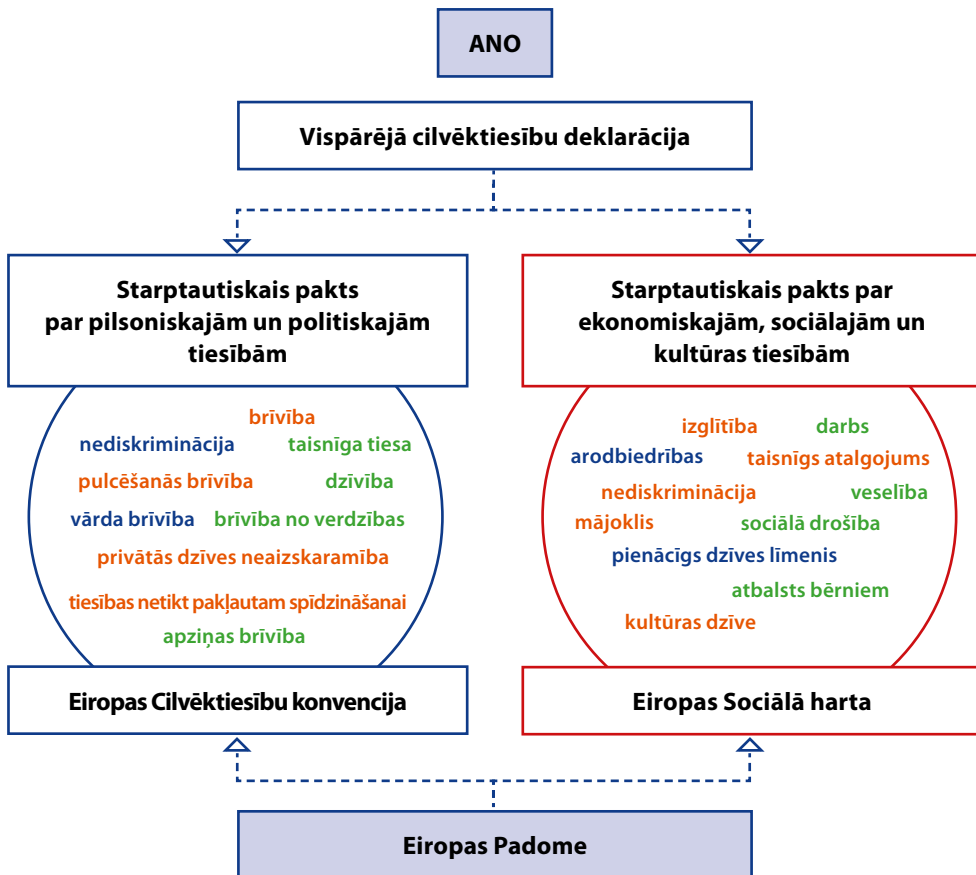
4.3. Cilvēktiesības un likums

Cilvēktiesības ir nostiprinātas dažādās tiesību sistēmās, radot pienākumus valdībām dažādos līmeņos. Galvenie cilvēktiesību instrumenti un dažas no tiesībām, kas tajos ietvertas, ir attēlotas diagrammā 60. lpp.

Cilvēktiesības starptautiskā līmenī

Apvienoto Nāciju Organizācija (ANO) ir izstrādājusi vairākus cilvēktiesību līgumus, kas nosaka valdību pienākumus pret fiziskām personām. Svarīgākie no tiem ir šādi:

- ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (VCD); Vispārējā cilvēktiesību deklarācija tika izstrādāta 1948. gadā, tūlīt pēc Otrā pasaules kara. To ir pieņēmušas visu pasaules valstu valdības, un tajā ir noteiktas pamattiesības un pamatprincipi, kas parādās visos turpmākajos līgumos cilvēktiesību jomā.
- Starptautisko paktu par pilsoņu un politiskajām tiesībām (ICCPR) ANO Ģenerālā asambleja pieņēma 1966. gadā. Tas paplašina daudzas VCD noteiktās tiesības, kā parādīts diagrammā 60. lappusē.
- Starptautisko paktu par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (ICESCR) ANO Ģenerālā asambleja pieņēma vienlaikus ar ICCPR. Tas aptver pārējās VCD noteiktās tiesības, kā tas attēlots diagrammā.

Pilnīgi visu Eiropas valstu valdības ir vienojušās ievērot, aizsargāt un īstenot Starptautiskajā cilvēktiesību hartā ietvertās tiesības. Tās ir parakstījušas arī dažādus citus starptautiskus līgumus cilvēktiesību jomā, tostarp Apvienoto Nāciju konvenciju par bērna tiesībām.

Pilnīgs kopsavilkums par tiesībām, kas ietvertas Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā, ir atrodams pielikumā (106. lpp.).

Cilvēktiesības starptautiskā līmenī

Eiropas cilvēktiesību sistēmu izveidojusi un pārrauga galvenokārt Eiropas Padome un mazākā mērā – arī Eiropas Savienība.

Divi galvenie Eiropas līmeņa līgumi sadala Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā iekļautās tiesības līdzīgi kā abi iepriekš minētie starptautiskie pakti – lai gan Eiropas līgumi tika pieņemti agrāk.

- Eiropas Cilvēktiesību konvencija (ECTK) tika pieņemta 1953. gadā, un tā aptver teju tās pašas tiesības kā *ICCPR*. Lai uzraudzītu, kā Eiropas Padomes dalībvalstis ievēro Konvenciju, 1959. gadā tika izveidota Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Kopsavilkums par ECTK ietvertajām tiesībām ir sniegts 107. lappusē.
- Eiropas Sociālā harta tika pieņemta 1961. gadā, un tā aptver gandrīz identiskas tiesības kā *ICESCR*. Tiesības, ko aizsargā Sociālā harta, nevar tikt aizstāvētas Eiropas Tiesā. Šo tiesību ievērošanu uzrauga komiteja, kas izskata valdību (un dažkārt arī citu dalībnieku, piemēram, NVO) iesniegtos ziņojumus.

Cilvēktiesības reģionālā līmenī

Daudzās valstīs cilvēktiesību aizsardzība ir iestrādāta arī valsts tiesību aktos. Šādos gadījumos iespējamās cilvēktiesību pārkāpumus var izskatīt valsts tiesas.

4.4. Genocīds

Papildus līgumiem cilvēktiesību jomā, kuros galvenā uzmanība pievērsta personiskajām tiesībām, Apvienoto Nāciju Organizācija ir pieņēmusi arī līgumu, kas aizliedz genocīdu jeb apzinātu mēģinājumu "pilnībā vai daļēji iznīcināt kādu nacionālo, etnisko, rasu vai reliģisko grupu". Šis līgums tika pieņemts 1948. gadā, un to ir ratificējušas 144 valstis.

ANO Konvencija par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to

I pants: Līgumslēdzējas Puses atzīst, ka genocīds neatkarīgi no tā, vai tas izdarīts miera vai kara laikā, ir noziegums, kas pārkāpj starptautiskās tiesības un kuru tās apņemas novērst un sodīt par to.

II pants: Šajā konvencijā ar genocīdu saprotama jebkura tālāk izklāstīta darbība, kas tiek izdarīta nolūkā pilnīgi vai daļēji iznīcināt kādu nacionālu, etnisku, rasu vai reliģisku grupu kā tādu:

- šādas grupas locekļu nogalināšana;
- nopietnu miesas bojājumu nodarīšana vai garīga kaitējuma radīšana šādas grupas locekļiem;
- tīša tādu dzīves apstākļu radīšana šādai grupai, kas aprēķināta, lai to pilnīgi vai daļēji fiziski iznīcinātu;
- pasākumu ieviešana, kuru mērķis ir novērst bērnu dzimšanu šādā grupā;
- bērnu nodošana spaidu kārtā no vienas grupas otrai.

5. Ieteikumi pedagogiem

Mēs gribējām celt nabadzīgo romu kopienu informētību par porajmos un izplatīt informāciju par bijušās 2. pasaules kara romu nāves nometnes vietā Pīsekas apriņķa Letu (*Lety u Písku*) ciematā izveidoto cūku fermu. Šī vēsture nav iekļauta parastajās mācību programmās, tāpēc sabiedrība vēl nav izdarījusi spiedienu, lai panāktu cūku fermas nojaukšanu Letos. 99% romu nepārzina savu vēsturi, un viņi nav informēti nedz par to, kas notika Letos, nedz arī par cūku fermu.

Mēs veicam sabiedrības izglītošanu romu kopienās, kuras cieš no darbībām, nemiერიem vai naidīgām demonstrācijām, kas vērstas pret romiem. Mēs vēlamies šo kopienu locekļiem sniegt ieskatu vēstures notikumos, lai viņi spētu labāk izprast savu šī brīža pieredzi.

Miroslavs Brožs, Konexe (Čehija)

Šajā nodaļā iekļauti vispārīgi ieteikumi, kas atbalsta 6. nodaļā (sākot no 74. lpp.) sniegtos izglītības aktivitāšu paraugus. Šie ieteikumi būs noderīgi arī tad, ja jūsu grupa plāno organizēt pasākumus, kuru mērķis ir sasniegt plašāku sabiedrību. Ieteikumus rīcībā balstītas aktivitātes plānošanai jūs varat atrast 98. lappusē.

Pašas aktivitātes ir izklāstītas salīdzinoši īsi, bez būtiskiem metodiskiem ieteikumiem. Ja neesat pazīstami ar interaktīvām un uz izglītojamajiem vērstām pieejām mācību metodēs, iesakām iepazīties ar metodiskajiem ieteikumiem, kas sniegti Eiropas Padomes *Compass* rokasgrāmatas (Eiropas Padomes rokasgrāmatas cilvēktiesību izglītībai jauniešiem) 1. nodaļā. Visas šajā rokasgrāmatā ietvertās aktivitātes ir balstītas šajā metodoloģijā. *Compass* rokasgrāmatā (angļu valodā) ir pieejama tiešsaistē www.coe.int/compass.

Nākamajā sadaļā sniegtie padomi pievēršas konkrētiem jautājumiem, kuri būtu jāņem vērā, strādājot ar romu genocīdu. Tie ietver svarīgus apsvērumus, piemēram, kā apmierināt romu un citu tautību dalībnieku atšķirīgās vajadzības.

2010. gada 2. augusts bija pirmā reize manā dzīvē, kad apmeklēju Aušvicas-Birkenavas koncentrācijas nometni. Es piedalījos pasākumā, ko organizēja *TernYpe* – Starptautiskais romu jauniešu tīkls. Šajā dienā pilnībā mainījās mana kopējā izpratne par romu tautības cilvēku pagātni un nākotni Eiropā.

Vičente Rodrigežs Fernandezs, roms, jauniešu organizācijas "Yag Bari" dibinātājs.

5.1. Ko paturēt prātā, pirms sākt

Desmit padomi

1. Lai gan dažus konkrētus faktus par romu holokaustu apgūt ir nepieciešams jebkurai grupai, kas mācās par genocīdu, piemiņas izglītība vairāk ir saistīta ar to, kā audzēkņi šo informāciju apstrādā un kādā veidā tā ietekmē viņu uzvedību pēc tam.
 - » *Nebaidieties atvēlēt ilgāku laiku pārdomām un mēģiniet mudināt dalībniekus dalīties ar savām raizēm vai problēmām, ja viņi to vēlas.*
2. Darbs ar genocīda tematiku var veicināt dalībnieku izpratni par daudziem citiem jautājumiem, jo īpaši tiem, kas saistīti ar diskrimināciju, cilvēktiesībām un pilsonību.
 - » *Atcerieties, ka romu genocīds ir svarīga tēma pati par sevi, taču tā var būt noderīga arī citu grupas mērķu sasniegšanai. Mēģiniet to neskatīt kā izolētu jautājumu: droši veltiet laiku citām tēmām, ja uzskatāt, ka tas ir lietderīgi.*
3. Darbs šajā jomā tikai iegūs no tā, ka aplūkotās vēstures atziņas tiks sasaistītas arī ar mūsdienām un jo īpaši ar pašu jauniešu pieredzi.
 - » *Centieties veidot saikni gan ar nākotni, gan pagātņi – šīs nodarbības nav paredzētas tikai kā vēstures stundas.*
4. Vajadzības gadījumā pielāgojiet aktivitātes, lai tās atbilstu jūsu grupas vajadzībām. Ja kādas aktivitātes jums nešķiet piemērotas, izskatiet rokasgrāmatā sniegto informāciju un katras aktivitāšu kopas sākumā sniegtos jautājumus un pārdomājiet tos – dariet to vai nu grupā, vai individuāli –, un izstrādājiet savas aktivitātes!
 - » *Neizjūti spiedienu obligāti pieturēties pie grāmatā dotajām aktivitātēm!*
5. Atcerieties, ka nodarbības būs interesantākas un atbilstošākas, ja mācību procesu pārcelsiet uz reālo pasauli. Piemēram, ja jums ir iespēja aprunāties ar holokausta izdzīvojušajiem vai izdzīvojušo ģimenēm, tas ievērojami palielinās darba vērtību un padarīs to aizraujošāku.
 - » *Meklējiet vietējos vai valsts resursus, kas palīdzētu padarīt aktivitātes atbilstošākas jūsu konkrētajai grupai.*
6. Ja plānojat organizēt piemiņas pasākumus, publiskas akcijas vai kampaņas, kas pievēršas pašreizējai netaisnībai pret romiem, atcerieties, ka šādas centienus stiprinās gan romu, gan citu tautību pārstāvju dalība. Jūs varat mēģināt nodibināt saikni ar citām jauniešu grupām vai sazināties ar valsts vai starptautiskām NVO, kas darbojas romu tiesību aizsardzības jomā.
 - » *Meklējiet potenciālos partnerus, atbalstītājus, runātājus vai aktivistus. Mudiniet dalībniekus sazināties ar citām grupām vai kopienām.*

Izmantojiet 117. lpp. sniegtos valstu datus, lai plānotu paši savus piemiņas pasākumus vai lai lobētu genocīda atzīšanu no valdības puses. Sīkāka informācija par vietējiem pasākumiem ir atrodamā pilnajā CAHROM dokumentā, kas pieejams vietnē hub.coe.int/web/coe-portal/cahrom1

7. Jums būs lielāka iespēja ieinteresēt dalībniekus un palīdzēt viņiem rast veidus, kā risināt aktuālās romu problēmas, ja iesaistīsiet viņus lēmumu pieņemšanā par mācību procesu.
 - » *Vadieties pēc grupas vajadzībām, interesēm, bažām un vēlmēm. Regulāri konsultējieties ar dalībniekiem un noskaidrojiet, kā viņi vēlētos turpināt darbu.*
8. Paturiet prātā, ka šī tēma ir jutīga un dalībnieki var justies apjukusi vai satraukti. Svarīgi sesijas organizēt veidā, kas dalībniekiem ļauj droši paust jebkādas emocijas, un grupā veidot atbalsta kultūru. Aplieciniet, ka vajadzības gadījumā esat pieejami sarunai.
 - » *Pamīšus atsaucieties uz negatīvajiem vēstījumiem par genocīdu un pozitīvajiem stāstiem par tiem, kuriem ir veiksmīgi izdevies pievērst sabiedrības uzmanību genocīdam un kas ir panākuši pāridarījumu atzīšanu un kompensāciju.*
9. Neraugoties uz joprojām pastāvošajiem aizspriedumiem pret romiem un zemo informētību par genocīdu, atcerieties, ka zināmā mērā šie notikumi ir atzīti un darbs arvien tiek turpināts. Lielā mērā to ir panākušas romu kopienas, tostarp daži ar milzīgu apņēmību apveltīti indivīdi.
 - » *Pamīšus atsaucieties uz negatīvajiem vēstījumiem par genocīdu un pozitīvajiem stāstiem par tiem, kuriem ir veiksmīgi izdevies pievērst sabiedrības uzmanību genocīdam un kas ir panākuši pāridarījumu atzīšanu un kompensāciju.*
10. Visbeidzot, jebkuru mācību procesu var uzlabot, iedrošinot dalībniekus to turpināt. Šī tēma ir jāapgūst ne tikai jūsu dalībniekiem, bet visai sabiedrībai kopumā. Tas ir ļoti vērtīgs darbs, ko veicot, dalībnieki varēs stiprināt pārliecību par saviem spēkiem.
 - » *Mudiniet dalībniekus nodot apgūto tālāk citiem ārpus grupas.*

17. novembrī, Čehijas valsts svētkos, kas atzīmē demokrātiju un brīvību, iniciatīva “Rases vergs” (*Otrokem Rasy*) piedalījās pasākumā “Samta gadatirgus” Prāgā. Mūsu tēma bija romu holokausta Letos, un mūsu priekšnesuma nosaukums bija “ŠEIT KAUT KAS SMIRD”.

“Rases vergs” bija noorganizējuši sadarbību ar kādu tēlnieku, kurš izgatavoja milzīgu cūkas skulptūru, kuras deguns bija aizsprauts ar saspraudī, un maskas, kurās attēloti miruši romu tautības cilvēki. Mūsu komandu vadīja melnās drēbēs tērpti stāvi baltās maskās ar jautājuma zīmēm. Viņi stūma ratiņus ar skandām, kas pārraidīja politisku runu cūku rukšķēšanas un kviecienu pavadījumā [...].

Kā cerība virs šīm attēlotajām ciešanām pacēlās dziesma *Ajgele Roma*, kurā tiek runāts par romu tautu, kas ceļo pa pasauli, meklējot laimi un prieku [...].

Kāds gājiena skatītājs atzīmēja: “Tas bija ļoti provokatīvs priekšnesums, kas skaidri parādīja, ka kaut kas šeit nav kārtībā. Tas runāja par netaisnības nastu, absurdu, ka masu nozieguma vietā ir uzcelta cūku ferma, kā arī apbrīnojamo dzīvesprieku, ko romu tauta ir saglabājusi, neraugoties uz gadsimtiem ilgo apspiešanu.”

No “RomaReact”

5.2. Aktivitāšu plānošana

Darbu ar romu genocīdu var organizēt dažādos veidos. Gandrīz visi no tiem ir nozīmīgi un sniegs noderīgu ieguldījumu šī novārtā atstātā jautājuma izpētē. Tomēr dažādām grupām dažādos kontekstos būs atšķirīgas vajadzības un intereses, iespējams, jūs vēlēsities sasniegt kādus konkrētus rezultātus, piemēram, pievērsties ar identitāti saistītiem jautājumiem romu dalībnieku vidū, veicināt izpratni par vietējo vēsturi vai diskrimināciju mūsdienu sabiedrībā.

Pavadiet nedaudz laika, apsverot šādus jautājumus:

Kāds ir valsts vai vietējais konteksts?	Piemēram: kā genocīds ietekmēja romus jūsu valstī? Vai valdība to ir atzinusi? Kāda ir attieksme pret romu kopienām šodien?
Vai ir kādi noderīgi resursi, kas varētu atbalstīt jūsu darbu?	Piemēram: vai jūsu apdzīvotajā vietā ir kāda piemiņas vieta vai bijusi ieslodzījuma vieta? Vai ir kādas vietējās vai valsts organizācijas, kuras jūs varētu uzaicināt uz tikšanos ar jūsu grupu? Vai jūs varat sazināties ar kādām romu kopienām vai genocīdu izdzīvojušajiem?
Kādi ir galvenie vēstījumi vai galvenās jomas, kuru izpratni jūs vēlētos veicināt?	Piemēram, atsevišķu personu loma genocīda laikā, saikne ar romu diskrimināciju mūsdienās, cik būtiski ir izplatīt šo informāciju plašākai sabiedrībai utt.

<p>Cik daudz laika jūs varat veltīt šai tēmai?</p>	<p>Pārliecinieties, ka piešķirat prioritāti galvenajiem vēstījumiem atbilstoši pieejamajam laikam. Nemēģiniet visu paveikt vienas sesijas laikā!</p>
---	--

Un, iespējams, pats galvenais...

<p>Kādas ir jūsu grupas galvenās intereses vai prioritātes?</p>	<p>Šie jautājumi sīkāk aplūkoti nākamajā sadaļā.</p>
--	--

5.3. Vispirms – orientācija

Jūsu veikto aktivitāšu mērķi un uzdevumi lielā mērā būs atkarīgi no jūsu grupas rakstura. Ja jums ir laiks, viens no efektīvākajiem veidiem, kā veidot mācību procesu, ir konsultēties ar grupu par tās interesēm, noskaidrojot, ko dalībnieki jau zina. Ja jums ir tikai viena nodarbība un grupa jums nav pazīstama, skaidrāku priekšstatu palīdzēs gūt īsa prāta vētras sesija nodarbības sākumā, kas arī ļaus dalībniekiem iesaistīties un atvērties.

Ruhama fonds sniedza atbalstu vairāk nekā 76 romu un citu tautību jaunajiem aktīvistiem no Rumānijas, lai tie varētu piedalīties romu genocīda piemiņas pasākumā *Dik / Na Bistar* ("Skaties un neaizmirsti"), kas 2013. gada augustā norisinājās Krakovā. Pēc pasākuma dalībnieki jutās motivēti izveidot savu žurnālu par genocīdu. Žurnālam rakstus par savām sajūtām iesniedza trīspadsmit jaunieši, apcerot to, kas, viņuprāt, būtu jādara, lai citi "skatītos un neaizmirstu".

Pirms plānojat nodarbību, mēģiniet ņemt vērā šādus aspektus:

- *Vai dalībnieki ir romi, cittautieši, vai tā ir jaukta grupa? Cik labi dalībnieki sadarbojas kā grupa?*
- *Ko grupa jau varētu zināt par romu genocīdu?*
- *Vai jūs zināt, vai viņi ir vairāk līdzjūtīgi vai aizspriedumaini (jo īpaši pret romiem)?*
- *Kāda veida aktivitātes vai kāda veida informācija viņus varētu visveiksmīgāk iesaistīt un piesaistīt?*

Romu un cittautiešu grupas

Svarīgs ir jautājums par to, vai jūsu grupā ir daži romu tautības dalībnieki, vai to pilnībā veido romu jaunieši. Savi plusi un mīnusi ir gan darbam ar romu un cittautiešu grupām atsevišķi, gan darbam ar jauktām grupām. Tomēr, apzinoties tēmas raksturu, ir derīgi ņemt vērā dažādas specifiskas vajadzības un iespējamus priekšstatus, kas dalībniekiem varētu būt, atkarībā no tā, kā viņi sevi identificē. Turpmāk izklāstītie apsvērumi var attiekties arī uz citām etniskajām grupām un jo īpaši uz citām grupām, kas cietušas holokaustā.

Pārliecinieties, ka izturaties ar iejūtību pret katru no šīm grupām:

1. Dalībniekiem, kas nav romi, var būt spēcīgi aizspriedumi par romiem.

Ja jūs strādājat ar grupu, kas nav romu tautības pārstāvji, iespējams, jums būs nepieciešams pievērsties šiem aizspriedumiem pirms jūs sniežat viņiem jebkādu informāciju par holokaustu. Diemžēl arī mūsdienās viena no biežāk sastopamajām reakcijām uz grūtībām un cilvēktiesību pārkāpumiem, ar kuriem saskaras romu grupas visā Eiropā, ir attieksme, ka "viņi to ir pelnījuši". Tas, protams, ir galvenais iemesls, kāpēc izglītība šajā jomā ir tik nozīmīga.

Mišela Kelso apraksta kādas Rumānijas pedagogu grupas reakciju uz filmu par Rumānijas romu genocīdu:

"Mēs negaidījām, ka atklātā diskriminācija filmas demonstrāciju gandrīz apturēs, pirms tā vispār sākas, un ka tā caurvīs teju visas turpmākās diskusijas pēc filmas [..].

Tie paši aizspriedumi un diskriminācija, kas noveda pie holokausta, joprojām ir dziļi iesakņojušies Rumānijas sabiedrībā. Pret romiem vērsto diskrimināciju citu tautību pārstāvji izkropļoti uzskatīja par "normālu".

Kelso, Mišela, L., "Atzīstot romus: pētījums par holokaustu Rumānijā", 2010. g.

Ja jūs strādājat ar jauktu grupu, kurā varētu pastāvēt aizspriedumi, jums nāksies tos pārrunāt. Tas ir svarīgi ne tikai tādēļ, ka spēcīgi aizspriedumi no dažu dalībnieku puses ietekmēs to, kā viņi uztvers vēstījumu, bet arī tādēļ, ka, risinot tik jutīgas tēmas, ir būtiski nodrošināt saskaņu starp grupas locekļiem. Uzticības, takta, iejūtības vai solidaritātes trūkums mācības apgrūtinās un var negatīvi ietekmēt gala rezultātu. Romu grupas dalībniekiem ir jājūt, ka viņi var brīvi izteikties un citi viņus ciena, savukārt citu tautību pārstāvjiem ir jābūt gataviem, ka daži izteicieni vai attieksme viņu grupas biedrus var aizskart.

- Ja jums ir pieejama vairāk nekā viena nodarbība un strādājat ar grupu, kurā ir arī citu kopienu pārstāvji, kuriem varētu būt spēcīgi aizspriedumi, apsveriet iespēju sākt ar nodarbību par diskrimināciju, kas atrodama 93. lappusē. Jūs varat izmantot arī dažas no aktivitātēm, kas iekļautas izdevumā *Mirrors* (angļu valodā), kas pievēršas daudziem ar antičigānismu saistītiem jautājumiem. Pieejams šeit www.coe.int/youth/roma.
- Ja jums ir bažas, ka starp dalībniekiem nepastāv uzticība, apsveriet iespēju novadīt dažas nodarbības atsevišķi vai vismaz parunāt ar katras grupas pārstāvjiem atsevišķi, pirms tos sapulcināt kopā.

2. Sniegtā informācija var izsaukt spēcīgu reakciju no romu tautības dalībnieku puses.

Ja jūsu grupā ir romu tautības dalībnieki, jums būs jābūt gataviem sniegt atbalstu gadījumā, ja uzzinātā informācija viņiem rada ievērojamu stresu. Tas ir īpaši svarīgi, ja organizējat apmeklējumus uz vietām, kur notikušas masu zvērības vai slepkavības. Ja strādājat jauktā grupā, brīdiniet dalībniekus, kas nav romi, par iespējamo nepieciešamību piedāvāt sapratni un atbalstu kolēģiem.

- Pirmajā aktivitātē, kas sīkāk izklāstīta 79. lpp., ir atrodama veidne pārrunām, kuras sarīkojamas, piemēram, pēc ekskursijas uz piemiņas vietu vai citām aktivitātēm, kas dalībniekiem varētu būt bijušas emocionāli smagas.
- Ieteikumi Holokausta piemiņas dienas noorganizēšanai atrodami ODIHR-OSCE izdotajā publikācijā (angļu valodā), kas pieejama www.osce.org/odihr/44474.
- Vadlīnijas skolotājiem un pedagogiem ir apkopotas arī Eiropas Padomes publikācijā (angļu valodā) "European pack for visiting Auschwitz-Birkenau Memorial and Museum" ("Eiropas komplekts Aušvicas-Birkenavas memoriāla un muzeja apmeklējumam") www.coe.int/t/dg4/education/remembrance/archives/Source/Publications_pdf/European_Pack_en.pdf

Sefedins Jonuzs raksturo Būhenvaldes apmeklējumu kopā ar romu grupu.

"Pirmā bilde, ko redzējām, attēloja vācu fašistu, kurš romu sievietei un vīrietim no galvas rauj ārā acis. Blakus viņiem stāvēja mazs bērns, kurš bija spiests noskatīties šajā pretīgajā rīcībā. Blakus šim bērnam stāvēja fašiste. Kad es izlasīju šīs bildes aprakstu, es biju tik šokēts, ka nespēju pateikt ne vārda, un man sāka tecēt asaras, un visi romi, visa grupa, sapulcējās ap mani un jautāja, ko es ieraudzīju šajā bildē un kas ar mani ir noticis. Kad es viņiem izstāstīju, kas tur bija rakstīts, viņi visi sāka klusītēm raudāt, dziļi no dvēseles, un viņi spēja redzēt tikai savas asaras."

Sefedins Jonuzs, "Atmiņām vajag telpu"

3. Romu un citu tautību dalībniekiem var būt atšķirīgi mērķi

Lielākā daļa no 6. nodaļā iekļautajām aktivitātēm ir sagatavotas ar domu, ka to primārā mērķauditorija būs grupas, kas nav romu tautības cilvēki, vai jauktas grupas. Ja strādājat ar romu grupām, iespējams, jums būtu vērts pamainīt uzsvāru dažām aktivitātēm, lai pastiprinātu šajā tabulā minētos vēstījumus:

Galvenie vēstījumi romu tautības dalībniekiem

1. Holokausts bija kaut kas, kas tika nodarīts romiem

Ir tikai dabiski, ka jutīgāki cilvēki raizējas par to, ka viņi varētu būt vainojami pie tragēdijām, kas tos piemeklējušas. Jums jāuzsver, ka nevienam cilvēkam, kurš ir izcietis tādu vardarbību, kā romi holokausta laikā, nekad nevajadzētu justies atbildīgam par notikušo, kā arī nevajadzētu domāt, ka kāda rīcība varētu būt attaisnojama.

2. Romu dalībniekiem ir jālepojas ar savu identitāti

Rosiniet diskusiju, lūdzot dalībniekus padomāt par to, ar kuriem romu identitātes aspektiem viņi lepojas. Ja nepieciešams, atgādiniet viņiem, ka neviens nevar būt apmierināts ar pilnīgi visiem aspektiem – tas ir tikai normāli! Jūs varat arī aicināt dalībniekus padomāt par personām, kurus viņi uzskata par pozitīviem piemēriem.

- Izmantojiet 38.–39. lappusē sniegto informāciju par Rožu ģimeni vai saites, kas sniegtas 86. lappusē 5. aktivitātes beigās.
- Ja iespējams, jūs arī varat aplūkot aktivitāti “Romu tiesību cīnītāji” publikācijā “Mirrors”.

3. Romi var dot ieguldījumu sabiedrības pārveidē

Ir svarīgi, lai dalībnieki justu, ka ir pozitīvas darbības, ko viņi var veikt, lai mainītu savu dzīvi un vispārējo attieksmi pret romiem. Viens no veidiem, kā to darīt, ir informēt sabiedrību par holokausta noziegumiem, otrs veids ir apelēt pie cilvēktiesību standartiem.

5.4. Rīcības veicināšana

Ja izglītojošais darbs šajā jomā būs veiksmīgs, tas gandrīz noteikti dalībniekos izraisīs interesi. Iespējams, viņi vēlēšies turpināt pētīt šo jautājumu vai pat organizēt savus piemiņas pasākumus un aktivitātes.

Starptautiskā jauniešu organizācija *TernYpe* 2013. gada 1.–4. augustā Krakovā pulcēja vairāk nekā 300 dalībniekus no visas Eiropas, lai mācītos un reflektētu par romu genocīdu. Pasākuma laikā notika dažādi semināri, ekspertu lekcijas, publiska konference un Aušvicas apmeklējums, un tā noslēgumā jaunieši sarīkoja piemiņas ceremoniju.

Naktī no 1944. gada 2. uz 3. augustu Aušvicas-Birkenavas “čigānu nometnes” gāzes kamerās tika noslepkavoti 2897 romi.

Daudzējādā ziņā tas ir pats vērtīgākais jūsu darba mērķis, kā arī labākais rādītājs, ka darbs ir bijis lietderīgs. Tomēr ir vērts paturēt prātā, ka aktivitāšu plānošana un īstenošana būs labāks mācību process – un tām būs lielāka ietekme –, ja dalībnieki paši būs nolēmuši, ka tieši viņi vēlas to darīt turpmāk. Kā minēts 3. nodaļā, noorganizēt simbolisku atceres pasākumu ir viegli, bet uzsākt procesu, kuru jūsu dalībnieki un, iespējams, citi sabiedrības locekļi atcerēsies arī pēc tam, ir daudz sarežģītāk.

Dažas idejas, kā organizēt pasākumus kopā ar grupu, un plāna paraugu atradīsiet 97.–102. lappusē.

5.5. Uz izglītojamajiem vērsta pieeja

Izglītības procesam, kurš motivē un uzsver zināšanu apmaiņas nozīmi, var būt izšķiroša loma izvirzīto mērķu sasniegšanā. Daudzējādā ziņā tas ir vissvarīgākais ieguldījums, ko jūs varat sniegt, lai dalībnieki izprastu un turpinātu risināt mācību laikā aplūkotos jautājumus.

Turpmāk sniegtais kontrolsaraksts ir paredzēts kā atgādinājums. Ja neesat pazīstami ar uz izglītojamajiem vērsta pieejas jēdzienu vai neesat pieraduši pie mācību procesa, kurā tiek aktīvi iesaistīti dalībnieki, sīkāku skaidrojumu meklējiet *Compass* publikācijas 1.4. nodaļā.

10 IETEIKUMI efektīva mācību procesa organizēšanai:

Mudiniet dalībniekus izteikt savu viedokli un idejas.	Nenoliedziet priekšlikumus kā bezjēdzīgus, nenozīmīgus vai muļķīgus!
Centieties veidot savstarpējas cieņas kultūru un drošu vidi, kurā ikviens jūtas ērti, paužot savu viedokli.	Neļaujiet grupai atstumt, ignorēt, izturēties ar aizspriedumiem vai necieņu pret kādu citu dalībnieku: nosakiet šos pamatprincipus jeb grupas noteikumus jau nodarbību sākumā.
Veiciniet diskusijas un motivējiet dalībniekus uzdot jautājumus: viņi mācās, izsakot savas šaubas un gūstot atbildes uz neskaidriem jautājumiem.	Nesniedziet garas prezentācijas – jūs ātri vien pazaudēsiet dalībnieku interesi!
Veidojiet saikni ar dalībnieku realitāti un reālajām problēmām viņu vidē.	Izvairieties no vispārinājumiem, kuri dalībniekus neuzrunā.
Atmetiet dogmas! Ļaujiet dalībniekiem apšaubīt vispārpieņemtās patiesības un dariet to arī paši.	Izvairieties no “sludināšanas” un neatrisiniet strīdus, paužot savu nostāju!
Esiet godīgi pret dalībniekiem. Tas veicinās cieņu un atklātību.	Neizliecieties, ka zināt kaut ko, ja neesat par to pārliecināti! Pasakiet, ka jūs noskaidrosiet atbildi, vai arī mudiniet dalībniekus to darīt pašiem.
Uzticieties dalībniekiem. Viņiem pašiem jāatrod atbildes.	Nerunājiet “no augšas” un nevediet dalībniekus tur, kur viņi nevēlas iet.
Uztveriet dalībnieku ieteikumus nopietni: viņi labprātāk iesaistīsies, ja izjutīs atbildību.	Jums nav pienākums stingri pieturēties pie plāna: sekojiet dalībnieku interesēm, ja viņi vēlas doties citā virzienā.

<p>Izmantojiet viņu dabiskās cilvēciskās emocijas. Pajautājiet viņiem, kā viņi jūtas vai justos, ja...</p>	<p>Nepadodieties, ja dalībnieku viedoklis šķiet nelaipns vai nepārdomāts – parādiet viņiem citu perspektīvu.</p>
<p>Izturieties pret dalībniekiem kā pret vienlīdzīgiem – vienlīdzīgiem savā starpā un vienlīdzīgiem ar jums. Jūs visi esat cilvēki!</p>	<p>Neatstumiet dalībniekus un neizdariet pieņēmumus par to, ko viņi var vai nevar izdarīt. Cilvēki mēdz būt neparedzami!</p>

6. Izglītojošas aktivitātes

Nākamajā daļā aprakstītās aktivitātes ir sadalītas piecās galvenajās kategorijās:

- **Kas notika?**
- **Kāpēc tas notika?**
- **Kāpēc tas bija nepareizi?**
- **Kā tas attiecas uz mūsdienām?**
- **Ko mēs varam darīt?**

Katrā kategorijā ir iekļauta virkne jautājumu, kurus jūs varat apspriest ar dalībniekiem nodarbību laikā vai aplūkot pētniecības projektos, kā arī daži aktivitāšu paraugi. Ja laiks atļauj, jūs varat apvienot vairākas aktivitātes no dažādām kategorijām.

Daudzās aktivitātēs būs iekļauts elements, kas saistīts ar katru kategoriju, un pilnīgi visas aktivitātes tikai iegūs, ja to kontekstā iekļausiet diskusiju par pēdējām divām kategorijām.

6.1. Kas notika?

Kā pasniegt informāciju par romu genocīdu?

Pastāv iespēja, ka jūsu grupu dalībnieki neko nebūs dzirdējuši par ciešanām un vardarbību, ko romi ir izcietuši. Tādā gadījumā ir maz ticams, ka informācijas atreferēšana, neiesaistot pārdomu elementu mācību procesā, spēs radīt pilnīgu priekšstatu par pastrādāto noziegumu apmēriem, jo īpaši tad, ja jūsu grupā valda aizspriedumi pret romiem. Tomēr lielākā daļa aktivitāšu pieprasa zināmu informācijas pamatu, un dalībniekiem noteikti būtu jādodas prom no nodarbībām zinošākiem par to, kas patiesībā notika. 77. lappusē sniegtajā diagrammā ir ieskicēti daži svarīgākie jautājumi, kurus var izmantot kā aktivitāšu uzsvarus – taču nemēģiniet tos visus aplūkot vienas nodarbības laikā!

Kā pasniegt informāciju

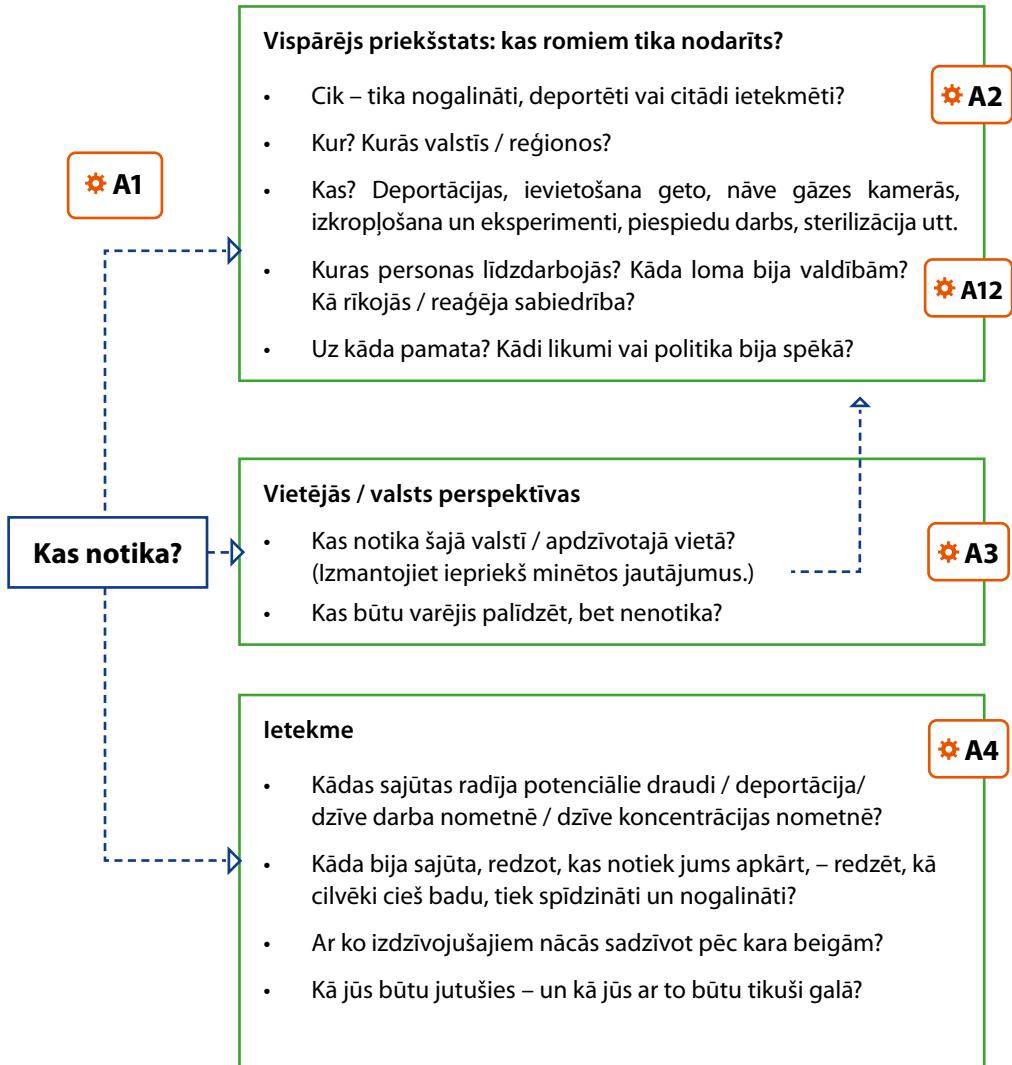
Parasti dalībnieki vairāk iegūst no nodarbībām, kurās viņiem ir iespēja kādā veidā piedzīvot vai strādāt ar apgūstamo tematu, nevis tikai klausīties pasniedzēja stāstījumā. Zemāk sniegti daži piemēri, kā dalībnieki var strādāt ar informāciju.

<p>Dalībnieki veic paši savu pētījumu</p>	<p>jomā, piedāvājiēt viņiem kādas noderīgas tīmekļa vietnes un orientējošus jautājumus par tēmām, kas viņiem ir jāizpēta. Ja dalībnieki strādā nelielās grupās, katrai grupai varat piešķirt savu pētāmo tēmu, lai grupa kopumā gūtu pilnīgāku priekšstatu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izmantojiet gan 4. pielikumā sniegtās saites, gan arī pamēģiniet uzmeklēt kādus citus resursus savā valodā.
<p>Multivides materiālu jeb netekstuālu avotu izmantošana</p>	<p>Attēli, videomateriāli un pat mūzika bieži vien informāciju pasniedz saistošākā veidā, nekā “sausī” teksti vai stāstījums – turklāt tie arī nodod spēcīgāku emocionālo vēstījumu. Lūdziet dalībniekus analizēt dažāda veida informāciju, izvelkot svarīgākos faktus. Izmantojiet to kā iespēju rosināt diskusiju par interpretāciju, komunikāciju un subjektivitāti.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dažādas noderīgas vietnes ir sniegtas 4. pielikuma “Attēlu” un “Multivides materiālu” sadaļās.
<p>Personiskas liecības mutvārdu vai rakstiskā formā</p>	<p>Ja jums ir iespēja noorganizēt sarunas ar personām, kuras ir pārdzīvojušas holokaustu vai ir dzirdējušas stāstus no izdzīvojušajiem, tas var būt patiešām spēcīgs veids, kā dalībniekiem nodot personisku vēstījumu. Lūdziet viņiem sagatavot savus jautājumus un sniedziet viņiem norādes par to, kā vadīt interviju.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ja jūsu grupa ir romu tautības, aiciniet viņus aprunāties ar savas ģimenes vai kopienas locekļiem un noskaidrot, ko viņi zina vai ir dzirdējuši. • Izmantojiet dažas no liecībām, kas iekļautas šīs rokasgrāmatas beigās 2. pielikumā.
<p>Informācijas prezentēšana citiem grupas dalībniekiem – vai plašākai sabiedrībai</p>	<p>Viens no efektīvākajiem veidiem, kā apgūt un izprast informāciju, ir mācīt citus.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pārvērtiet savus dalībniekus par skolotājiem un lūdziet viņus sniegt prezentāciju par veiktā pētījuma rezultātiem citiem grupas dalībniekiem vai cilvēkiem ārpus grupas. • Arī publiska pasākuma organizēšana vai komunikācija ar politiķiem, plašsaziņas līdzekļiem vai vietējiem pārstāvjiem ir daži efektīvi veidi, kā aicināt dalībniekus padomāt par to, kādus svarīgus vēstījumus viņi vēlētos nodot citiem.

<p>Informācijas “pārpakošana” citā formā</p>	<p>Nodarbībām, kurās lielākoties tiek pasniegta informācija, nav jābūt garlaicīgām – nedz pasniedzējam, nedz arī klausītājiem.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Personiskas liecības var pārvērst teātra izrādē, un tiešsaistes pētījuma rezultātus var prezentēt kā dzejoli, dziesmu, attēlu vai kolāžu. • Tam var pieiet arī no otras puses: pamēģiniet dalībniekiem iedot vairākas personiskās liecības vai attēlus un lūdziet viņus iedomāties, ka viņi ir žurnālisti un viņiem ir jāuzraksta raksts par notikušo; vai ka viņi ir cilvēktiesību aktivisti un viņiem ir jāuzraksta ziņojums cilvēktiesību komitejai.
<p>Perspektīvas maiņa</p>	<p>Sausus vēstures faktus var padarīt saistošākus, lūdzot dalībniekiem iejusties tajā laikā dzīvojošo romu lomā. Teksta fragmentu, kurā aprakstīti vispārējie apstākļi vai vardarbība, var izmantot par pamatu radošam rakstu darbam, iestudētai izrādei, vai to var izstāstīt ar citiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem. Lūdziet dalībniekus iedomāties, ka konkrētais notikums ir noticis ar viņiem: Kā viņi justos? Kā viņi rīkotos? Ko viņi vēlētos pateikt pasaulei?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lūdziet dalībniekus iedomāties, ka viņi dzīvo genocīda laikā: kā viņi justos? Kā viņi rīkotos? Ko, pēc viņu domām, citiem cilvēkiem vajadzētu teikt vai darīt?
<p>Ekskursiju organizēšana</p>	<p>Ja jūsu tuvākajā apkārtnē ir kāda ar holokaustu saistīta vieta vai jums ir iespēja organizēt ekskursiju uz kādu attālāku vietu, to noteikti vajadzētu izmantot, jo šāda tieša pieredze var būt ļoti vērtīga. Tās varētu būt piemiņas vietas, bijušās koncentrācijas nometnes vai deportāciju vietas. Atcerieties, ka pat pastaiga pa apkaimi, kuru skāris genocīds, var kalpot kā noderīgas informācijas avots.</p>

A1

Šīs norādes attiecas uz aktivitātēm, kuras varat izmantot, lai izpētītu kādus no piedāvātajiem jautājumiem. A1 attiecas uz 1. aktivitāti, A2 – uz 2. aktivitāti utt.

Ieteikumi aktivitātēm par to, “kas notika”

“No izdzīvojušajiem mēs varam iegūt īstus stāstus, kas mūs saista un sasaista ar daudziem citiem jautājumiem un diskusijām [..]. Redzot kādu stāstu, tu jūties tā, it kā būtu tur un piedzīvotu to visu, tu vienkārši ļauj cilvēkiem runāt, jo cilvēkiem ir daudz ko teikt. Šie stāsti vēlreiz aktualizē nepieciešamību veicināt romu jauniešu izpratni, lai ieinteresētu un motivētu viņus iesaistīties aktivitātēs.”

Dzafers Buzoli no organizācijas “Jaunatne pozitīvām pārmaiņām”.

Turpmāk minētās īsās aktivitātes ir iespējams izmantot garāku nodarbību sākumā vai arī varat tās paplašināt, izpētot jautājumus sīkāk.

Pirmā aktivitāte ir pārrunu sesija. Tā būs īpaši noderīga pēc ar holokaustu saistītas vietas apmeklējuma, bet to var pielāgot izmantošanai pēc jebkuras nodarbības, kas atstājusi spēcīgu emocionālu ietekmi uz dalībniekiem.

A1 1. aktivitāte: Pārrunu sesija

Izmantošanai pēc ekskursijām uz ar holokaustu saistītām vietām

- Mēģiniet noorganizēt pārrunu sesiju uzreiz pēc ekskursijas un pārliecinieties, ka varat tai veltīt vismaz 30 minūtes. Ja iespējams, atvēliet tai vairāk laika.
- Izkārtojiet krēslus aplī, lai dalībnieki varētu viens otru redzēt un runājot justies ērti. Ja dalībnieki viens otru nepazīst, lūdziet viņus īsi iepazīstināt ar sevi.
- Sāciet diskusiju, atzīstot, ka dalībnieki ekskursijas laikā vai pēc tam, iespējams, ir piedzīvojuši spēcīgas emocijas. Aplieciniet, ka tas ir pilnīgi dabiski. Paskaidrojiet, ka šīs sesijas mērķis ir palīdzēt dalībniekiem paust un dalīties sajūtās par šo notikumu un vajadzības gadījumā arī sniegt atbalstu.
- Mudiniet ikvienu dalīties savās izjūtās, bet uzsveriet, ka nevienam nevajadzētu justies spiestam to darīt. Pastāstiet, ka nekas no sesijā pārrunātā netiks iznests ārpus grupas, un lūdziet ikvienu šo noteikumu ievērot.
- Atgādiniet, ka dažiem dalībniekiem var būt grūti aprakstīt savas emocijas vai viņi, to darot, var izjust apjukumu. Lūdziet grupas dalībniekus izteikt priekšlikumus par to, kā diskusiju padarīt efektīvāku, un kādu uzvedību viņi sagaida no citiem. Mēģiniet vienoties par dažiem diskusijas pamatnoteikumiem vai principiem.
- Sāciet pārrunas, pajautājot grupai, vai kāds vēlas dalīties savās izjūtās, un piedāvājiēt iespēju ikvienam, kurš vēlas to darīt. Lai turpinātu diskusiju, pēc vajadzības izmantojiet dažus no turpmāk minētajiem jautājumiem, bet jūs droši varat uzdot arī citus. Vislabākie jautājumi parasti būs saistīti ar dalībnieku atbildēm.
 - » Kas ekskursijā bija visšokējošākais vai pārsteidzošākais?
 - » Vai jūs redzējāt kaut ko pozitīvu vai uzmundrinošu?
 - » Kādas bija jūsu izjūtas tad un vai tās šobrīd ir mainījušās?
 - » Vai, pēc jūsu domām, redzēt [šo vietu/piemiņas vietu] vai satikt [šo personu] bija svarīgi? Kādēļ?
 - » Ko, jūsu prātā, jūs esat guvuši no šīs pieredzes? Vai tas ir ietekmējis jūsu skatījumu uz kaut ko citu jūsu dzīvē?
 - » Vai varat ieteikt, ko jūs varētu darīt, lai rīkotos saskaņā ar gūtajām atziņām vai izplatītu tās plašākai sabiedrībai? Vai jums tas ir svarīgi?
 - » Vai varat ieteikt kādus turpmākus pasākumus, ko mēs kā grupa varētu darīt, balstoties gūtajā pieredzē?

Pārliecinieties, ka...

- » Diskusijā nedominē atsevišķas personas un arī mazāk pašpārliecinātiem dalībniekiem tiek dota iespēja iesaistīties –, iespējams, viņus iedrošinot tieši.
- » Dalībnieki ir iejūtīgi pret to, kas tiek teikts, kādēļ tas tiek teikts un to, kā tas varētu ietekmēt citus grupas dalībniekus. Piedāvājiēt savus komentārus, ja tas nepieciešams.
- » Dalībnieki zina, ka var vērsties pie jums, ja pēc nodarbības kāds vēlas parunāt par savām izjūtām privātā gaisotnē.

A2 2. aktivitāte Vispārējā situācija

Statistikas datu izmantošana, lai ilustrētu genocīda ietekmi un apmēru

- Pirms nodarbības vadīšanas mēģiniet noskaidrot, vai jūsu valstī pēdējā laikā ir veikti kādi pētījumi. Meklējiet resursus savā valodā.
- Lūdziet dalībniekus sameklēt internetā, aptuvenus datus par kādu no turpmāk minētajiem jautājumiem:
 - » Cik romu dzīvoja Eiropā pirms holokausta?
 - » Cik romu tika deportēti / aizvesti no savām mājām?
 - » Cik romu tika noslepkavoti gāzes kamerās?
 - » Cik romu gāja bojā citu iemeslu dēļ, piemēram, bada, slimību dēļ u.c.
 - » Cik romu tika ievietoti darba nometnēs vai izolētās kopienās.
- Ja romi tika pakļauti genocīdam arī jūsu valstī, aiciniet dalībniekus mēģināt uzmeklēt datus gan par Eiropu kopumā, gan par jūsu valsti.
- Palūdziet viņiem pierakstīt lielākās un mazākās aplēses katrā no iepriekš minētajām kategorijām.
- Parādiet viņiem 32. lappusē sniegto tabulu un pārrunājiet šo informāciju, izmantojot kādus no šiem jautājumiem:
 - » Vai jums bija grūti atrast statistikas datus? Kā jūs domājat, kādēļ?
 - » Kā jūs izskaidrojat atšķirīgās aplēses par romu tautības upuriem?
 - » Cik liela daļa romu tautības iedzīvotāju tika nogalināti vai citādi cieta holokausta laikā?
 - » Ja mūsu grupa pārstāvētu romu tautības iedzīvotājus pirms holokausta, cik daudzi no mums būtu cietuši?
 - » Kā, pēc jūsu domām, būtu jutušies citi, kas pārdzīvoja holokaustu?
 - » Kuras citas grupas vai kopienas kļuva par nacistu un viņu kolaboracionistu mērķiem vai upuriem?
- Jūs varat norādīt, ka statistika par romu upuriem ir ļoti neprecīza, jo daudzas nāves tā arī netika reģistrētas (informāciju skatiet 2.2. nodaļā).

A3 3. aktivitāte: Vietējā/valsts perspektīva

Kas notika šeit?

- Ja holokausta laikā arī jūsu valstī tika īstenota vardarbība pret romiem, lūdziet dalībniekus izpētīt, kas notika. Piemēram:
 - » Kāda veida noziegumi tika pastrādāti un kādas metodes izmantotas (piemēram, deportācijas, masu slepkavības, darba nometnes utt.)? (Informāciju skatīt 2. nodaļā.)
 - » Kā tolaik rīkojās un kādu informāciju izplatīja jūsu valsts valdība? Ko valdība par to saka tagad?
 - » Kāda bija sabiedrības reakcija?
 - » Kas iestājās par romu aizstāvību?
 - » Cik daudz romu tika ietekmēti? Kādā veidā?
 - » Vai kaut kas notika arī jūsu apvidū?
- Ja jūsu valstī nav notikušas acīmredzamas darbības pret romiem, dalībnieki var izpētīt:
 - » Vai jūsu valdība tajā laikā izteica komentārus par romu genocīdu, vai veica kādas darbības?
 - » Kas toreiz – un tagad – tika sacīts par ebreju un romu upuriem? Vai kāda no šīm grupām ir saņēmusi atbalstu un kā, ja vispār, par šīm grupām tiek runāts sabiedriskajā telpā un izglītības programmās?
 - » Ko sabiedrība zina par romu pieredzēto holokausta laikā?
 - » Kāda jūsu valstī šobrīd kopumā ir attieksme pret romiem?

Kāda jauniešu grupa sadarbībā ar *Institut für Sozialarbeit* (Sociālā darba institūts) veica pētījumu par Helēnu Veisu, romu meiteni, kura 13 gadu vecumā tika deportēta uz Lakenbahas “čigānu nometni”. Viņi atrada, ka meitenes vārds bija minēts dažādos reģistros, un viņiem izdevās identificēt arī vairākus iztrūkstošus dokumentus. Grupa apmeklēja Helēnas audžuvecāku kapus un vietu, uz kuru viņa tika deportēta. Pēc tam viņi noorganizēja pasākumu, kurā prezentēja savus atklājumus un izstāstīja Helēnas stāstu repa veidā.

A4 4. aktivitāte: Ietekme

Liecību izmantošana, lai ilustrētu personīgo pieredzi

- Izmantojiet Aņutas Branzanas liecību, kas atrodama 112. lappusē (vai kādu citu). Ja nepieciešams, sniedziet īsu ievadu, paskaidrojot, ka Otrā pasaules kara laikā desmitiem tūkstošu romu tika deportēti uz nometnēm okupētajās padomju teritorijās. Liecība apraksta tipisku deportētā pieredzi.
- Nolasiet to dalībniekiem un lūdziet viņus atbildēt uz šādiem jautājumiem:
 - » Kādas ir jūsu izjūtas saistībā ar aprakstīto pieredzi?
 - » Kādiem vārdiem jūs aprakstītu šādu attieksmi un izturēšanos?
 - » Kā jūs domājat, ko cilvēks, kurš ko šādu ir pārdzīvojis bērnībā, varētu just pret sabiedrību, kas to pieļāva?
 - » Kādus vēstījumus viņa varētu nodot saviem bērniem?
- Pajautājiet, vai dalībnieki zina, ka nacistu režīms bija izvirzījis mērķi romu tautības cilvēkus pilnībā iznīcināt – tāpat kā ebrejus. Sniedziet viņiem informāciju par citiem noziegumiem, kas pret viņiem tika vērsti, tostarp nogalināšanu gāzes kamerās. Atgādiniet viņiem, ka miljoniem romu visā Eiropā ir jādzīvo ar atmiņām par šo brutālo izturēšanos pret savu tautu.
 - » Pajautājiet, vai dalībnieki varētu uzticēties vai piedot sabiedrībai, kas ir šādi izturējusies pret viņu tautu.
 - » Pajautājiet, kas kādam varētu palīdzēt atgūt uzticību un samierināties ar šo pieredzi: ko jūs vēlētos no sabiedrības, ja tas būtu noticis ar jums?
- Aiciniet dalībniekus izpētīt, kā holokausts tiek pieminēts viņu sabiedrībā – tostarp piemiņas vietas, atceres dienas, izglītības resursi utt.
 - » Cik lielā mērā kādā no šiem pasākumiem vai resursiem tiek pieminēti romu upuri?
 - » Kādu vēstījumu tas sūta romu tautības cilvēkiem šodien un ko tas mums stāsta par sabiedrību kopumā?
- Pēc tam dalībnieki varētu padomāt, kā viņi varētu ietekmēt to, kā holokausts tiek pieminēts viņu valstī. Ieteikumus skatiet 12. aktivitātē.

6.2. Kāpēc tas notika?

Izpratne par cēloņiem

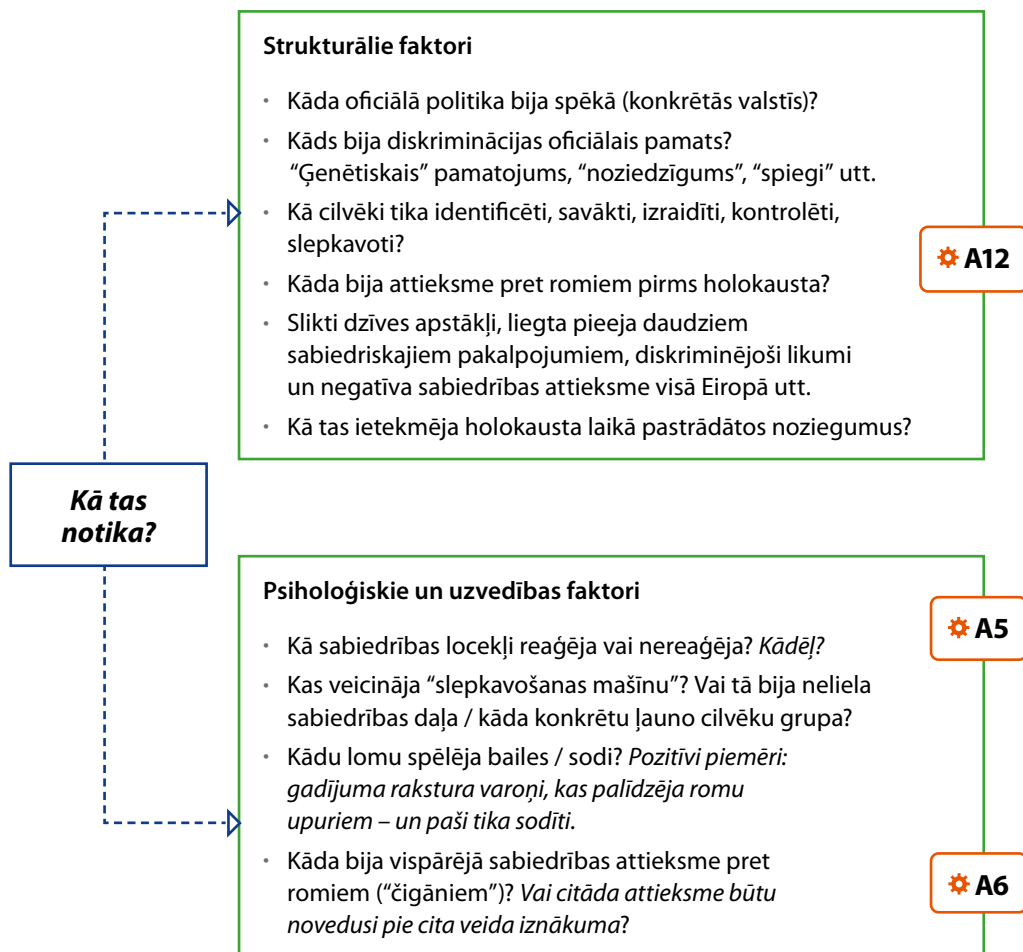
Lai saprastu, kā šie briesmīgie notikumi varēja notikt, nepieciešama zināma izpratne par vēsturisko fonu, piemēram, par to, ka, sākot jau no 20. gadsimta 20. gadiem (un pat vēl agrāk), likumi un politika aizvien spēcīgāk pārkāpa romu kopienu tiesības. Tomēr dalībniekiem jāspēj arī saskatīt to, cik sarežģīts bija šis process un uzvedības “mehānisms” un cik lielā mērā tas bija atkarīgs no individuālās attieksmes un uzvedības veidiem. Tas ir īpaši svarīgi, jo vismaz dažas no šīm nostādnēm Eiropas valstīs joprojām ir sastopamas. Periods pirms holokausta bija laiks, kad sabiedrības attieksme pret romiem bija līdzīga kā mūsdienās. Šis jautājums sīkāk aplūkots nodaļās, kas pievēršas cilvēktiesību saiknei ar pagātņi un tagadni (56. lpp.).

“Skumjā patiesība ir tāda, ka lielāko daļu jaunuma izdara cilvēki, kuri nav izšķīrušies par to, vai viņi grib būt labi vai ļauni.”

Hanna Ārente, “Prāta dzīve”

Holokaustu bieži mēdz skaidrot kā jaunu cilvēku grupas jaunprātīgas rīcības rezultātu. Lai gan daži no nacistu režīma pārstāvjiem pavisam noteikti rīkojās veidā, kas lielākajai daļai cilvēku šķistu neiedomājami – šeit īpaši jāizceļ Mengeles darbs –, dalībniekiem ir jāsaprot, ka šādas darbības atsevišķi ļaundari nevarētu pastrādāt bez simtiem tūkstošu, varbūt pat miljoniem citu cilvēku pasīvas piekrišanas. Mēs nevaram pilnīgi visus, kas stāvēja malā un noskatījās, automātiski atzīt par ļauniem.

A5 5. aktivitāte: Uzvedība

Kas sniedza palīdzīgu roku?

- Atgādiniet dalībniekiem, ka holokausta laikā daži cilvēki sniedza atbalstu romu tautības upuriem. Lai gan atsevišķi cilvēki tiešām tika sodīti par šādu rīcību, lielākais šķērslis pavisam noteikti bija bailes saņemt sodu.
- Izsnydziet katram dalībniekiem šīs aktivitātes beigās atrodamā izdales materiāla kopiju. Palūdziet viņiem nosaukt dažus no šajā fragmentā minētajiem citu tautību pārstāvjiem, kas zināja par notiekošo, bet neko nedarīja. Pievērsiet uzmanību arī dažiem vilciena pasažieriem, kuri nometnē iemeta pārtikas pakas.
- Apkopojiet divus vai trīs piemērus, pēc tam palūdziet dalībniekiem apvienoties mazākās grupās un paplašināt sarakstu, izmantojot no fragmenta gūtās idejas vai citas zināšanas, kas viņiem varētu būt par notikušo. Mudiniet viņus domāt par cilvēkiem, kuri, visticamāk, bija informēti.
- Šī darba rezultātus dalībnieki var prezentēt kopienas kartes veidā – tas ir liels attēls, kurā attēloti dažādi novērotāji, norādot, kā viņi to būtu uzzinājuši.
- Mudiniet dalībniekus domāt plašāk, iztēlojoties, ka šādi notikumi notiek mūsdienās, un kā viņi varētu par tiem uzzināt. Viņu sarakstos varētu būt iekļautas šādas personas:
 - » žurnālisti;
 - » visi viņu lasītāji;
 - » psihologi, kas veica pētījumus, un cilvēki, kas tos ir lasījuši;
 - » psihologu apmeklējumu aculiecinieki, tostarp kaimiņi;
 - » vilcienu vadītāji;
 - » visi pasažieri, kas nometnes ieslodzītajiem nemeta pārtikas produktus;
 - » nometnes apsargi, kā arī citi nometnes darbinieki;
 - » tie, kas arestēja ieslodzītos un pavadīja viņus uz nometni;
 - » tie, kas bija liecinieki arestiem vai braucieniem;
 - » tie, kas redzēja tukšās romu mājas vai pamanīja viņu prombūtni;
 - » iepriekš minēto personu ģimenes un draugi;
 - » ... un tā tālāk.
- Lūdziet dalībniekus pārdomāt, kas būtu noticis, ja visas iepriekš minētās personas būtu atteikušās piedalīties notikumos vai būtu iebildušas pret to, kas tiek darīts.
 - » Kā jūs domājat, kā jūs rīkotos, ja kaut kas tāds notiktu vēlreiz un jūs par to būtu informēts?
 - » Kurā brīdī jūs iejauktos vai paceltu balsi?
- Lai parādītu dalībniekiem, ka daži cilvēki patiešām palīdzēja holokausta upuriem, izlasiet otro vai trešo izdales materiālu par “atbalstītājiem” vai atsaucieties uz informāciju, kas sniegta, sākot no 35. lappuses. Palūdziet dalībniekus komentēt izlasīto.
- Jūs varētu nobeigt, brīdinot dalībniekus par to, ka gāzes kameras neparādījās no zila gaisa: vairākas pazīmes liecina, ka romi bija pakļauti spēcīgai diskriminācijai un negatīvai attieksmei jau ilgi pirms holokausta. Vai saskatāt kādas līdzības ar mūsdienām?

Izdales materiāls dalībniekiem

“Neatkarīgi no tā, cik informēti Vācijas civiliedzīvotāji bija par miljoniem vācu un nevācu ebreju transportēšanu un nogalināšanu Eiropā Otrā pasaules kara laikā, sākotnējā romu internēšana netika slēpta no neviena. Koncentrācijas nometnes tika izveidotas galvaspilsētas nomalēs, un par sintu un romu ieslodzīšanu ne tikvien rakstīja Berlīnes laikrakstos, bet arī jokoja slejās. Psihologi, kas nodarbojās ar rasu pētījumiem, oficiāli apmeklēja Marzānu, lai pētītu un uzņemtu videomateriālu par romu bērnu rotaļām. Tieši garām šai nometnei veda viena no lielākajām dzelzceļa līnijām, un daži izdzīvojušie atceras, ka vilcienu pasažieri, kuri juta viņiem līdzī un kuri zināja vai nojauta, ka nometnēs iedzīvotāji praktiski dzīvo badā, reizēm, garām braucot, pāri žogam meta paciņas ar pārtiku.”

Keitija Trumpenere, “Čigānu laiks: “cilvēki bez vēstures” Rietumu naratīvos”

Policists

“Ar draugu un kaimiņu palīdzību dažiem sintiem un romiem izdevās paslēpties, tādējādi izvairoties no deportācijas. Dažos gadījumos viņus brīdināja amatpersonas, kas apzināti aizkavēja deportācijas rīkojumu izpildi vai izvairījās no tiem. Viens no viņiem bija Pauls Krebers, kurš strādāja Vupertāles policijā. Viņš atteicās izpildīt deportācijas pavēles un palīdzēja vajātājiem bēgt.”

www.sintiundroma.de

Nometnes ierēdnis

“Pēdējais nometnes vadītājs [...] čigānu nometnē [Aušvicā] bija Boniguts [...]. Viņš neatbalstīja SS taktiku. Viņš bija ļoti labs cilvēks. 1944. gada 15. maijā viņš pienāca pie manis un teica, ka situācija čigānu nometnē ir slikta. Bija pieņemts lēmums čigānu nometni likvidēt [...]. Toreiz nometnē bija apmēram 6500 čigānu. Boniguts ieteica man par to informēt čigānus, kas ir pilnībā uzticami. Viņš ieteica man viņus brīdināt, lai viņi “neiet kā jēri uz kautuvi” [...].

Nākamajā dienā pie manis pienāca nometnes vadītājs un [...] pavēlēja sastādīt to čigānu sarakstu, kuri bija dienējuši vācu armijā un apbalvoti. Sarakstā bija iekļautas arī šo čigānu ģimenes, kā arī to čigānu ģimenes, kuri joprojām atradās aktīvā dienestā [...]. Sarakstā bija aptuveni 3200 vīriešu, sievietes un bērnu vārdi. Dažas dienas vēlāk čigānu nometnē ieradās komisija, kuras sastāvā bija esesieši no politiskā departamenta. Komisijas sastāvā bija arī Dr. Mengele. Visus sarakstā iekļautos čigānus izsauca pie ieejas vārtiem. Viņiem atļāva paņemt visas mantas, piemēram, apģērbu, katlus, pannas utt.”

Tadeušs Joahimovskis, bijušais poļu ieslodzītais un “čigānu nometnes” lietvedis.

A6 6. aktivitāte: Sabiedrības attieksmes loma

Ko maina vārds?

- Izlasiet stāstu 48. lpp. Pajautājiet dalībniekiem, vai šis piemērs viņiem šķiet absurds – vai patiešām pret kādu varētu šādi izturēties tikai viņa vārda dēļ??
- Paskaidrojiet, ka, lai gan stāsts ir daļēji izdomāts, tajā aprakstīto pieredzi ir piedzīvojuši tūkstošiem cilvēku, no kuriem daži ir dzīvi vēl šodien. Pastāstiet viņiem – ja viņi to vēl nav sapratuši –, ka šis apraksts ir tipisks piemērs attieksmei, ko varētu būt piedzīvojuši holokausta izdzīvojušie romi.
- Uzziniet dalībnieku viedokli par šo stāstu un izpētiet, vai uzvārda analogija ir atbilstoša:
 - » Vai attieksme būtu pamatotāka, ja “vārds” nosauktu etnisko identitāti, nevis piederību konkrētai ģimenei?
 - » Kāpēc lai mēs uzskatītu, ka nosodīt kādu cilvēku par viņa uzvārdu ir absurdi, bet nosodīt cilvēku par tā etnisko identitāti ir pieņemami?
 - » Ko jūs domājat par citu valstu iedzīvotājiem, kuri cilvēkus no jūsu valsts sauc par [šeit ierakstiet izplatītāko negatīvo stereotipu par dalībnieku tautību].
- Pastāstiet dalībniekiem, ka zinātnieki nav atraduši pierādījumus tam, ka cilvēkus var iedalīt pēc “rases”, un ka šis termins šobrīd tiek uzskatīts par sociālu konstrukciju. Tomēr daži cilvēki joprojām uzskata, ka viņi spēj paredzēt, kāds būs kāds cilvēks, pamatojoties tikai uz viņa izskatu vai piederību kādai grupai.
- Jūs varat sniegt kādu informāciju par nacistu izstrādātajām ģenētiskajām teorijām un par Dr. Mengeles eksperimentiem ar romu bērniem. Izmantojiet 27.–28. lpp. sniegtās liecības, lai demonstrētu šo noziegumu barbarisko raksturu.
- Pajautājiet, ko šī aktivitāte dalībniekiem ir atklājusi par to, cik bīstami ir vadīties pēc stereotipiem vai izteikt pieņēmumus, ja tie nav pamatoti ar pierādījumiem.
 - » Vai jūs domājat, ka jūsu valstī romi joprojām tiek pakļauti stereotipiem?
 - » Cik daudz cilvēki patiesībā zina par romiem? Cik daudz zināt jūs?
 - » Kā mēs varam mudināt cilvēkus pārstāt domāt stereotipos, tā vietā mēģinot iepazīt cilvēkus un noskaidrot, kādi viņi ir patiesībā? Kā jūs to darītu?
- Izmantojiet šo diskusiju kā ievadu vienai no turpmāk minētajām tēmām:
 - » Cilvēktiesības: izskaidrojiet, kādēļ vienlīdzība (vai diskriminācijas aizliegums) tiek uzskatīta par pamatvērtību.
 - » Romu identitāte: mudiniet dalībniekus mēģināt uzzināt vairāk par romiem, izpētot kādus pozitīvos aspektus. Ja tas ir iespējams, uzaiciniet kādu romu kopienas pārstāvi satīties ar grupu vai izmantojiet tālāk dotās saites, lai sameklētu pozitīvos piemērus. Pajautājiet, ko šādi cilvēki mums stāsta par to, cik bīstami ir izdarīt vispārīgus apgalvojumus par “visiem romiem”. www.imninalu.net/famousGypsies.htm vai romove.radio.cz/en/article/18243
 - » Romu genocīda vēsture: izpētiet, kā apspriestā attieksme reiz jau veicināja notikūšo.

6.3. Kāpēc tas bija nepareizi? Cilvēktiesības un morālais aspekts

Ir svarīgi, lai gan romi, gan cittautiešu dalībnieki saprastu, ka holokausta laikā notikušais bija smaga netaisnība, un ka to nekādā veidā nevar attaisnot. Tas, protams, ir svarīgs vēstījums arī tiem, kas nav romi, jo bez šādas izpratnes nav iespējams cīnīties pret diskrimināciju un vardarbību, ko romi piedzīvo šodien.

Tomēr cilvēktiesību vēstījums ir svarīgs arī romu tautības dalībniekiem, jo viktimizācija dažkārt var novest pie vainas meklēšanas sevī. Ir ļoti svarīgi darīt zināmu, ka pret romu tautības iedzīvotājiem vērstā izturēšanās bija pilnīgi visu morāles normu pārkāpums – turklāt to šobrīd ir atzinusi sabiedrība visā pasaulē (ja ne darbos, tad vismaz vārdos).

Šo vēstījumu dalībniekiem no jebkuras kopienas palīdzēs apstiprināt Cilvēktiesības. Cilvēktiesības ir sabiedrībā pieņemamas uzvedības etalons, ko ir apstiprinājušas visu pasaules valstu valdības. Atgādiniet dalībniekiem, ka šī vienprātība daļēji radusies holokausta laikā pastrādāto noziegumu rezultātā.

Ja laiks to atļauj, jūs varat veltīt veselu nodarbību, lai aplūkotu cilvēktiesību pamatā esošās vērtības un aizsardzību, ko tās nodrošina. Jūs varat izmantot 7. aktivitātē ieteiktās aktivitātes vai arī apskatīt dažus no resursiem, kas norādīti sadaļā "Saites".

Cilvēktiesības

- Ko cilvēktiesības saka par smagākajiem noziegumiem, kas pastrādāti pret romiem? Absolūtās tiesības: tiesības uz dzīvību un tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai.
- Ko tās saka par rasismu un diskrimināciju? Vienlīdzības princips, stereotipu un aizspriedumu loma.
- Kādas citas romu tiesības tika pārkāptas holokausta laikā (un pirms tā)? Diskriminācijas aizliegums, tiesības uz dzīvību, tiesības netikt pakļautam spīdzināšanai, necilvēcīgai un pazemojošai attieksmei utt.
- Ko cilvēktiesības pieprasa no personām?
- Kā cilvēktiesības var palīdzēt novērst šādu notikumu atkārtošanos?

 A7
 A8

Morāles principi

- Pēc kādiem morāles principiem mēs gribētu, lai citi vadītos attiecībās ar mums? Vienlīdzība, cieņa, taisnīgums, solidaritāte utt.
- Kā šie principi ir saistīti ar cilvēktiesībām?
- Kurus no šiem principiem holokausta laikā pret romiem īstenotie noziegumi pārkāpj?
- Vai šāda izturēšanās pret romiem var tikt attaisnota no morāles vai cilvēktiesību viedokļa?
- Kas no mums tiek prasīts, lai šie principi tiktu vispārēji ievēroti?

 A9

**Kāpēc
tas bija
nepareizi?**

A7 7. aktivitāte: Ievads cilvēktiesībās

Romu cilvēktiesības

- Ja dalībnieki nav iepazinušies ar cilvēktiesībām, novadiet ievadnodarbību, lai iepazīstinātu viņus ar dažām galvenajām idejām. Jūs varētu izmantot kādu no šīm aktivitātēm:
 - » “Sacensības par tiesībām” no *Bookmarks*, Eiropas Padomes rokasgrāmata par nauda runu tiešsaistē
 - » “Mēmais šovs” vai “Uzzīmē vārdu” no *Compass* (www.coe.int/compass)
 - » “Cilvēktiesību reklāma”, “Sarkanais brīdinājums” vai “Ja nu?” no *Compasito* (www.coe.int/compasito)

Turpmākie pasākumi

- Vai nu tajā pašā nodarbībā, vai vēlāk – kā atsevišķu pētniecības projektu – aiciniet dalībniekus izpētīt organizācijas, kas darbojas romu cilvēktiesību aizsardzības jomā vietējā, valsts vai starptautiskā līmenī. Lūdziet viņus pierakstīt šādu informāciju:
 - » kurā līmenī organizācija darbojas (un vai tā aptver viņu valsti);
 - » ar kādiem jautājumiem/tiesībām organizācija nodarbojas;
 - » metodes, ko organizācija izmanto sava darba veikšanai;
 - » jebkādi nozīmīgi panākumi.
- Alternatīvi pētījums varētu aprobežoties ar organizācijām, kas strādā ar romu genocīdu.
- Dalībnieki var arī noskaidrot, vai pastāv kāda iespēja sadarboties ar kādu no šīm organizācijām. Ja jūsu reģionā darbojas kāda organizācija, apsveriet iespēju uzaicināt kādu no tām uz tikšanos un uzrunāt grupu.

A8 8. aktivitāte: Cilvēktiesības un holokausts

Tiesību kartēšana

- Lūdziet dalībniekus padomāt par kādas ģimenes locekļiem, kurus viņi labi pazīst, – tā var būt viņu pašu ģimene. Pajautājiet viņiem, vai viņi spēj atrast kaut ko kopīgu ar visiem šīs ģimenes locekļiem.
- Ja viņi spēj identificēt kādas šādas īpašības, vai būtu pareizi secināt, ka jebkuram jaundzimušajam bērnam, kas piedzims šajā ģimenē, arī piemitīs šīs īpašības?
- Palūdziet viņiem padomāt, kāda būtu viņu reakcija, ja kāds, pirmo reizi satiekot kādu no šīs ģimenes locekļiem, teiktu:
 - “Es pazīstu abus tavus vecākus, un es pazīnu tavus vecvecākus. Es mācīju visus tavus brālēnus un māsīcas, kā arī tavus brāļus un māsas. Es zinu precīzi, kāds tu esi.”
 - » Kā šis cilvēks justos?
 - » Vai viņam būtu patīkami, ka viņu “kategorizē” cilvēks, kas viņu satiek pirmo reizi?
 - » Kāpēc tas šķiet nepareizi?
- Īsi paskaidrojiet jēdzienus “rasisms”, “stereotips” un “diskriminācija”. Pajautājiet, vai dalībnieki var iedomāties kādus izplatītus aizspriedumus par romiem, kas pastāv mūsdienu sabiedrībā.
- Pajautājiet, ko viņi domā par šādu apgalvojumu:
- “Manā klasē ir mācījušies romu bērni, un es esmu viņus redzējis kaimiņos. Es zinu precīzi, kādi viņi ir.”
 - » Ar ko šis apgalvojums atšķiras no iepriekš minētā apgalvojuma, kur cilvēks uzskatīja, ka jūs pazīst?
- Paskaidrojiet, ka pēc Otrā pasaules kara tika izveidots starptautisks standartu kopums, par kuru vienojās visas jaunizveidotās Apvienoto Nāciju Organizācijas valstis. Šie standarti ir pazīstami kā cilvēktiesības, un tiem vajadzēja nodrošināt, lai holokaustam līdzīgi notikumi vairs nekad neatkārtotos.
- Šajā vai kādā turpmākā aktivitātē izsniedziet dalībniekiem VCD (vai ECTK) saīsināto versiju un palūdziet viņiem identificēt tiesības, kas, pēc viņu domām, romu genocīda laikā tika pārkāptas. Patiesībā pārkāptas tika tās visas, taču, ja dalībnieki nav pārliecināti par konkrētiem piemēriem, kas ilustrē atsevišķus pārkāpumus, jūs varat lūgt dalībniekus veikt papildu izpēti. Neliels ieskats ir iekļauts šīs rokasgrāmatas 54. lpp.
- Īpašu uzmanību pievērsiet pantiem, kas aizliedz diskrimināciju (VCD 1. un 2. pants, ECTK 14. pants un Protokols Nr. 12).

A9 9. aktivitāte: Morāles principi

Noziegumu atmakošana

- Lūdziet dalībniekus atmasket dažus noziegumus, kas tikuši pastrādāti pret romiem (piemēram, sk. 56. lpp., "Morālo noziegumu atmakošana"). Cik daudz nepareizu (nepieņemamu) darbību viņi var identificēt?
- Pēc tam aiciniet viņus padomāt par to, kas varētu šādu noziegumu upuriem būt nepieciešams: kas ir mazākais, ko sabiedrība varētu darīt, lai katram no viņiem kompensētu pārdarījumus?
- Sniedziet grupai informāciju par romu genocīda atzīšanu, sākot no 118. lpp. Uzsveriet romu organizāciju – un atsevišķu personu – nozīmīgo lomu romu genocīda atzīšanā. Pajautājiet, vai dalībnieki var iedomāties kādu veidu, kā grupa varētu atbalstīt šos centienus un izplatīt šo informāciju plašākai sabiedrībai.

6.4 Kā tas attiecas uz mūsdienām?

Izpratne par nozīmi

Tie ir tumšādaini cilvēki, nevis tādi eiropieši kā jūs un es! Mūsu galīgais mērķis ir panākt, lai Milānā nebūtu čigānu nometņu.

Rikardo De Korato, Milānas vicemēra vietnieks, Itālija (2010. gada oktobris)

Varbūt Hitlers nenogalināja viņus pietiekami lielā skaitā.

Žiļs Burduleiks, Šolē (Francija) mērs (2013. gada jūlijs).

Ja aizturēšanas brīdī romiem uz rokas nav naudas, viņus vajag nekavējoties izraidīt.

Larss Barfods, bijušais tieslietu ministrs un premjerministra vietnieks, Dānija (2010. gada jūlijs).

Ievērojama daļa romu nav piemēroti līdzaspastāvēšanai. Viņi nav piemēroti dzīvošanai starp cilvēkiem [...]. Šiem dzīvniekiem nevajadzētu ļaut pastāvēt. Jebkurā gadījumā. Tas ir jārisina – nekavējoties un neatkarīgi no metodes.

Žolts Bajers, viens no "Fidesz" partijas dibinātājiem, Ungārija (2013. gada janvāris). Rikardo De Korato, Milānas vicemēra vietnieks, Itālija (2010. gada oktobris)

Piemīņas izglītība daļēji informē jauniešus par briesmīgajiem pagātnes notikumiem, kas turpina ietekmēt cilvēku dzīves pat mūsdienās, un daļēji palīdz viņiem identificēt modeļus savā uzvedībā, kas atgādina par dažiem genocīda pamatiemesliem. Sadaļā “Kā pieminēt?” (50. lpp.) ir sīki izklāstīts, kā piemiņa var palīdzēt veikt šo uzdevumu romu tautības iedzīvotāju un citu sabiedrības locekļu labā.

Tomēr darbam ar šo tēmu var būt vēl plašāka ietekme, ja jūsu grupas dalībnieki kļūst par šīs tēmas vēstnešiem un izplata šo vēstījumu tālāk. Šajā uzdevumā viņiem palīdzēs pārdomas par to, kā ar šādiem vēstījumiem vislabāk vērsties pret sabiedrībā aktuālākajām negatīvajām attieksmes un uzvedības formām.

Šajā sadaļā iekļautie jautājumi un aktivitātes aplūko gan romu diskriminācijas problēmu mūsdienās, gan vēstījumus, ko sabiedrībai ir nepieciešams dzirdēt, lai risinātu pastāvošos aizspriedumus. To mērķis ir likt dalībniekiem saprast, ka pastāv reāla nepieciešamība mainīt pašreizējo netaisnību un izbeigt romu diskrimināciju.

Kāpēc tas ir svarīgi šodien?

Rasisms un diskriminācija mūsdienās

- Kāda mūsdienās ir vispārējā attieksme pret romiem?
- Kādi ir izplatītākie romu diskriminācijas veidi un kurās Eiropas valstīs tie ir sastopami?
- Kāpēc tas ir nepieņemami?
- Vai jūs varat saskatīt kādas paralēles ar holokaustu vai gadiem pirms holokausta?
- Kas būtu jādara, lai novērstu pret romiem vērsto rasismu un diskrimināciju mūsdienās?
- Ko mēs varam darīt un kas būtu jādara valdībām?

A10

Atzīšana un kompensācija

- Kāpēc ir svarīgi, lai cilvēki zinātu par romu genocīdu?
- Kādi ir holokausta piemiņas galvenie vēstījumi sabiedrībai?
- Kādi ir galvenie vēstījumi romu kopienai?
- Kāda veida “kompensāciju” varētu piedāvāt cietušajiem, lai atlīdzinātu viņiem par nodarītajām ciešanām?
- Ko var darīt personas?

A11

Aktivitātes saistībā ar mūsdienām

A10 10. aktivitāte: Antičigānisms mūsdienās

Cittautiešu bērns

- Sagatavojiet katram dalībniekam izdales materiālu "Cittautiešu bērns" (turpmāk) un ECTK saīsinātās versijas kopijas. Katrai mazajai grupai sagatavojiet pa vienai tāfeles lapai un tās vidū ielīmējiet informāciju par "cittautiešu bērnu".
- Izlasiet dalībniekiem stāstu un lūdziet viņus uzminēt, kādu minoritāti bērns pārstāv. Pastāstiet viņiem, ka visi piemēri ir tipiska romu pieredze visās Eiropas (un pasaules) valstīs.
- Palūdziet dalībniekus īsi sniegt komentārus par tekstu un paskaidrojiet, ka lielākā daļa ietvertu piemēru ir nelikumīgi saskaņā ar cilvēktiesību likumiem, turklāt tie ir nelikumīgi visās Eiropas valstīs.
- Lūdziet dalībniekus sadalīties nelielās darba grupas – apmēram pieci cilvēki katrā grupā – un katrai grupai izdaliet vienu papīra lapu ar tekstu par X grupu. Lūdziet dalībniekus atzīmēt uz papīra lapas malām ikvienu saistību starp stāsta daļām un konkrētām cilvēktiesībām.
- Kad grupas ir pabeigušas darbu, pielīmējiet pabeigtās lapas pie sienas un dodiet dalībniekiem iespēju apskatīt citu grupu darbu un piefiksēt kopīgo un atšķirīgo.
- Izmantojiet dažus no turpmāk minētajiem jautājumiem, lai pārrunātu aktivitāti.

Grupām, kas nav romu tautības:

Izmantojiet stāstījumu un kartēšanas aktivitāti, lai pārliecinātu dalībniekus, ka, lai gan šāda veida uzvedība joprojām ir ļoti izplatīta, valdības visā pasaulē vismaz "oficiāli" ir atzinušas, ka tā ir nepieņemama. Ievērojamus panākumus cīņā pret rasismu un diskrimināciju pret romiem ir guvušas arī organizācijas un privātpersonas.

- Izmantojiet turpmāk minētos jautājumus, lai izvērstu diskusiju par šīm problēmām:
 - » Vai jūs pārsteidza liels cilvēktiesību pārkāpumu skaits, ar ko romu kopienas locekļi saskaras ikdienā? Vai, pēc jūsu domām, kāds, vai visi šie piemēri notiek arī mūsu valstī?
 - » Iedomājieties, ka esat dzirdējuši kādu nepatīkamu komentāru par romiem – ko jūs darītu? Vai, pēc jūsu domām, kaut kas mainītos, ja cilvēki sāktu iebilst pret šādiem komentāriem?
 - » Tie, kas izstrādāja VCD, uzskatīja, ka pastāv zināmas lietas, ko mēs nedrīkstam nodarīt nevienam cilvēkam, lai kā viņš uzvestos. Vai jūs tam piekristat?
 - » Kā jūs domājat, kā jūs justos, ja citi sabiedrības locekļi jūs pastāvīgi aizskartu? Ko jūs darītu?

Romu grupām:

Izmantojiet stāstījumu un kartēšanas aktivitāti, lai pārliecinātu dalībniekus, ka, lai gan šāda veida uzvedība joprojām ir ļoti izplatīta, valdības visā pasaulē vismaz oficiāli ir atzinušas, ka tā ir nepieņemama. Ievērojamus panākumus cīņā pret rasismu un diskrimināciju pret romiem ir guvušas arī organizācijas un privātpersonas.

- » Vai esat kādreiz piedzīvojuši kaut ko līdzīgu stāstā aprakstītajam?
- » Vai jūs zinājat, ka liela daļa šādas rīcības ir cilvēktiesību pārkāpumi – tātad, nelikumīga?
- » Vai tas maina jūsu attieksmi pret šo rīcību? Vai tas, ka vismaz formāli šāda attieksme tiek atzīta par nepieņemamu, kādā veidā palīdz?

- » Vai jūs varat nosaukt citus piemērus, kas nav minēti tekstā, par to, kā pret jums kāds ir izturējies netaisnīgi? Vai jūs uzskatāt, ka kāds no tiem bija cilvēktiesību pārkāpums?
 - » Vai jums ir zināmas kādas organizācijas vai personas, kas cīnās pret šādu rīcību? Vai jūs varat nosaukt gadījumus, kur tās ir guvušas panākumus?
 - » Kā jūs varētu izmantot informāciju par cilvēktiesībām, lai atbalstītu savas kopienas locekļus?
- Pastāstiet dalībniekiem par dažām organizācijām, kas darbojas romu cilvēktiesību aizstāvības jomā, vai arī palūdziet viņiem tās izpētīt pašiem. Dažas vadlīnijas skatiet 7. aktivitātē.
 - Abām grupām, pārrunājot dalībnieku sagatavotās lapas, izmantojiet 95. lappusē atrodamo resursu lapu "Aizskartās tiesības". Ņemiet vērā, ka daudzi no šajā stāstā aprakstītajiem pārkāpumiem aizskar vairāk nekā viena veida tiesības, turklāt gandrīz visos piemēros tiek pārkāpts diskriminācijas aizliegums.

IZDALES MATERIĀLS. CITTAUTIEŠU BĒRNS

Man saka, ka esmu cittautietis, lai gan esmu dzimis šeit un mani vecāki arī. Skolā es esmu ielikts īpašā klasē "cittautiešu" bērniem – gluži tāpat kā mani brāļi un māsas. Mums nav atļauts mācīties "parastajās" klasēs. Pārējie bērni mūs apceļ, jo mēs esam atšķirīgi. Skolotāji neko nedara. Daži skolotāji pat nīrgājas par mums. Viņi nekad netiek sodīti.

Cilvēki nevēlas atrasties mums blakus. Viņi mūs pat nepazīst, viņi vienkārši kliez uz mums vai sit mūs par to, kas mēs esam, vai par to, kas viņiem liekas, ka mēs esam. Bet mēs esam vienkārši bērni, gluži tāpat kā viņi. Un kā mums vajadzētu uzvesties, ja kāds uz mums kliez vai mūs sit? Vai mums vajadzētu just siltas jūtas pret viņiem?

Ja mēs vēršamies policijā, parasti viņi neklausās. Viņi mums saka, ka tā noteikti ir mūsu vaina, jo mēs visi radām problēmas. Kā gan viņi to varētu zināt? Man šķita, ka šādi jautājumi ir tiesu kompetencē. Policija mūs visu laiku bez iemesla aptur uz ielas. Viņi mums saka, ka, pēc viņu domām, mēs esam kaut ko nozaguši un viņiem mūs jāpārmeklē. Dažreiz mani aptur sešas reizes dienā, bet es nekad neko neesmu nozadzis.

Esmu dzirdējis par tādiem cilvēkiem kā es, kuri ir nonākuši cietumā, un cietuma darbinieki viņus ir piekāvusi. Kāpēc šie cilvēki, kuri piekauj kādu citu, nesaņem sodu? Pat cietuma darbiniekiem ir jāievēro likumi.

Valdības locekļi bieži mūs apsūkā. It kā visi no manas kopienas būtu vienādi, visi būtu noziedznieki. Bet mēs neesam. Katrā kopienā ir daži cilvēki, kas pastrādā noziegumus. Valdība nediskriminē citu kopienu pārstāvjus tikai tādēļ, ka to vidū ir daži noziedznieki. Kāpēc viņi nekad neizceļ labos stāstus? Vai normālos stāstus? Mūsu normālie stāsti ir labi – tāpat kā viņu.

Televīzijā un internetā cilvēki par mums runā, ko vien vēlas. Man jau apnicis redzēt, ka *Facebook* grupās visi apgalvo, ka esam netīri, stulbi un vēl sliktāk. Viņi mums saka, ka mums vajadzētu braukt prom, braukt mājās, atrast darbu kā visiem pārējiem. Mans tētis labprāt vēlētos, lai viņam būtu darbs. Viņu neviens neņems darbā, jo viņš ir "cittautietis".

Kā lai mēs dzīvojam? Kā mums justies, ja visi par mums runā tikai sliktu, par spīti tam, ka mūs nepazīst. Tas ir grūti: dažreiz es negribu iet uz ielas, jo baidos, ka mani var apsūkāt vai piekaut.

“Risinājumu” lapa: Aizskartās tiesības

Visi dotie piemēri, visticamāk, pārkāpj diskriminācijas aizliegumu (Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 13. pants vai Protokols Nr. 12). Citas tiesības, kuras var būt aizskartas:

Īpašas klases vai skolas romu tautības bērniem	Protokols Nr. 1, 2. pants (Tiesības uz izglītību).
Skolotāji apceļ bērnus	8. pants (Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību). Ja vardarbība ir ļoti smaga, 3. pants (aizliegums spīdzināt, apieties cietsirdīgi un pazemojoši). Ja tas ietekmē viņu izglītību, iespējams, aizskarts tiek arī Protokola Nr. 1 2. pants.
Skolotāji “nesaņem sodu”	Ja neviens neuztver sūdzības nopietni, 8. pants (tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību) vai 3. pants, ja vardarbība ir ļoti smaga. Iespējams, Protokola Nr. 1 2. pants.
Cilvēki “kļiedz” uz romiem	8. pants, ja vardarbība ir smaga, notiek regulāri un ja policija atsakās kaut ko darīt, lai to novērstu.
Cilvēki viņus sit, piekauj	8. pants, ja policija nereaģē uz sūdzībām. Ja piekaušana ir ļoti smaga vai notiek regulāri, 3. pants.
Policija neieklausās sūdzībās	8. pants vai 3. pants atkarībā no tā, cik smaga ir sūdzība. Ja pastāv draudi cilvēku dzīvībai, 2. pants.
Policija aptur un pārmeklē romus	5. pants (tiesības uz brīvību), ja cilvēki regulāri tiek apturēti bez pamatota iemesla. Arī 8. pants.
Ieslodzījuma vietu uzraugi piekauj romus	3. pants, ja piekaušana ir ļoti smaga. Arī 8. pants.
Ieslodzījuma vietu amatpersonas netiek “sodītas”	3. pants, ja piekaušana ir ļoti smaga. Arī 8. pants.
Valdības locekļi apceļ romus	8. pants, ja vardarbība ir ļoti smaga un ietekmē citu cilvēku attieksmi pret romiem.
Apceļšana internetā / plašsaziņas līdzekļos	To var neuzskatīt par stingru cilvēktiesību pārkāpumu, jo to nedara valsts amatpersona. Lai to uzskatītu par cilvēktiesību pārkāpumu, tai būtu jābūt ļoti smagai naida runai, un par to būtu jābūt iesniegtām oficiālām sūdzībām, kuras valsts amatpersonas ir ignorējušas.
Grūtības atrast darbu, jo “tu esi roms”	8. pants, jo īpaši, ja kāda valsts iestāde atsakās pieņemt kādu darbā tādēļ, ka viņš ir roms.
Bailes iet uz ielas	Ja romu tautības bērni uz ielas tiešām tiek apdraudēti un policija neko nedara, tie varētu būt 8. vai 3. panta (vai pat 2. panta – tiesības uz dzīvību) aizskārumi.

A11 11. aktivitāte: Atzīšana

Vēstules izdzīvojušajiem

- Īsumā pastāstiet dalībniekiem par romu genocīdu, ja viņi nav informēti par notikušo. Paskaidrojiet, ka jūs viņiem nolasīsiet kāda cilvēka stāstījumu, kurš pārdzīvoja holokaustu kā bērns. Jūs varat izmantot kādu no pielikumā iekļautajiem stāstiem vai aplūkot sadaļā “Saites” sniegtos resursus.
- Nolasiet tekstu grupai priekšā vai izdaliet dalībniekiem tā kopijas lasīšanai individuāli. Pēc teksta noklausīšanās vai izlasīšanas dodiet viņiem nedaudz laika, lai viņi varētu apdomāt savas izjūtas.
- Pēc dažām minūtēm pajautājiet, vai kāds vēlas dalīties savās domās.
 - » Kā viņi jūtas par dzirdēto?
 - » Vai viņi zināja, ka pret romu tautības cilvēkiem izturējās šādi?
 - » Ko, pēc viņu domām, cilvēks, kurš ir piedzīvojis ko šādu, varētu vēlēt dzirdēt no sabiedrības? Kādi vēstījumi varētu būt noderīgi vai atbalstoši?
- Pasakiet dalībniekiem, ka viņu uzdevums būs sagatavot atbildi autoram. Atbilde var būt jebkādā formā, piemēram, tā var būt glezna, dzejolis vai vēstule. Sakiet, ka tai jābūt pēc iespējas personiskākai un ka nevienam nebūs jādalās ar savu darbu, ja viņš vai viņa to nevēlēsies darīt.
- Centieties telpā radīt klusu atmosfēru un mudiniet dalībniekus reflektēt un strādāt individuāli. Ja kādam dalībniekam tas šķiet grūti, ļaujiet viņam strādāt kopā ar citiem.
- Ja jums ir laiks, varat ļaut dalībniekiem veikt nelielu pētījumu par stāstījuma kontekstu: valstīm, kurās notikumi risinājās, vai pašām nometnēm.
- Nodarbības beigās pajautājiet, vai kāds vēlas dalīties ar savu darbu.
- Noslēdziet nodarbību, pajautājot, vai dalībnieki uzskata, ka vēstījums, ko viņi vēlējās nodot, ir tas, ko romi saņem no sabiedrības. Kāpēc jā vai nē? Vai viņi varētu kaut ko darīt, lai motivētu valdību un citus savas kopienas locekļus izplatīt šādu vēstījumu?

6.5. Ko mēs varam darīt?

Viens no lielākajiem panākumiem šim mācību procesam būtu, ja jūsu grupa justos motivēta rīkoties. "Rīcība" var būt jebkura darbība, ar ko apgūtais saturs vai attieksme tiek iznesta ārpus grupas, iesaistot sabiedrības locekļus. Tā var ietvert sabiedrības izglītošanas pasākumus, lo-bēšanu, petīciju iesniegšanu vai protestus, demonstrācijas vai citu publisku pasākumu orga-nizēšanu, uzraudzību, ziņošanu vai oficiālu sūdzību iesniegšanu, vai jebkuras citas darbības, kuru mērķis ir panākt pārmaiņas pasaulē.

Rīcība ir svarīga piemiņas izglītības – un cilvēktiesību izglītības – daļa, daļēji tādēļ, ka tai pie-mīt potenciāls izglītēt un mainīt sabiedrību kopumā, pat ja tas notiek ļoti lēni. Tomēr rīcība ir būtiska arī jūsu grupai, jo tā var ievērojami palīdzēt nostiprināt mācību procesa laikā gūtās atziņas. Tā dalībniekiem nodrošina iespēju saskarties ar teorētiski apspriestajiem jautājumiem reālajā pasaulē, kā rezultātā viņi pārvērtē iegūtās zināšanas, apsverot, kādu vēstījumu viņi vēlas nodot plašākai sabiedrībai, turklāt tā ir iespēja iegūt jaunas efektīvas komunikācijas un līdzdalības prasmes un apzināties sava ieguldījuma nozīmi. Iespējams, ka viņiem pat izdodas pieredzēt pašu veicinātās pārmaiņas, un šī pieredze var būt ļoti motivējoša.

Nākamajā diagrammā ir norādīti daži veidi, kā jaunieši var rīkoties, risinot dažus ar romu geno-cīdu saistītus jautājumus. Tomēr ir arī daudzi citi!

Ko jūs varat darīt?

Veiciniet plašāku izpratni – organizējiet pasākumus, piemēram:

- piemiņas pasākumus;
- izstādes un lasījumus;
- sanāksmes un konferences;
- filmu seansus/teātra izrādes/koncertus;
- vigīlijas, mirušo piemiņas lasījumus;
- izglītojošus/izpratni veicinošus pasākumus.

Lobēt valsts amatpersonas / rīkot kampaņas par genocīdu:

- par atceres izglītības nepieciešamību/informācijas izplatīšanai par genocīdu;
- par nepieciešamību oficiāli atzīmēt Romu genocīda dienu;
- par nepieciešamību holokausta piemiņas vietās pieminēt romu upurus/uzstādīt piemiņas zīmes romu upuriem;
- par nepieciešamību Holokausta piemiņas dienā atzīt romu ciešanas;
- lai valsts atzītu savu lomu genocīdā;
- lai žurnālisti un sabiedrībā pazīstami cilvēki runātu par genocīdu.

Rīkojieties pret rasismu un diskrimināciju šodien

- uzstājieties pret rasismu, diskrimināciju un naida runu;
- veiciniet izpratni par antičigānismu un rīkojiet kampaņas par vienlīdzīgām tiesībām;
- izmantojiet mākslu, teātri, mūziku, deju vai literatūru, lai izplatītu pozitīvu informāciju par romiem un romu kultūru;
- ziņojiet par vardarbību cilvēktiesību organizācijām;
- pievienojieties jau eksistējošām kampaņām, piemēram, Eiropas Padomes kustībai *No Hate Speech Movement* vai kampaņām pret izlikšanu no mājām, rasismu, policijas brutalitāti u. c.;
- uzraugiet naida runu tiešsaistē un ziņojiet *Hate Speech Watch* par pārkāpumiem: www.nohatespeechmovement.org;
- pieprasiet atbildību no politiķiem vai sabiedrībā pazīstamām personām, kas izsaka rasistiskas piezīmes;
- aiciniet žurnālistus pozitīvi atspoguļot romus presē;
- izglītojiet sabiedrību par romu tiesībām un cilvēktiesībām;
- informējiet sabiedrību par pastāvošajām diskriminācijas formām, izmantojot bukletus, publiskus pasākumus, tiešsaistē utt.;
- nodibiniet sakarus ar romu grupām un organizējiet kopīgas akcijas.

Piemiņas pasākuma organizēšana

Mums ir 3x2 metrus liels baneris ar uzrakstu "Nojaukt cūku fermu romu nāves noņemšanas vietā Letos!", un uz tā ir attēls ar Letu noņemtni nogalinātajiem romu bērniem. Šo baneri mēs izkarinām savu sanāksmju un pasākumu laikā. Šo baneri mēs izmantojām arī romu gājienā Prāgā 2012. un 2013. gadā.

Mēs arī uzsākām petīciju par cūku fermas nojaukšanu. Parakstus vācam kopš 2013. gada oktobra.

Mēs katru gadu apmeklējam Letus kopā ar jauniešiem. Tā rezultātā Letos tika ierakstīta dziesmā, ko iedziedājusi jauniešu hiphopa grupa *De La Negra – Konexe* biedru grupa, kas ir kļuvusi diezgan slavēta Čehijas romu geto. (sk. youtu.be/x2EfdBANFls)

"Konexe", romu jauniešu organizācija Čehijā

Pēdējā aktivitāte sniedz vispārīgu pieeju ar romu genocīdu saistītas akcijas plānošanai. To var izmantot arī lai cīnītos pret diskrimināciju, ar ko romu kopienas saskaras mūsdienās.

Aktivitāte ir sadalīta 3 daļās:

- 1. daļa: Ievadsesija, kurā dalībnieki aplūko jautājumus vai problēmas, kas varētu būt publiskā pasākuma uzmanības centrā. Pirmajā daļā piedāvāto aktivitāti var aizstāt arī ar citām: šīs daļas mērķis ir sniegt dalībniekiem atspēriena punktu diskusijai, kā arī dziļāku izpratni par kādu problēmu, ko viņi var izmantot, plānojot akciju.
- 2. daļa: Akcijas plānošana, kad dalībnieki pārdomā tās mērķus un detaļas. Lai gan daudzas akcijas var būt efektīvas arī tad, ja tās tiek veiktas spontāni vai ar minimālu plānošanu, rūpīgs plānošanas process var padarīt akciju efektīvāku un motivēt jauniešus stratēģiskāk formulēt savus mērķus. Šīs daļas struktūra ir balstīta uz *Compass 3.* nodaļu "Rīcība". Detalizētākas idejas atrodamas sadaļā "Kā iegūt rezultātus". Šie materiāli ir pieejami (angļu valodā) www.coe.int/compass.
- Šīs daļas struktūra ir balstīta uz *Compass 3.* nodaļu – "Rīcība". Detalizētākas idejas atrodamas sadaļā "Kā iegūt rezultātus". Šie materiāli ir pieejami (angļu valodā) www.coe.int/compass.
- 3. daļa: Pārrunas pēc pasākuma. Pēc jebkuras akcijas vai rīcības ir svarīgi sarīkot pārrunu sesiju, lai dalītos iespaidos par procesu un paveikto. Dažkārt vienreizēju akciju gadījumā dalībniekiem var šķist, ka rezultāts nav panākts, un grupa var nolaist rokas. Izmantojiet pārrunu sesiju, lai kliedētu dalībnieku bažas par to, ka pasākumu "nebija vērts veikt" vai ka tas "neizdevās". Atgādiniet viņiem, ka kampaņas parasti sastāv no daudzām akcijām un pasākumiem, un kopā tās pamazām rada pārmaiņas sabiedrības uzvedībā un attieksmē.

A12 12. aktivitāte: Noorganizējiet piemiņas pasākumu

Dosta!

1. daļa: Sagatavošanās (pēc izvēles: jūs droši varat izvēlēties citu aktivitāti ievadam).

- Izveidojiet izdales materiāla “Pret romiem vērstie likumi un politika Vācijā” kopijas (sākot no 43. lappuses).
- Lūdziet dalībniekus izveidot nelielas grupas, kurās būtu divi līdz trīs cilvēki ar kopīgu identitātes apziņu. Tā var būt saistīta ar viņu etnisko izcelsmi vai tautību, vai arī ar dažādām sociālām vai reliģiskām grupām (pat futbola komandām!). Palūdziet viņiem grupās dalīties sajūtās par šo identitāti.
- Izsnydziet dalībniekiem izdales materiālu vai iepazīstiniet viņus ar kādu daļu informācijas, lai radītu priekšstatu par to, cik nežēlīgu attieksmi un rīcību romu tautības iedzīvotāji bija spiesti paciest. Pagaidām neatklājiet, pret kuru iedzīvotāju grupu tika vērstā vardarbīgā attieksme.
- Īsi pārrunājiet, kāda ir dalībnieku reakcija. Pēc tam palūdziet katrai grupai apvienoties pāros ar citu grupu un pārrunāt šādus jautājumus:
 - » Kā viņi justos, ja viņu tauta kādā nesenā vēstures posmā būtu kļuvusi par mērķi šādi attieksmei? Lūdziet viņus koncentrēties uz grupu, kuru viņi izvēlējās pirmās grupu diskusijas laikā.
 - » Ar kādām grūtībām, pēc viņu domām, saskartos kopiena, kas būtu piedzīvojusi šādu attieksmi?
- Sapulcējiet grupu un lūdziet dalībniekus īsi rezumēt diskusiju laikā pārrunāto. Vai viņi zina, vai nojauš, uz kuru cilvēku grupu izdales materiāls attiecas? Ja viņi neuzmin, pastāstiet, ka tie bija romi, un pajautājiet, ko viņi zina par romu stāvokli mūsdienās.
- Pastāstiet viņiem, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesā ir izskatītas lietas, kurās ir konstatēti ievērojami cilvēktiesību pārkāpumi pret romiem gandrīz visās Eiropas valstīs. Atgādiniet dalībniekiem, ka plašsaziņas līdzekļiem un iedzīvotājiem kopumā ir ļoti neiecietīga attieksme pret romiem, un romi bieži kļūst par vardarbīgas izturēšanās un naida noziegumu mērķiem. Pajautājiet, vai dalībnieki ir dzirdējuši par kādiem piemēriem plašsaziņas līdzekļos vai saskārušies ar tiem savā dzīvē.
- Pārrunājiet šo aktivitātes daļu, lūdzot dalībniekus sniegt savus komentārus. Izmantojiet kādus no šiem jautājumiem:
 - » Vai šī aktivitāte mainīja jūsu attieksmi pret romiem?
 - » Kāpēc, jūsu prāt, mūsdienās tik maz tiek runāts par romu tautas ciešanām nacistu režīma laikā?
 - » Vai jūs domājat, ka cilvēku pašreizējā attieksme pret romiem mainītos, ja šī informācija būtu plašāk zināma?
 - » Ko jūs varat darīt, lai šī informācija kļūtu izplatītāka?

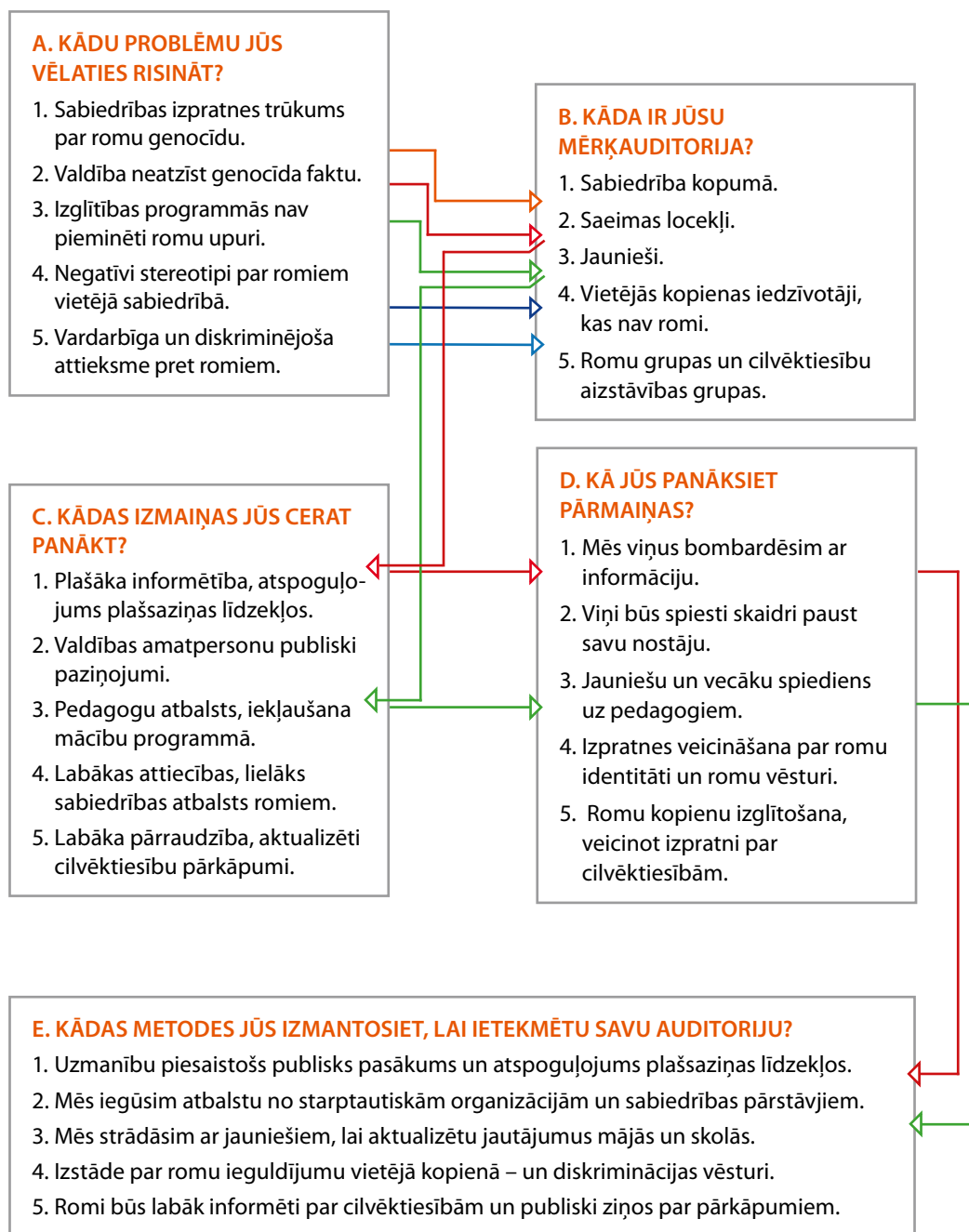
2. daļa: Sabiedriskas akcijas plānošana

- Sagatavojiet plūsmkartes kopijas vai uz tāfeles lapas uzzīmējiet tās neaizpildītu versiju.
- Paskaidrojiet, ka grupa izstrādās publisku akciju, lai pievērstu sabiedrības uzmanību kādai no pirmajā daļā pārrunātajām problēmām.
- Palūdziet grupu pārdomāt problēmas, kas izkristalizējās pirmā uzdevuma laikā un kuras viņi vēlētos risināt. Paskaidrojiet, ka viņiem būs jāizvēlas viena problēma, ar kuru strādāt.
- Īsi pārrunājiet populārākos risinājumus un mēģiniet panākt vienprātību par vienu, pie kura labprāt strādātu visi grupas dalībnieki.
- Izdaliet dalībniekiem 102. lappusē redzamās plūsmkartes kopijas vai arī strādājiet ar tukšo versiju, ko uzzīmējat uz tāfeles lapas. Izmantojiet plūsmkartes virsrakstus un kopā ar dalībniekiem izejiet cauri visiem lodziņiem. Pārlicinieties, ka:
 - » dalībnieku izvēlēta rīcība patiešām veicinās problēmas risināšanu;
 - » plānotā rīcība ir reālistiska, ņemot vērā grupas resursus un šķēršļus, ar kuriem viņi var saskarties;
 - » risinājums ir pietiekami konkrēts, lai dalībnieki saprastu, vai mērķis ir vai nav sasniegts.
- Sagatavojiet "Lēmumu lapu", lai ikviens zinātu, kas un kad viņam vai viņai jādara. Sk. *Compass* nodaļas "Rīcība" beigās: www.coe.int/compass.
- Pārrunājiet plānošanas sesijā padarīto, lai pārlicinātos, ka visi ir apmierināti ar procesu un rezultātu un ir gatavi īstenot plānu.

3. daļa: Pārrunu sesija

- Sāciet sesiju, aicinot dalībniekus raksturot savas sajūtas pēc akcijas dienas. Vislabāk to darīt, lūdzot katram dalībniekam īsi pastāstīt par savu pieredzi.
- Sadaliet dalībniekus grupās pa četriem vai pieciem cilvēkiem un palūdziet grupā apspriest šādus jautājumus:
 - » Vai jūs esat apmierināti ar savu darbu, plānojot un īstenojot šo akciju?
 - » Ko jūs nosauktu kā galvenās atziņas, ja jums būtu jāorganizē cita akcija (par jebkuru tēmu)?
 - » Kuri ir bijuši svarīgākie rezultāti jums personīgi? Vai jums šķiet, ka jūsu uzskati vai attieksme ir mainījusies?
 - » Kā, pēc jūsu domām, būtu iespējams attīstīt to, ko esat paveikuši? Vai jūs būtu ieinteresēti to darīt?
- Sapulciniet visus dalībniekus atpakaļ lielajā grupā un pārrunājiet dažādās atbildes uz jautājumiem. Noslēdziet nodarbību, pārrunājot vispārīgu iespaidu par procesu kopumā:
 - » Vai jūs esat apmierināti ar savu darbu, plānojot un īstenojot šo akciju?
 - » Ko jūs nosauktu kā galvenās "atziņas", ja jums būtu jāorganizē cita akcija (par jebkuru tēmu)?
 - » Kuri ir bijuši svarīgākie rezultāti jums personīgi? Vai jums šķiet, ka jūsu uzskati vai attieksme ir mainījusies?
 - » Kā, pēc jūsu domām, būtu iespējams attīstīt to, ko esat paveikuši? Vai jūs būtu ieinteresēti to darīt?

Akcijas plānošana

7. Eiropas Padome, izglītība par romu genocīdu un tā piemiņa

Eiropas Padome un piemiņa

Pēc Otrā pasaules kara no Eiropas gruvešiem piedzima jauna cerība – Eiropas Padome. Tā tika izveidota, lai cīnītos pret 20. gadsimta pirmajā pusē dominējošajām totalitārajām ideoloģijām un to izraisītajām sekām: neiecietību, nošķirtību, atstumtību, naidu un diskrimināciju, kā arī masveida cilvēktiesību pārkāpumiem.

Eiropas Padomes aizstāvētās vērtības – demokrātija, cilvēktiesības un tiesiskums – ir daļa no preventīviem centieniem garantēt tādas Eiropas sabiedrības veidošanu, kas balstītos uz visu cilvēku cieņu – kā līdzīgam ar līdzīgu.

Eiropas Padome un romu genocīda piemiņa

Romu genocīda piemiņa ir saistīta ar dažādām Padomes darba jomām izglītības un izpratnes veidošanas sfērā. Lielāko daļu no tām var grupēt kā “Izglītība demokrātiskai pilsonībai” un “Izglītība par cilvēktiesībām”. Tomēr šī plašākā pieeja dažkārt aplēpj specifiskās problēmas, pieejas un saturu, kas saistīti ar Eiropas rasistiskās pagātnes mantojumu, kas tiek atklāts, piemēram, antirasistiskajā izglītībā, starpkultūru izglītībā un izglītībā par holokaustu.

Eiropas Padome īsteno izglītības un kapacitātes celšanas programmas dažādiem sociālajiem dalībniekiem, tostarp izglītības sistēmas darbiniekiem vai jaunatnes organizācijām.

Viena no svarīgākajām šī darba daļām ir jaunatnes organizāciju apmācība un atbalsts, kā arī jauniešu rīcībspējas veicināšana. Pie šiem mērķiem īpaši strādā divi Eiropas Jaunatnes centri, kas darbojas ar Eiropas Jaunatnes fonda atbalstu. Šo Eiropas Padomes atbalstīto pasākumu mērķis ir panākt, lai jaunieši apzinātos jaunāko vēsturi un viņu nozīmi cilvēktiesību kultūras veidošanā mūsdienās. Jaunieši tiek arī mudināti iesaistīties aktivitātēs ar mērķi veicināt romu atzišanu un organizēt pasākumus romu genocīda piemiņai.

Eiropas Padome ir arī izstrādājusi vairākus izglītojošus resursus:

- Datu apkopojums par romu vēsturi – plašs romu tautas vēstures izklāsts, kurā ir iekļauta arī noderīga informācija par jaunāko vēsturi un holokaustu.
- Tiešsaistes datubāze ar mācību materiāliem par romu vēsturi un kultūru, pedagoģiskajiem materiāliem un virtuālo bibliotēku. Šo projektu kopīgi izstrādāja Eiropas Padome un EDSO/ODIHR.
- Izglītības pakete *All Different – All Equal un Compass*, divas rokasgrāmatas par cilvēktiesību izglītību, ietver aktivitātes, kas saistītas ar piemiņu un diskriminācijas apkarošanu starpkultūru mācību ceļā.

Politikas līmenī

Eiropas Padomes darba piemēri politikas līmenī:

- Ministru komitejas lēmums Rec(2001)15 dalībvalstīm par vēstures mācīšanu divdesmit pirmā gadsimta Eiropā, kurā noteikti standarti un pamatnostādnes šāda veida izglītībai vispārējā līmenī. Ministru komitejas lēmums (2009)4 dalībvalstīm veicina romu genocīda iekļaušanu izglītībā par holokaustu un vēstures izglītības saturā.
- Eiropas Komisijas vispārējais politikas ieteikums Nr. 13 par cīņu pret antičigānismu un romu diskriminēšanu, kura nodaļā par mācību programmām, mācību materiāliem un skolotāju apmācību teikts, ka "romu vēsture un kultūra pienācīgi jāatspoguļo vispārējā mācību programmā, tostarp mācot par romu iznīcināšanu kā daļu no holokausta / romu genocīda".

Eiropas Padome bieži sadarbojas arī ar citām starptautiskām iestādēm vai tīkliem, piemēram, EDSO – Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroju vai Eiropas Romu un klejotāju forumu.

1. pielikums: Cilvēktiesību dokumenti

Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (saīsinātā versija)

1. Visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās.
2. Ikvienam cilvēkam ir tiesības netikt pakļautam diskriminācijai (taisnīga un vienlīdzīga atbilde). Tas ietver diskrimināciju rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politisko uzskatu, īpašuma, izcelsmes vai cita statusa dēļ.
3. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz dzīvību un dzīvot brīvībā un drošībā.
4. Nevienam cilvēku nedrīkst turēt verdzībā.
5. Nevienam cilvēku nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai cietsirdīgi, necilvēcīgi ar viņu apieties.
6. Katram cilvēkam ir tiesības tikt atzītam par personu likuma priekšā.
7. Visi cilvēki ir vienlīdzīgi likuma priekšā, likums visiem tiek piemērots vienādi.
8. Katram cilvēkam ir tiesības uz efektīvu viņa tiesību atjaunošanu, kad pārkāptas viņa pamattiesības.
9. Nevienam cilvēku nedrīkst patvaļīgi arestēt, aizturēt vai pakļaut izraidīšanai.
10. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz taisnīgu un atklātu tiesu.
11. Katram cilvēkam ir tiesības tikt uzskatītam par nevainīgu, kamēr viņa vaina nav pierādīta.
12. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz privātās dzīves (tostarp mājas un ģimenes dzīves) neaizskaramību.
13. Katram cilvēkam ir tiesības dzīvot un brīvi pārvietoties valsts robežās.
14. Katram cilvēkam ir tiesības meklēt patvērumu citās valstīs, ja šis cilvēks tiek vajāts vai viņam draud vajāšana.
15. Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz pilsonību.
16. Ikvienam cilvēkam ir tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni.
17. Katram cilvēkam ir tiesības uz īpašumu.
18. Ikvienam ir tiesības ticēt, kam viņš vēlas (tostarp, bet ne tikai, reliģijai).
19. Ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus un brīvi sniegt un saņemt informāciju.
20. Katram cilvēkam ir tiesības uz miermīlīgu sapulču un asociāciju brīvību.
21. Katram cilvēkam ir tiesības piedalīties savas valsts pārvaldē, kas tiek izvēlēta atklātu un godīgu vēlēšanu ceļā.
22. Katram cilvēkam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu.

23. Katram cilvēkam ir tiesības uz darbu par taisnīgu atalgojumu drošā vidē, kā arī tiesības iestāties arodbiedrībās.
24. Katram cilvēkam ir tiesības uz atpūtu un brīvo laiku.
25. Katram cilvēkam ir tiesības uz tādu dzīves līmeni, ieskaitot uzturu, apģērbu, mājokli, medicīniskos pakalpojumus un vajadzīgo sociālo apkalpošanu, kas nepieciešams viņa un viņa ģimenes veselības uzturēšanai un labklājībai.
26. Katram cilvēkam ir tiesības uz izglītību, tostarp bezmaksas pamatzglītību.
27. Katram cilvēkam ir tiesības brīvi piedalīties sabiedrības kultūras dzīvē.
28. Katram cilvēkam ir tiesības uz sociālo un starptautisko kārtību, kurā var tikt pilnīgi realizētas šajā deklarācijā izklāstītās tiesības un brīvības.
29. Ikvienam ir jāievēro citu cilvēku, sabiedrības un valsts īpašuma tiesības.
30. Nevienam nav tiesību cilvēkam atņemt jebkuru no šajā Deklarācijā izklāstītajām tiesībām un brīvībām.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija (saīsinātā versija)

2. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz dzīvību.
3. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības netikt spīdzinātam vai pakļautam cietsirdīgai vai paze-mojošai attieksmei.
4. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības būt brīvam no verdzības vai piespiedu darba.
5. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz brīvību.
6. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz taisnīgu tiesu.
7. pants: Tikai tiesa var sodīt personu par noziegumu.
8. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību.
9. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz savu pārliecību vai uzskatiem.
10. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības paust savus uzskatus.
11. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības biedroties vai tikties ar citiem.
12. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības stāties laulībā un dibināt ģimeni.
13. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības uz efektīvu tiesisko aizsardzību.
14. pants: Ikvienam cilvēkam ir tiesības netikt diskriminētam attiecībā uz Konvencijā paredzē-tajām tiesībām.

Protokols Nr. 1

1. pants: Īpašuma tiesību aizsardzība.
2. pants: Tiesības uz izglītību.
3. pants: Tiesības uz brīvām vēlēšanām.

Protokols Nr. 4

1. pants: Aizliegums ieslodzīt parādu dēļ, pārvietošanās brīvība, pilsoņu izraidīšanas aizliegums.

Protokols Nr. 6 (un 13)

Nāvessoda atcelšana.

Protokols Nr. 7

Ietver: Procesuālās garantijas ārzemnieku izraidīšanas gadījumā, pārsūdzības tiesības krimināllietās, zaudējumu atlīdzība par nepamatotu notiesāšanu, tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam, laulāto vienlīdzība

Protokols Nr. 12

Vispārējs diskriminācijas aizliegums (ne tikai "attiecībā uz citām tiesībām...").

2. pielikums: Liecības

Ilona Lendvaja – kopā ar ģimeni deportēta uz Čilagerodas nometni

Ilona Lendvaja piedzima 1938. gadā mazturīgu romu ģimenē Tuskevaras pilsētā Ungārijas rietumos. 1944. gadā viņa kopā ar visu ģimeni tika deportēta uz Čilagerodas nocietinājumu Komaromā.

“Mēs dzīvojām Tuskevarā. Mēs bijām četri bērni. Es biju četrus gadus veca, kad mēs zaudējām tēvu. Vācieši viņu deportēja 1944. gadā. Romi viņu sauca par Čuri, bet viņa vārds bija lštvāns Lendvajs. No turienes, no Komaromas, viņi manu tēvu, manu vectēvus un onkuļus aizveda uz Vāciju un Dahavu. No turienes pēc trīs gadiem atgriezās tikai tēvocis no mātes puses. Nu arī šis nabaga vīrs ir nomiris. No visiem šīs ģimenes locekļiem atgriezās tikai viņš.

Mans tēvs kopā ar saviem jaunākajiem un vecākajiem brāļiem strādāja gaļas veikalā. Viņš bija šoferis. Tajos laikos manam vectēvam bija zirgi. Jo visiem romiem kā mums bija zirgi. Viņš brauca uz tirgiem, pārdeva tos, pirka citus – tirgojās ar tiem. Viņam bija liela ģimene, piecas meitas un trīs dēli, paldies Dievam. Mūsu ģimene bija liela. Tajos laikos mēs dzīvojām smalki, ne kā citi romi, kuriem nebija nekā.

Viņi mūs savāca oktobrī. Uz astoņiem mēnešiem. Barā viens zemnieks, mana tēvoča draugs, teica: “Bēdz, vecais draugs, jo viņi tevi savāks!” Bet mums nebija laika aizbēgt, jo tajā naktī viņi ieradās pēc mums. Viņi izrāva mūs no gultām. Mana māte tikko paspēja apģērbties, un viņi mūs aizveda prom. Daži ungāri mēģināja mūs aizstāvēt. Vienu cilvēku deportēja, jo viņš aizstāvēja romus.

Viņš viņiem lūdza nedarīt romiem pāri, jo tie ir strādājoši romi. Viņš viņiem teica, lai atstāj romus mierā. Viņi viņu aizveda, un viņš tā arī neatgriezās.”

Ilonu kopā ar visu ģimeni vispirms aizveda uz reģionālo nometni provinces pilsētiņā Devečerā, bet no turienes uz Komaromu, no kurienes visus viņas vīriešu kārtas radniekus vēlāk pārveda uz Dahavu.

“Mēs ieradāmies Komaromā. Viņi mūs dzina kā aitas. Viņi atveda kukurūzas stiebrus un izklāja tos uz zemes, tāpēc vieta, kur mēs apmetāmies, bija salīdzinoši tīra, salīdzinot ar to, kas tur bija [..].

Tik daudz liķu es savā mūžā nebiju redzējusi. Katru dienu mēs tur redzējām liķu gūzmu, tostarp bērnus un vecus cilvēkus. Daudzi no viņiem nomira badā. Tiem, kas runāja preti, uzreiz iešāva galvā vai arī viņus piekāva līdz nāvei. Viņus sita, līdz viņi nomira. Bet bija arī daži apsargi, kuriem bija žēl cilvēku. Reizēm viņi mums pameta kādu maizes gabaliņu vai nerunāja ar mums tik rupji.

Mēs varējām iziet pagalmā tikai tad, kad viņi dalīja ēdienu. Apķērīgākie no mums tur gāja divas vai trīs reizes. Viņi to nepamanīja, jo tur bija tik daudz cilvēku. Vienai ģimenei tika dots puskilograms maizes. Un kafija no rīta. Kāposti bija sagriezti gabaliņos un vārīti sālā ūdenī.

Tas bija tas, ko viņi mums deva, un burkānus, kas vārīti tādā pašā veidā sālā ūdenī. Un dažreiz daži kartupeļi.

Daži [romi] bija paņēmuši līdzi pārtiku. Viņi ļāva viņiem to ņemt līdzi. Vienam bija iepakojums ar miltiem, otram – ar graņu un taukiem. Viņi to bija atnesuši līdzi uz muguras. Reiz mana tante teica vienam no lūdza: “Lūdzu, iedod man taukus!” Bet viņš nedeva, viņš tos nolika malā. Cilvēki negribēja viens otram dot ēdienu.

Es biju vecākais bērns ģimenē. Man bija trīs mazāki brāļi un māsas. Reiz, kad izgāju ārā pēc ēdiena, citi čigāni man izrāva no rokas maizi. Es teicu: “Es ceru, ka Dievs jūs neglābs un jūs no tās nomirsiet, nomirsiet no šīs maizes, ja spējat nozagt kaut ko, ko es gribēju iedot saviem mazajiem brāļiem un māsām.” Bet viņš to paņēma. Un, ticat tam vai nē, viņš arī nomira – tas, kurš man to atņēma.

Apķērīgie izdomāja visu ko, lai dzīvotu labāk. Sievietes gāja uz virtuvi palīdzēt tīrīt kartupeļus, dārzeņus, burkānus un kaut ko nozaga, lai mēs varētu paēst. Manai tantei pat izdevās dabūt mazliet speķa. Viņas mums pagatavoja zupu. Tas bija kaut kas! Ja viņas būtu pieķertas, ka zog, viņas būtu nosistas [..].

Tur bija viena sieviete no Njaradas un vēl viena, kas gulēja ar sargiem. Viņu dzīve bija mazliet labāka. Es esmu dusmīga uz viņām, jo redzēju, kā viņas sit pārējos. Viņas uzskatīja, ka ir pārakas par mums, ka viņas var dot pavēles. Un viņas izdzīvoja.”

Ilona Lendvaja izdzīvoja, atgriezās dzimtajā pilsētā, apprecējās un galu galā izaudzināja piecus bērnus. Taču viņa nekad neaizmirsā savu nabaga tēvu. Viņas tēvs bija dienējis kā karavīrs Pirmajā pasaules karā, kur viņš par spīti visam izdzīvoja, un mira Dahavā.

“Virieši tur pavadīja deviņas dienas. Tad viņi mūs sadalīja. Tikai mātes ar ģimenēm un bērni varēja palikt kopā. Septiņi virieši. Tēvs, mani vectēvi un viņu dēli. Tikai mans tēvocis atgriezās mājās. Viņus aizveda uz Vāciju. Tā bija pēdējā reize, kad mēs viņus redzējām. Mana māte izglāba divas meitenes, kas bija mūsu radnieces. Viņa viņām atdeva manas māsas, un viņas izlikās, ka tie ir viņu bērni, tāpēc viņas izdzīvoja. Nevienš jau mūs nepārbaudīja. Mans mīļais tēvs. Viņu aizveda prom, un mēs viņu nekad vairs neredzējām. Mans tēvocis redzēja viņu mirušu Dahavā. Viņš atpazīna mana tēva ķermeni. Viņš teica, ka viņi tika nogalināti gāzes kamerās. Viņi viņus iestūma gāzes kamerās un apsmidzināja ar gāzi. Un mirušos viņi ievietoja starp rindās izvietotiem kokiem, vienu slāni liķu un nākamo slāni ar koku, un tad viņi tos aizdedzināja. Viņi sadedzināja nabagos. Diemžēl tā tas arī notika. Mans tēvocis man daudzas reizes stāstīja: “Es redzēju, kas notika ar tavu tēvu!”

Jānošs Barsons un Agnese Daroči (red.), “Pharrajimos: Romu liktenis holokausta laikā”, Ņujorka, Amsterdama, Brisele, 2008.

Gābors Bernāts (red.), “Romu holokausts – izdzīvojušo atmiņas”, Budapešta, 2001.

Aņuta Branzana – kopā ar ģimeni deportēta uz Piedņestru

1942. gadā Aņutai Branzanai bija astoņi gadi. Viņa kopā ar vecākiem un trim māsām dzīvoja provinces pilsētā Rumānijas dienvidos. Viņa apraksta savu ģimeni kā nabadzīgu, saliedētu un laimīgu. Aņuta atceras, kā viņu divstabu mājā ar netīrām grīdām viņas tēvs Radu rūpējās par bērniem, strādājot divos darbos – kā kurpnieks un pusslodzē arī kā mūziķis. Viņas māte Konstantīna bija mājsaimniece, un viņas plašā ģimene dzīvoja netālu un bieži palīdzēja ar meitenēm. Aņuta ģimenē bija otrā meita. Viņa bija pabeigusi pirmo klasi un ar nepacietību gaidīja, kad septembrī atkal sāksies skola. Tomēr šie plāni sabruka, kad pie viņiem negaidīti ieradās policija un paziņoja par viņu “pārvietošanu” [..]. Ģimene tika deportēta tajā pašā dienā un uz laiku izmitināta futbola stadionā tuvējā pilsētā. Pēc dažām dienām viņus iesēdināja lopu vagonos un kopā ar aptuveni 13 000 citu vietēšu romu nosūtīja uz Piedņestru, kur klejojošie romi bija izvietoti jau vairākus mēnešus.

“Mums nebija kontaktu [ar ciema iedzīvotājiem]. Mūs apsargāja bruņoti sargi. Mums neļāva pat aiziet pēc ūdens. Kad tika atvests ūdens, viņi klauvēja pie vārtiem, kliedzot no ielas, lai nākam ārā ar savu spaini, krūku, krūzēm, visu, kas bija, lai paņemtu ūdeni no vagona. Ja tev nekā nebija [kur to iepildīt] vai ja tu nevarēji iziet ārā, jo bijī slims, tu cieti. Tev nebija pat ūdens, lai samērcētu muti, pat ne tases ūdens. Mums pat neļāva iet pēc ūdens. Neko. [Ciema iedzīvotājiem] neļāva pie mums nākt, un mums neļāva iet pie viņiem. Viņi mūs spīdzināja, lai nogalinātu.

[Apsargi] mums deva ļoti maz pārtikas vai nedeļa to vispār. Mēs bijām kā slimas govīs, ieslēgti. Nekādas pārtikas. Kādu brīdi mums atnesa graudus kā govīm, bundžu ar graudiem, bet ne vairāk kā divus vai trīs mēnešus. Viņi deva mums miežus kā govīm. Atbrauca kāds krievs, un mans tēvs izgāja [viņam pretī], lai mums iedotu miežiem pildītu kannu. Kas var ēst miežus? Kas? It kā mēs būtu zirgi, tāpēc mums deva miežus? Un tad mums vairs nedeļa neko. Pilnīgi neko. Un mums nebija neviena ārsta. Nekādu medikamentu. Absolūti nekā [..].

Par laimi, kāds vecs krievs nesa mums ēdienu. Viņam piederēja māja, kurā mēs dzīvojām. Arī viņi tika izdzīti. Viņš laiku pa laikam kaut ko atnesa. Mans tēvs deva viņam labāko, kas mums bija. Manas mātes šūtos palagus, labās drēbes, visu, kas viņam bija. Mana māte un tēvs tam krievu vīrietim atdeva auskarus, rokassprādzes, visu, kas viņiem bija, lai dabūtu kartupeļus.

Bet [krievs] mums teica, ka viņš nevar mums dot vairāk, ka viņam tik tikko pieticis ģimenei, jo arī viņiem tika ierobežots ēdiens. Armija bija aizvedusi [ražu], un viņi tur vairs nebija saimnieki. Mēs dabūjām pienu, kukurūzu, un ēdām to kā govīs, jo mums nebija, kur tos vārīt un kā tos vārīt.

“Kur lai es uzvāru šo kukurūzu, šos kartupeļus?” tēvs jautāja krievam. Es nevaru nākt [ar malku], viņš sacīja, jo baidos, ka žandarmi mani noķers un nošaus. Es teviedošu kapli, lai no tā koka, kas aug pagalmā, tu vari izgriezt gabaliņus, ar ko iekurināt ugunsgrābi. Mēs iekūrām nelielu uguntiņu un dabūjām tvaiku, lai mazliet pagatavotu ēst. [Ēdiens] lielākoties bija neapstrādāts. Bet mēs to varējām ēst.

Mēs iekūrām nelielu uguntiņu un dabūjām tvaiku, lai mazliet pagatavotu ēst. [Ēdiens] lielākoties bija neapstrādāts. Bet mēs to varējām ēst.

Ja padomāju, man nebija pat astoņi vai deviņi gadi, ko es varēju darīt? Kamēr [mani vecāki] bija dzīvi, es īpaši daudz necietu. Mana māte mums deva savu pārtiku. Tēvs pārdeva visu, kas mums bija. Viņš pārdeva lielāko daļu drēbju, pat dažas, kas bija saplēstas. Tā mēs valkājām vienu džemperu. Apģērbs kļuva pārāk mazs, tādēļ tēvs to pārdeva. [Vēlāk] vasarā mēs vācām zaļumus – zāli, saknes, ko ēst. Mums nebija pat ūdens, ko dzert. Kauli un āda. Izkāmjējuši [..].

Mūs pie dzīvības turēja vien kāds augstāks spēks. Mēs bijām bez pārtikas, bez ūdens. Kā savvaļas dzīvnieki. Viss, ko tu varēji darīt, bija gaidīt – varbūt tu nomirsi. Tu gaidīji tikai nāvi. Tu negaidīji prieku. Tu gaidīji dienu, kad nomirsi, – tas bija vienīgais, ko mēs varējām gaidīt.”

No Mišelas Kelso raksta "Atzīstot romus: pētījums par holokaustu Rumānijā"

Marija Pētera – deportēta uz Aušvicu⁶

“Mēs braucām divarpus dienas. Aušvicu sasniedzām nakts vidū. Tur bija visa mana ģimene: mani vecāki, brāļi Eduards un Jozefs [..] un trīs māsas Antonija, Jozefīna un Katarīna ar saviem vīriem un bērniem [..]. Viņi mūs iespieda barakās. Rītausmā mēs saņēmām tēju milzīgās bļodās. Es dzēru tēju ārā pie barakas un ieraudzīju – pirmo reizi es redzēju kaut ko tik briesmīgu, un es nekad to skatu neaizmirsīšu – kaudzi ar kailiem ķermeņiem. Skats uz liķiem mani tik ļoti izbiedēja, ka es atgriezos atpakaļ kazarmās [..].

Birkenavā mums visiem bija jāstrādā vergu darbs. Es strādāju pie nometnes ceļa būves, nēsājot smagus akmeņus. Mana svaine un viņas trīs bērni saslīma ar tifu un nomira nometnes slimnīcā. Viņi bija pirmie mūsu ģimenes locekļi, kas nomira Aušvicā. Pēc tam manas māsas Jozefīnas vīrs nomira no pneimonijas, ar ko viņš saslīma, darot smagos darbus. Pēc tam nomira viņas vecākais bērns, un tā viens pēc otra mūsu ģimenes locekļi gāja bojā. Manai mātai Jozefīnai Šteinakai bija deviņi bērni, un visi, izņemot vienu, nomira nometnē. Līdz pat šai dienai es nespēju iedomāties, kā pārējie astoņi izdzīvoja līdz 1944. gada augusta sākumam, kad viņus visus nogalināja ar gāzi. Mana māsa būtu varējusi izdzīvot. Viņu gribēja nosūtīt uz Rāvensbriku pirms “čigānu nometnes” likvidācijas. Viņa atteicās bērnu dēļ. Viņa esesiešiem teica, ka bez bērniem viņa nebrauks. Kad no Aušvicas aizbrauca pēdējais transports, viņa nomira gāzes kamerā [..]. Arī mana māte palika Aušvicā. Es darīju visu, kas bija manos spēkos, viņas labā, bet māte kādu dienu saslīma. Viņai bija paaugstināta temperatūra, un *blokaltesters* (bloka vecākais) paziņoja, ka viņai jādodas uz lazaretes korpusu. Viņai pa visu ķermeni bija čūlas. Tur šīs čūlas pārdūra un tām uztriepa kaut kādu dzeltenu šķidrumu. Viņa sāka redzēt halucinācijas un pēc dažām dienām nomira. Aušvicā mira arī mans tēvs un mana māsa Antonija [..].

⁶ Citēts no: Slavomirs Kapraļskis, Marija Martiņaka un Džoanna Taleviča-Kvjatkovska, “Atmiņu balsis 7: Romi Aušvicā”. Grāmatas “Atmiņu balsis” oriģinālais avots ir “Piemīņas grāmata: Čigāni Aušvicā-Birkenavā” 2. sējums, Minhene, Londona, Ņujorka, Parīze, 1993.

Es nokļuvu Birkenavas bērnu barakā. Tā bija pēdējā baraka Birkenavas ieejas pusē, tuvāk ieejai Birkenavā [...] tā bija īpaši paredzēta bērniem. Dienas laikā es pieskatīju bērnus un vakarā pasniedzu viņiem vakariņas. Šajās kazarmās notika arī orķestra mēģinājumi. Es ļoti labi atceros esesieti Konigu; galu galā – viņš mani sita ar pātagu. Viņš bija klāt gandrīz pie katras nošaušanas un arī tad, kad pienāca jauni pievedumi.

Konigs mani pēra ar pātagu, jo es aizstāvējos. Tas notika manas māsas Jozefinas bērnu dēļ. Viņa nedabūja viņiem pārtiku. Es redzēju – un to redzēja arī citi –, kā Konigs nodaļas māasai iedeva pilnu kastī ar pārtiku. Es vienkārši gribēju, lai bērniem būtu ko ēst. Tāpēc es sūdzējos. Tā bija diena, kad nometnē ieradās SS inspekcijas komanda [...]. Kad inspekcija bija beigusies, mēs atgriezāmies savos korpusos. Nepagāja īpaši ilgs laiks, kad parādījās korpusa uzraugs un nosauca manu numuru. Man bija jāiet uz biroju. Tur mani gaidīja Konigs, nostājies platām kājām, vienu roku ielicis kabatā, bet otrā turēdams pātagu, ko plīķēja pret saviem augstajiem zābakiem. Es atskaitījos, norādot savu numuru. Tad Konigs pienāca pie manis un iesīta man pa seju tik spēcīgi, ka es nokritu uz zemes. Tad viņš mani aizveda uz citu kazarmu. Cik atceros, tā bija galdniecības darbnīca. Tur pēc viņa pavēles man bija jāizģērbjas un jāuzvelk slapjas peldbikses, kas bija samērcētas kādā melnā šķidrumā. Man bija jānoguļas uz paliktņa un jāskaita. Es skaitīju līdz septiņi – atceros to, it kā tas būtu noticis vakar – un es skaitīju un skaitīju, un tad atskanēja pirmie sitieni. Man bija jāturpina skaitīt; pārmaiņus es skaitīju un kliecēju no sāpēm. Man likās, ka es neizdzīvošu. Kamēr viņš mani sita, viņš teica: "Tu nomirsi kā dzīvnieks manās rokās." Es šos vārdus atcerēšos līdz nāvei."

3. pielikums: Genocīda atzīšana un piemiņas pasākumi Eiropas valstīs

Piezīmes par tabulu:

- Dati ir apkopoti no informācijas, ko Eiropas Padomes dalībvalstis oficiāli iesniegušas *CAHROM*⁷.
- Ir minētas skaidras atsauces uz romiem – vai nu kā uz holokausta upuriem, vai kā uz genocīda upuriem, vai kā citādi. Ja informācija nav minēta, tā vai nu nav bijusi pieejama, vai romi nav skaidri minēti.
- Visi iekļautie datumi ir oficiāli atzīti valsts līmenī, ja vien nav norādīts citādi. Vietējā līmenī organizētie notikumi tabulā lielākoties nav iekļauti, pat ja tie notiek regulāri. Tos mācību dalībniekiem ir vērts izpētīt pašiem, jo savus pasākumus – īpaši ap 2. augustu – organizē patiešām daudzas vietējās un reģionālās grupas.
- Kādā nesen veiktā EDSO/ODIHR pētījumā aplūkota romu genocīdam veltītā izglītojošā prakse dažādās valstīs. Pētījums ir pieejams tīmekļa vietnē www.osce.org/romasintigenocide.
- Starp daudzajām iniciatīvām, kas atbalsta romu genocīda atzīšanu un piemiņas pasākumu rīkošanu, īpaši jāizceļ Eiropas Padomes kustība *No Hate Speech Movement* – tā regulāri mobilizē kampaņas aktivistus 43 valstīs, kuras aktīvi piedalās 2. augusta pasākumos.

Valsts	Vai romi ir oficiāli minēti vai atzīti par upuriem?	Piemiņas dienas, kurās tiek pieminēti romu upuri
Albānija	Jā, iekļauta kā viena no cietušajām grupām	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. 10. decembris: skolās tiek atzīmēta diena, kas veltīta "Labai sapratnei un iecietīgai attieksmei skolās". Holokausta upuri tiek pieminēti.
Andora	Nav informācijas	Nav
Armēnija	Romi nav iekļauti oficiālajā holokausta definīcijā	24. aprīlis: Nacionālā genocīda piemiņas diena. Tā ir vispārēja piemiņas diena, kurā nav īpašas atsaucis uz holokaustu vai romu upuriem.
Austrija	Jā	5. maijs: Austrijas holokausta diena. Romi ir nepārprotami iekļauti. Turklāt arī novembris tiek izmantots romu genocīda piemiņai.
Azerbaidžāna	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. 9. maijs: Uzvaras diena. Holokausta upuri arī tiek pieminēti.
Beļģija	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. 8. maijs: Miera diena (ietver atsauci uz holokausta upuriem).
Bosnija un Hercegovina	Holokausta definīcijā romi nav minēti	27. janvāris: nav oficiāli noteikta par piemiņas dienu, bet dažkārt tā tiek atzīmēta.
Bulgārija	Nav informācijas	10. marts: Holokausta un Bulgārijas ebreju glābšanas diena.
Horvātija	Jā, kopā ar ebrejiem un serbiem atzīti par visvairāk cietušajām grupām Otrajā pasaules karā.	Pēdējā svētdiena pirms 22. aprīļa: gūstekņu aizbēgšanas no III Ciglana Jasenočačs nometnes piemiņa. Piedalās oficiālā romu delegācija.

Valsts	Vai romi ir oficiāli minēti vai atzīti par upuriem?	Piemiņas dienas, kurās tiek pieminēti romu upuri
Kipra	Nav informācijas	Nav informācijas.
Čehijas Republika	Jā, oficiāli atzīti	27. janvāris: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas diena Parlamentārā iniciatīva par atzīšanu. 7. marts romu vajāšanas upuriem. Dažādas citas dienas, ko atzīmē romu grupas, lai pieminētu konkrētus notikumus, piemēram, Letos, Hodoņinā.
Dānija	Nav informācijas	27. janvāris: Aušvicas piemiņas diena. Romu upuri tiek pieminēti kopā ar citām cietušo grupām.
Igaunija	Vienlīdzīga attieksme pret visiem, kas cietuši Otrā pasaules kara laikā Igaunijas teritorijā	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. Romi tiek pieminēti vienmēr.
Somija	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. Pieminēti ebreju upuri "un citi upuri".
Francija	Romi minēti kā upuri	Pēdējā svētdiena pirms 16. jūlija: Nacionālā rasisma un antisemitisma noziegumu upuru piemiņas diena. Atceres pasākumi notiek arī ap 27. janvāri .
Gruzija	Nav skaidri minēti ⁸	Nav oficiālas piemiņas dienas. Holokausta upuri ir iekļauti 9. maija piemiņas pasākumos.
Vācija	Sintu un romu genocīds ir atzīts	27. janvāris: Visu holokausta upuru piemiņas diena. Ap 16. decembri: Vācijas Federālā padome katru gadu piemiņas runā piemin sintu un romu genocīdu. Valsts sēru dienā novembrī tiek pieminēti "abu pasaules karu un tirānijas upuri".

Valsts	Vai romi ir oficiāli minēti vai atzīti par upuriem?	Piemiņas dienas, kurās tiek pieminēti romu upuri
Grieķija	Holokausta oficiālajā definīcijā romi nav minēti	27. janvāris: Grieķijas ebreju mocekļu un varoņu piemiņas diena, Holokausta piemiņas diena.
Ungārija	Jā	2. augusts: Romu un sintu genocīda upuru piemiņas diena.
Islande	Nav informācijas	Nav plānots noteikt holokausta upuru piemiņas dienu.
Īrija	Nav informācijas	Pēdējā svētdiena pirms 27. janvāra: Holokausta upuru piemiņas diena. Paredzēta, lai "godinātu visu nacistu holokausta upuru piemiņu".
Itālija	Romu genocīds nav oficiāli atzīts	27. janvāris: Otrā pasaules kara laikā uz koncentrācijas nometnēm deportēto piemiņas diena. Daudzās Itālijas pilsētās 8. aprīlis tiek atzīmēts kā Starptautiskā romu diena.
Latvija	Nav informācijas	4. jūlijs: Ebreju genocīda piemiņas diena. Šajā dienā tiek pieminēti arī holokausta upuri. 8. maijs.
Lihtenšteina	Nē	Nav.
Lietuva	Nē	23. septembris: Nacionālā holokausta upuru piemiņas diena. Tiek pieminēti visi holokausta upuri.
Luksemburga	Nē	Pēdējā svētdiena pirms 10. oktobra: Nacionālā piemiņas diena. Tiek pieminēti visi kara upuri.
Malta	Nav informācijas	Nav informācijas.
Moldova	Nav informācijas	Ar holokaustu saistīti atceres pasākumi notiek 27. janvārī.
Monako	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas un pret cilvēci vērstu noziegumu novēršanas diena.

Valsts	Vai romi ir oficiāli minēti vai atzīti par upuriem?	Piemiņas dienas, kurās tiek pieminēti romu upuri
Melnkalne	Jā	16. decembris: Romu holokausta upuru piemiņas diena.
Nīderlande	Jā	4. maijs un 5. maijs: Nacionālās piemiņas dienas. 27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. Visas trīs dienas apmeklē sintu un romu pārstāvji.
Norvēģija	Jā	27. janvāris: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas diena. Piedalās un uzstājas romu pārstāvji.
Polija	Jā	2. augusts: Romu un sintu genocīda upuru piemiņas diena. 27. janvāris: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas diena. Atceres pasākumā skaidri godina romu upurus. 19. aprīlis: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas un pret cilvēci vērstu noziegumu novēršanas diena – tiek atzīmēta visās Polijas skolās (atzīmē Varšavas geto sacelšanos).
Portugāle	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena.
Rumānija	Jā	9. oktobris: Holokausta upuru piemiņas diena. Atzīmē dienu, kad pirmie ebreji tika deportēti uz Piedņestru. 27. janvāris: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas diena.
Krievijas Federācija	Nē ⁹	27. janvāri "piemin Valsts prezidents un ārlietu ministrs".
Sanmarīno	Nav informācijas	27. janvāris: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas diena.
Serbija	Jā	16. decembris: Romu un sintu genocīda piemiņas diena. 27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. 22. aprīlis: Nacionālā holokausta, genocīda un fašisma upuru piemiņas diena.

Valsts	Vai romi ir oficiāli minēti vai atzīti par upuriem?	Piemiņas dienas, kurās tiek pieminēti romu upuri
Slovākijas Republika	Jā (?)	2. augusts tiek atzīmēts (romu genocīda piemiņas diena), bet nav atzīts par oficiālu piemiņas dienu valsts līmenī.
Slovēnija	Netiek atzīts par genocīdu	27. janvāris: Nacionālā holokausta upuru piemiņas diena.
Spānija	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas un pret cilvēci vērstu noziegumu novēršanas diena. Romu un sintu upuri tiek godināti kopā ar citiem.
Zviedrija	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. Tiek pieminēti visi holokausta upuri.
Šveice	Nē	27. janvāris: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas diena.
“Bijusī Dienvidslāvijas Maķedonijas Republika”	Nav informācijas	12. marts: Holokausta upuru piemiņas diena (atzīmē ebreju deportāciju, ko veica Bulgārijas opozīcija).
Turcija	Nav informācijas	27. janvāris: Starptautiskā holokausta upuru piemiņas diena.
Ukraina	Jā	2. augusts: Nacionālā romu un sintu genocīda upuru piemiņas diena. 27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. Godina visus upurus.
Apvienotā Karaliste	Nav informācijas	27. janvāris: Holokausta upuru piemiņas diena. Romi ir ietverti.

⁷ Ad hoc ekspertu komiteja romu jautājumos (Eiropas Padome). Dati ņemti no CAHROM 2013 (15).

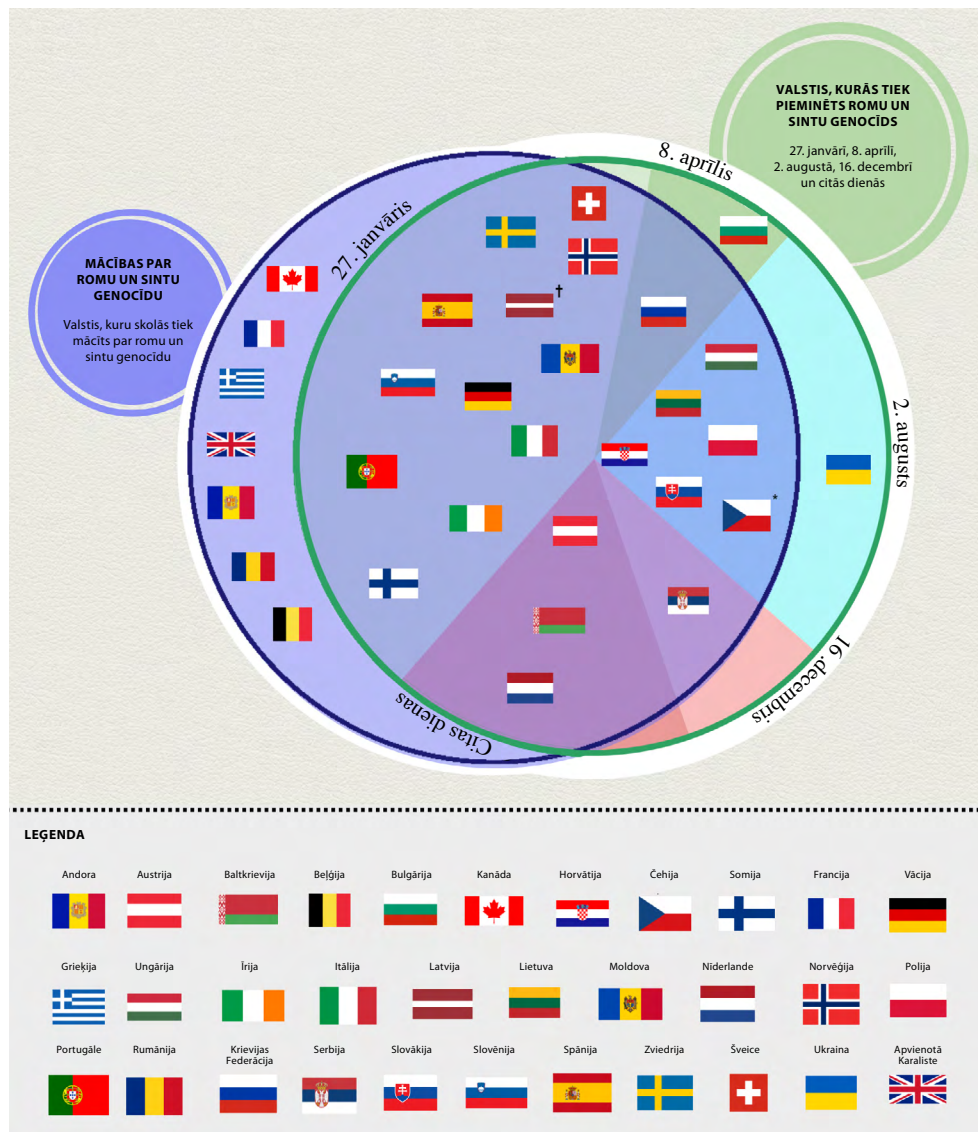
⁸ Holokausts tiek definēts kā „masveida ebreju iznīcināšana Vācijas nacistu režīma laikā no 1939. līdz 1945. gadam”. “Citas upuru grupas” tiek īsumā pieminētas.

⁹ Lai gan romi un sinti ir atzīti kā holokausta upuri, romu iznīcināšana Otrā pasaules kara laikā nav oficiāli atzīta par genocīdu.

Romu un sintu genocīda piemiņas pasākumi un izglītība

Šīs infografikas pamatā ir ziņojums “Mācības par romu un sintu genocīdu un tā pieminēšana: Prakses EDSO teritorijā”, kas pieejams www.osce.org/romasintigenocide.

Šī informācija ir ņemta no EDSO dalībvalstu atbildēm uz ODIHR kontaktpunkta romu un sintu jautājumos organizēto aptauju par izglītību par romu genocīdu un romu genocīda piemiņas pasākumiem.

* Piemiņas pasākumi notiek arī Čehijā – 7. martā, 13. maijā un 21. augustā.

† Latvijā piemiņas pasākumi notiek 8. aprīlī un 8. maijā.

4. pielikums: Saites uz tiešsaistes resursiem

Vispārīgi resursi par romu genocīdu

- www.romasinti.eu

Šis ir ļoti noderīga tiešsaistes izstāde, kas seko sešiem romu un sintu bērniem holokausta laikā. Tā ietver vispārīgu informāciju par izturēšanos pret romiem, piemēram, par dzīvi nometnēs, piespiedu gājieniem, medicīniskajiem eksperimentiem utt. Katrā sadaļā ir attēls un īss pavadošais teksts.

- www.romasintigenocide.eu

Šis ir izglītojošs resurss, kas sastāv no pamatinformācijas un vairākiem lejupielādējamiem uzdevumiem. Tajā ietverta informācija par svarīgākajiem romu genocīda aspektiem, tostarp vairākas liecības, attēli un vēsturiska informācija.

- www.opusidea.eu/trr/index.php?PHPSESSID=b023c15efe7ac0868834cc28f4103aad

Ļoti plaša resursu bāze, ko uztur Eiropas Padome sadarbībā ar EDSO-ODIHR. Tajā ietverti daudzi resursi, tostarp:

- » interaktīva Eiropas karte, kurā attēloti dažādās valstīs notikušie notikumi;
 - » saraksti ar materiāliem par romu genocīdu dažādās Eiropas valstīs;
 - » saraksti ar mācību materiāliem par romu genocīdu dažādās valodās.
- ASV Holokausta memoriālā muzeja (www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005219) un Floridas Mācību tehnoloģiju centra (fcit.usf.edu/holocaust/people/victroma.htm) lapas par romu genocīdu.

Liecības

- Dažas (īsas) izdzīvojušo liecības ir pieejamas vietnē www.romasintigenocide.eu (kopā ar attēliem).
- www.hmd.org.uk/resources/stories/gypsy-roma-and-sinti-history-bock-family atrodami vairāki Boku ģimenes locekļu stāsti – Boki bija viena no vāciski runājošajām sintu ģimenēm, kuru Otrā pasaules kara laikā vajāja nacisti.
- “Atmiņai vajag telpu” – aizkustinošs stāstījums par romu grupas ekskursiju uz Aušvicu, ko sarakstījis Sefedins Jonuzs – roms, kurš kā bērns pārdzīvoja karu Skopjē. www.errc.org/article/memory-needs-a-place/13

Attēli

Attēli, kuros redzami holokaustā cietušie romi, apstākļi nometnēs u.c., ir atrodamī šādās vietnēs:

- www.historywiz.com/gypsyplague.htm – attēli un īsa informācija par dažādiem genocīda aspektiem.
- www.chgs.umn.edu/histories/victims/romaSinti – dažādi attēli par romu diskrimināciju dažādos laikos. Daži attēli attiecas tieši uz holokaustu.
- www.annakari.com/portfolio/holocaust.html – galerija ar poļu romu izdzīvojušo fotoattēliem un īsi apraksti.
- Dažādi attēli ir pieejami arī vietnēs, kas uzskaitītas sadaļā “Vispārīgi resursi”.

Multivides materiāli:

Eiropas Padomes resursu bāzē (saite norādīta iepriekš) atrodama plaša bāze ar dažādu valstu videomateriāliem (dažādās valodās). Tā ir pieejama tīmekļa vietnē www.opusidea.eu/trr/index.php?PHPSESSID=b023c15efe7ac0868834cc28f4103aad

- Dokumentālā filma “Padzišana no Besarābijas”, kas pieejama tiešsaistē vietnē www.youtube.com/watch?v=9D1TeOyltHs. Filma stāsta par Rumānijas valdības īstenoto romu deportāciju uz Besarābiju, un tajā iekļautas arhivu fotogrāfijas un intervijas ar izdzīvojušajiem. Valoda: Rumāņu

Vispārīgi resursi par romu vēsturi / kultūru / valodu, u.c.

- Datu apkopojums par romiem (Eiropas Padomes kopražojums) romafacts.uni-graz.at/index.php.3

Šajā vietnē ir iekļautas detalizētas faktu lapas par dažādiem romu vēstures un identitātes aspektiem. Faktu lapās par vēsturi ir iekļauts apraksts par diskrimināciju Eiropā, sākot no 14. gadsimta, tostarp diskrimināciju atsevišķās valstīs. Tajās ir arī sadaļa, kas aplūko izturēšanos pret romiem holokausta laikā.

- ROMBASE – ling.kfunigraz.ac.at/~rombase/index.html

Satur informāciju par romu vēsturi (tostarp holokaustu), politiku, valodu, literatūru utt. Tajā ir arī noderīga sadaļa par sabiedrībā pazīstamiem romu tautības cilvēkiem, tostarp rakstniekiem, mūziķiem, gleznotājiem, aktīvistiem, politiķiem utt.

Cilvēktiesības

- **COMPASS – Eiropas Padomes rokasgrāmata par cilvēktiesību izglītību jaunajiem lideriem:** www.coe.int/compass

Tajā ietverti detalizēti padomi par metodoloģiju, pamatmateriāli par cilvēktiesībām, ceļvedis jauniešu rīcībai un daudzas aktivitātes saistībā ar dažādiem cilvēktiesību aspektiem. Tajā ir arī sadaļa par piemiņu.

- **COMPASITO** – Eiropas Padomes cilvēktiesību izglītības rokasgrāmata darbam ar jaunākiem bērniem: www.eycb.coe.int/compasito
- **Mirrors** – Eiropas Padomes rokasgrāmata par antičigānismu. Tajā atrodamas daudzas ar romu tautību saistītas aktivitātes, kuras jūs varat izmantot darbā par diskrimināciju un cilvēktiesībām.
- Izglītības pakete *All Different – All Equal*: Eiropas Padomes rokasgrāmata par rasismu un diskrimināciju: www.coe.int/compass
- Kampanja pret naida runu *No Hate Speech Movement* www.nohatespeechmovement.org
- Vēstures mācīšana www.coe.int/t/dg4/education/historyteaching/default_en.asp
- Eiropas Padomes romu portāls: www.coe.int/roma

Tajā atrodamas saites uz dažādām Eiropas Padomes iniciatīvām un programmām, tostarp:

- » Atsauce uz ar romiem saistītiem dokumentiem, ko pieņēmusi Ministru komiteja, Parlamentārā asambleja, Vietējo un reģionālo pašvaldību kongress un Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (ECRI);
 - » Ar romu saistīto politiku un labās prakses datubāze, kas ir tieši pieejama arī vietnē goodpracticeroma.ppa.coe.int/en;
 - » Informācija par Eiropas Padomes rīkotajām mācībām un pasākumiem
 - » Informācija par *Dosta!* kampanju, kas dažādās valodās ir tieši pieejama tīmekļa vietnē www.dosta.org;
 - » CAHROM tīmekļa vietne hub.coe.int/web/coe-portal/cahrom1;
- Eiropas Romu tiesību centrs – www.errc.org

Organizācija darbojas romu tiesību aizsardzības jomā, un vietnē ir pieejama plaša informācija par lietām un pārkāpumiem.

- Pamattiesību aģentūra (FRA) – fra.europa.eu/en/theme/roma

FRA ir ES aģentūra, kas sadarbojas ar ES struktūrām un valsts iestādēm, lai veicinātu cilvēktiesību ievērošanu. Šajā tīmekļa vietnē ir uzskaitītas vairākas romu iniciatīvas, tostarp apsekojumi par romu tiesībām, dati par valstīm, politikas dokumenti un dažādi aģentūras atbalstītie projekti.

Eiropas Padomes publikāciju tirdzniecības aģenti

BEĻĢIJA

La Librairie Européenne –
The European Bookshop
Rue de l'Orme,1
BE-1040 BRUXELLES
Tālr.: +32 (0)2 231 04 35
Fakss: +32 (0)2 735 08 60
E-pasts: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tālr.: +32 (0)2 538 43 08
Fakss: +32 (0)2 538 08 41
E-pasts: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

BOSNIJA UN HERCEGOVINA

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000 SARAJEVO
Tālr.: + 387 33 640 818
Fakss: + 387 33 640 818
E-pasts: robertsplus@bih.net.ba

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tālr.: +1 613 745 2665
Fakss: +1 613 745 7660
Bez maksas tālrunis: (866) 767-6766
E-pasts: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

HORVĀTIJA

Robert's Plus d.o.o.
Marasovičeva 67
HR-21000 SPLIT
Tālr.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fakss: + 385 21 315 804
E-pasts: robertsplus@robertsplus.hr

ČEHIJAS REPUBLIKA

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tālr.: +420 2 424 59 204
Fakss: +420 2 848 21 646
E-pasts: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DĀNIJA

GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K T
Tālr.: +45 77 66 60 00
Fakss: +45 77 66 60 01
E-pasts: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

SOMIJA

Akateeminen Kirjakauppa PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tālr.: +358 (0) 9 121 4430
Fakss: +358 (0) 9 121 4242
E-pasts: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCIJA

Lūdzam sazināties tieši /
Merci de contacter directement
Eiropas Padome
Publishing Editions du Conseil de l'Europe
FR-67075 STRASBOURG cedex
Tālr.: +33 (0)3 88 41 25 81
Fakss: +33 (0)3 88 41 39 10
E-pasts: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber
1 rue des Francs-Bourgeois
FR-67000 STRASBOURG
Tālr.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fakss: +33 (0)3 88 15 78 80
E-pasts: librairie-kléber@coe.int
http://www.librairie-kléber.com

GRIEKIJA

Librairie Kauffmann s.a. Stadiou 28
GR-105 64 ATHINA
Tālr.: +30 210 32 55 321
Fakss: +30 210 32 30 320
E-pasts: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

UNGĀRIJA

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tālr.: +36 1 329 2170
Fakss: +36 1 349 2053
E-pasts: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ITĀLIJA

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tālr.: +39 0556 483215
Fakss: +39 0556 41257
E-pasts: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

NORVĒGIJA

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tālr.: +47 2 218 8100
Fakss: +47 2 218 8103
E-pasts: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLIJA

Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tālr.: +48 (0)22 509 86 00
Fakss: +48 (0)22 509 86 10
E-pasts: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGĀLE

Marka Lda
Rua dos Correiros 61-3
PT-1100-162 LISBOA
Tālr.: 351 21 3224040
Fakss: 351 21 3224044
Timeklā vietne: www.marka.pt
E-pasts: apoio.clientes@marka.pt

KRIEVIJAS FEDERĀCIJA

Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 MOSCOW
Tālr.: +7 495 739 0971
Fakss: +7 495 739 0971
E-pasts: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

ŠVEICE

Planetis Sàrl
16 chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tālr.: +41 22 366 51 77
Fakss: +41 22 366 51 78
E-pasts: info@planetis.ch

TAIVĀNA

Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tālr.: 886-2-8712 8886
Fakss: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-pasts: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

APVIENOTĀ KARALISTE

The Stationery Office Ltd PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tālr.: +44 (0) 870 600 5522
Fakss: +44 (0) 870 600 5533
E-pasts: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

AMERIKAS SAVIENOTĀS VALSTIS UN KANĀDA

Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tālr.: +1 914 472 4650
Fakss: +1 914 472 4316
E-pasts: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Eiropas Padomes publikāciju birojs

FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tālr.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fakss: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-pasts: publishing@coe.int – Timeklā vietne: http://book.coe.int

“Tiesības atcerēties” ir patstāvīgs izglītojošs materiāls ikvienam, kas vēlas iegūt padziļinātu izpratni par romu genocīdu un piedalīties cīņā pret diskrimināciju. Rokasgrāmata ir balstīta uz cilvēktiesību izglītības principiem un tā pozicionē piemiņu kā cilvēktiesību izziņas, apguves un īstenošanas aspektu.

Romu jauniešu identitātes stiprināšana ir viena no Eiropas Padomes romu jaunatnes rīcības plāna prioritātēm. Tas nozīmē radīt vidi, kurā romu jaunieši var augt bez diskriminācijas un pārliecināti par savu identitāti un nākotnes perspektīvām, vienlaikus apzinoties savu vēsturi un daudzveidīgo kultūras izcelsmi un piederību.

Romu genocīds, kas tika īstenots pirms Otrā pasaules kara un tā laikā, ir atstājis dziļas rētas romu kopienās visā Eiropā, un tam ir būtiska loma izpratnes veidošanā par dominējošo antičigānismu un romu diskrimināciju. Izglītība par genocīdu ir ļoti svarīga visiem jauniešiem. Romu jauniešiem tas ir arī veids, kā uzzināt par noziegumiem, kas tika pastrādāti pret viņu kopienu, un izprast savu identitāti un situāciju šodien.

Jauniešu, tostarp romu jauniešu, iesaistīšana romu genocīda nozīmes izpētē, apspriešanā un atklāšanā ir veids, kā aicināt viņus iesaistīties diskusijā par viņu pašu cilvēktiesībām un vēsturi.

Rokasgrāmatā “Tiesības atcerēties” iekļautas dažādas izglītojošas aktivitātes, detalizēti skaidrojumi par to, kā tās sagatavot un vadīt, informācija par piemiņas pasākumiem, kā arī par genocīdu un tā nozīmi romu tautai mūsdienās. Grāmata galvenokārt ir paredzēta jaunatnes darbiniekiem lietošanai neformālā vidē, taču tā būs noderīga ikvienam, kas darbojas izglītības, – tostarp formālās izglītības – jomā.

www.coe.int/youth/roma

www.coe.int

<http://book.coe.int>

Eiropas Padome ir Eiropas vadošā cilvēktiesību organizācija. Tajā apvienojušās 46 valstis, tostarp visas Eiropas Savienības dalībvalstis. Visas Eiropas Padomes dalībvalstis ir parakstījušas Eiropas Cilvēktiesību konvenciju – līgumu, kurš radīts, lai aizsargātu cilvēktiesības, demokrātiju un tiesiskumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa pārrauga šīs Konvencijas īstenošanu dalībvalstīs.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE